

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

6

2016

(148)

Cena 6,00 zł
(VAT=5%)

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

Миру вам у Різдво Христове
і успіху у всьому році!

Випис з метричної книги церкви Св. Іоанна Богослова у Холмі про народження і хрещення Михайла Грушевського (Центральний державний історичний архів України у Києві)

Метрична книга церкви св. Іоанна Богослова у Холмі на 1866 роки, 10-та кн. і 10-та стор.

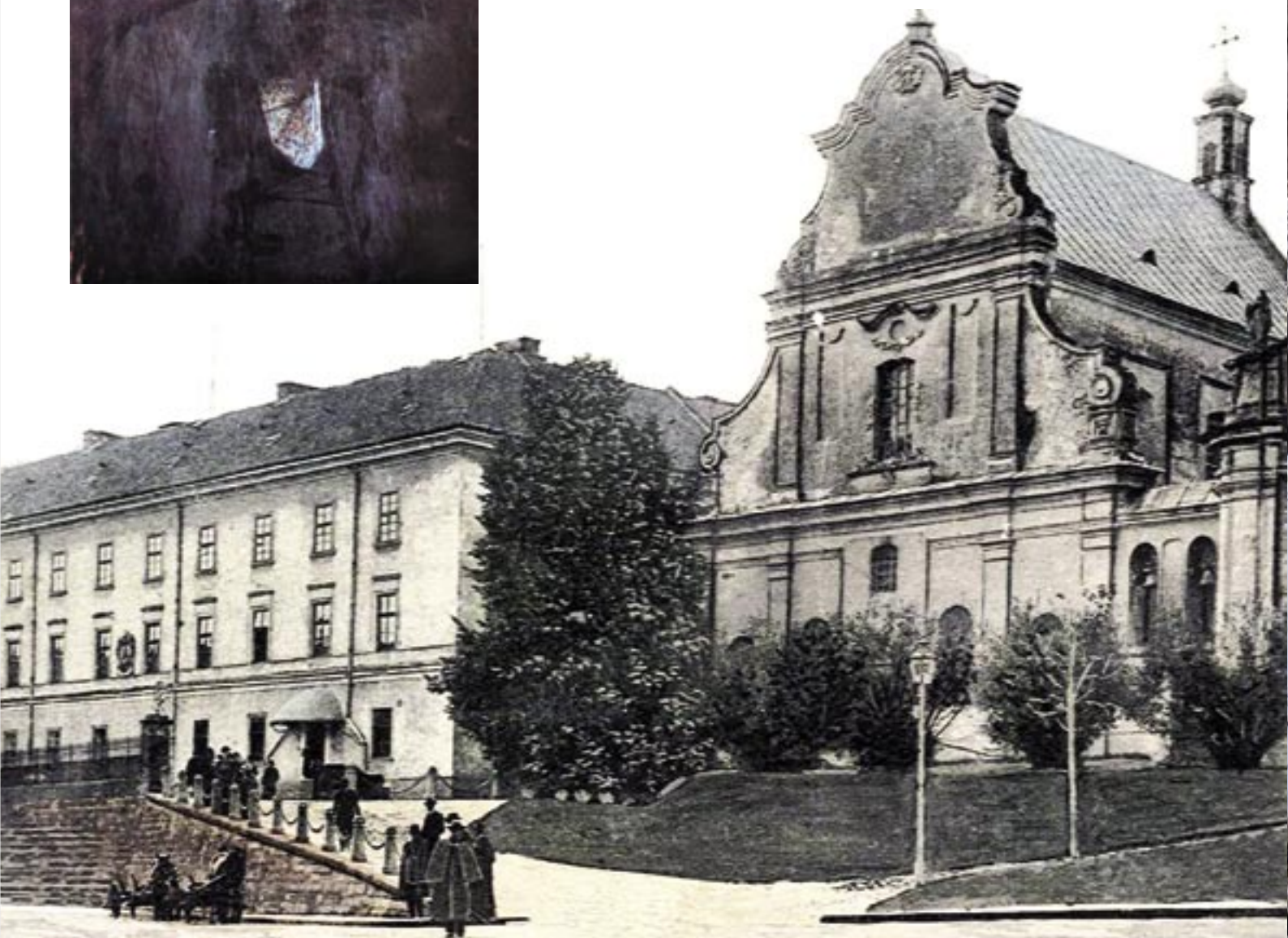
Вік		Вік		Хрещення	Хрещення	Хрещення	Хрещення
Місяць	Дні	Місяць	Дні				
5	17	16	16	Михайло	Михайло	Михайло	Михайло

Листівництво і його відповідні документи:
 Миколай С. Грушевський
 Число листів: 210 93 1866 рік.

Портрет Михайла Грушевського пензля Івана Труша

Старий корпус Львівського університету, в якому у 1894-1914 рр. викладав Михайло Грушевський

ЗМІСТ ★ SPIS TREŚCI

Ю. Гаврилук, <i>Безперспективність кадрування дійсності</i> 2	В. Місіюк, <i>3 українських подій у Берестейщині</i> 40
Л. Łabowicz, <i>Nowy rok szkolny z językiem ukraińskim na Podlasiu</i> 3	Ju. Hawryluk, <i>Lwowskie przywitanie Antonycza</i> 41
Г. Купріянович, <i>Холмські відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського</i> ... 6	І. Киризиук, <i>3 циклу «Фреска осіння»</i> 42
К. Kościwicz, <i>Jesienią w Czeremsku</i> 15	Л. Лабович, <i>3 хроніки подій на Підляшші</i> 44
С. Савчук, <i>«Підляська осінь» – історія і сучасність</i> 17	
Л. Лабович, <i>На «Підляській осені» в Білостоці</i> 21	
ЯТ, <i>Вистава про великого українця з Холма – більщанам</i> 22	
С. Савчук, <i>«Многі літа» в Черемсі: «Гілочці» вже 20 років!</i> 23	
(І), <i>„Wyspiwana tradycja” – nowa płyta „Hiloczki”</i> 25	
Ю. Гаврилук, <i>Брати Лебединцеві в доли родини Грушевських. Нові штрихи до «холмської метрики» Михайла Грушевського</i> 26	
М. Гелитович, <i>«Слава во вишніх Богу». Ікона «Різдво Христове» кінця XVI ст. з церкви св. Параскеви у Радружжі</i> 31	
Л. Лабович, <i>«Шкодовав вовк кобилу...». Світ ссавців у підляському фольклорі. Ч. 1</i> 32	
М.О.Р., <i>Вианування жертв Голодомору</i> 38	
Петрова Параска, <i>Родиме ся для смерти, змераме для життя</i> 39	

НАША ОБКЛАДИНКА

Пам'ятаюча другу половину XVI ст. церква св. Параскеви у Радружжі, 21 червня 2013 року (разом з 15-ма іншими дерев'яними церквами карпатського регіону) включена у список світової спадщини ЮНЕСКО, це справжня перлина української культури. Фотографії самої церкви на сторінках нашого журналу ми вже поміщали, зараз, завдяки дослідниці Марії Гелитович з Національного музею у Львові, отримали змогу показати читачам одну із найвідоміших ікон цього храму – «Різдво Христове» (стаття на стор. 31). Фото Сергія Молящого.

Стор. III: Зимовий вид залишків руського городища у Дорогичині над Бугом. З правого боку церква св. Миколи, в якій зберігається ікона Богородиці (1630 р.) з портретом фундатора – православно-русського шляхтича, ймовірно з роду Лазовських (Лазів – село на лівому березі Бугу). Фото Ю. Гаврилука.

Стор. IV: До Різдва і ювілею колективу – фотоспогад з колядування «Гілочки» у селі Кузава, що поряд з Черемохою (2005 р.). Фото Ю. Гаврилука.

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилук (головний редактор), Андрій Єкатеринчук, Іван Киризиук, Людмила Лабович. **Співпрацівники редакції:** Христина Костевич, Агнешка Парфінюк, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леокадія Саєвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Кароліна Хмур, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Річна передплата на території Польщі коштує 50,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: Andare. Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-95 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. naczej), Andrzej Jekaterynczuk, Jan Kiryziuk, Ludmiła Łabowicz. **Współpracownicy redakcji:** Karolina Chmur, Helena Czaban, Krystyna Kościwicz, Agnieszka Parfieniuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Безперспективність кадрів дійсності

Ще тільки 25-річчя заснування Союзу українців Підляшшя, що відбулося в березні 1992 року в Більську і епоха ювілеїв «25-річчя від дня» буде поза нами. Від ювілеїв однак не втечемо – саме в березні 2017 року почнеться цикл сотих роковин подій зв'язаних з відродженням української державності, зокрема утворення у Києві Центральної ради та проголошення Української Народної Республіки. Був у це задіяний наш цьогорічний ювіляр Михайло Грушевський, були й інші підляшшани та холмшани. Ці 75 років розриву поміж ювілеями київськими та більськими – наслідок факту, що найрідніша нам частка Підляшшя (колишній Більський повіт, який до середини 1950-х включав також Гайнівку й Сім'ятичі), в силу політичних обставин опинилася «за кадром», отже, відрізана від українського контексту, в який нас – народ «руської віри» і більш чи менш «твердої» мови – вписала історія, що у літописах почалася від Володимирових «ходінь» над Буг і Сян.

Перші прояви української національно-культурної діяльності були тут пов'язані саме з унерівськими ветеранами, які у міжвоєнному двадцятиріччі поселилися організованою групою у Гайнівці, а окремі особи знайшли собі місце для проживання і праці у Більську та інших місцевостях, зокрема в Кліщелях, в яких виникла навіть власна театральна група, відтак, у 1950-х гурток Українського суспільно-культурного товариства. Кліщелівський осередок наприкінці 1960-х років був фактично задушений т.зв. партійно-державною владою, але вже на початку 1980-х почала кристалізуватись більш численна група місцевої інтелігенції, назагал молододі, а навіть молодіжної, бо часто ще без магістерського диплому чи навіть матури. Отже, було це середовище більш незалежне і наполегливе у шуканні відповідей на запитання хто ми і звідки, готове до радикального розірвання «кадру», у який загнали нас перипетії XIX та першої половини XX ст.

Центральним у процесі формування суб'єктності українців Підляшшя став 1991 рік. На його порозі, у грудні 1990

року створений був Підляський відділ Об'єднання українців у Польщі, а вже протягом 1991-го з'явився наш часопис та почалася трансляція україномовних передач Радіо Білосток, у Мельнику відбулися масштабні Музичні діалоги над Бугом, що дали початок як Фестивалю «Підляська осінь», так і черемшанським «Джерелам», а гоже й голосно співаючі дуб'яжинці згуртувалися у «Родині». В перших місяцях 1992 року цей кільканадцятимісячний період структуризації завершило утворення Союзу українців Підляшшя. Паралельно до цих подій, у серпні та грудні 1991 року, відбулося проголошення незалежності України та її підтвердження загальним референдумом.

Протягом минулої чверті сторіччя факт присутності України на політичній карті світу став «очевидністю». Так само як і присутність українців на культурній карті Білостоцького, а від 1999 року Підляського воєводства, адже протягом цього часу з'явилися й нові українські медійні віконця та культурні імпрези, зокрема передача «Український перегляд» у ТБ Білосток та «На Івана, на Купала», більш як 20-ть років відбувається навчання української мови в школах. Українське мистецтво бачимо також на культурних заходах організованих середовищами та інституціями формально незв'язаними з СУП, в тому числі й такими, що з українством жодного прямого зв'язку не мають. На жаль, на цій «фотографії» відсутній Університет у Білостоці, бо хоч розташований він не більш як 30 кілометрів від україномовної зони, та й до України звідси ближче ніж з багатьох інших університетських міст, то досі немає тут якоїсь форми україністики.

Може буде це дещо егоцентричним, але коли зговорилися про фотографії, то похвалюся, що фотографування, не обхідне зараз в редакторській праці, це найдавніше з моїх професійних занять, адже першу світліну опублікував в пресі 1981 року (також були це останні місяці року, здається листопад). Звісно, з фотографуванням пов'язане кадрівання фотографій – обрізування цьо-

го, що є зайвим, непотрібним, що може відволікати увагу глядача від змісту, який автор вибрав за основну тему свого твору. Можна це назвати якоюсь формою маніпуляції, все ж фотограф інакше не може, бо жодна світлина, хоч би зроблена найбільш «широким» об'єктивом, ніколи не покаже всього. Тому зображення дійсності на окремі кадри різати просто мусимо. Біда починається тоді, коли хтось береться нам «кадрувати» саму дійсність, а ми в цю вузьку і обмежену проєкцію починаємо вірити та жити в якомусь нереальному світі.

Те, до яких жахливих наслідків може призвести перебування у такій відкадрованій дійсності, показує зараз український Донбас, тобто промислові райони Донецької і Луганської областей. Їхні мешканці, зрозуміло, не всі, спочатку повелися на пропаганду місцевої «еліти» про особливість і винятковість Донбасу, який ще й мав «кормити всю Україну», потім, весною 2014 року радісно аплодували заїжджим з Росії і місцевим диверсантам (розпро-всюджене у ЗМІ називання цих людей «сепаратистами» це ще один приклад вдалого пропагандивного кадрівання дійсності), що їм принесли війну та руїну. Що ж – коли в людських головах сформується фальшивий образ ситуації, то починають вони шукати фальшивих виходів з неї, отже, приймають курйозні рішення. Наслідок цього такий, що навіть коли і з'являються якісь успіхи, то на кінці шляху й так чекає дошкульна поразка.

Сьогоднішнє Підляшшя, на щастя, вільне від аж такого екстриму. Все ж і тут хватає курйозів породжених з одного боку цим, що політичні та адміністративні кордони, проведені після останнього розподілу Речі Посполитої у 1795 р., стали розривати традиційні духовні і культурні зв'язки, яких символом була хоч би церковна приналежність нашого регіону до єпархії з кафедрою у Володимирі-Волинському, з другого – національними експериментами.

Закінчення на 36 стор.

Nowy 2016/2017 rok szkolny rozpoczęty, czas więc zajrzeć do podlaskich szkół, by zobaczyć, jak wygląda w nich sytuacja nauczania języka ukraińskiego jako języka ojczystego. Niestety, w odróżnieniu od lat ubiegłych zmalała liczba dzieci uczących się tego języka. Zmiany nie są duże, ale niepokojące, zwłaszcza w kontekście przeprowadzanych i planowanych reform w polskiej oświacie.

Nowy rok szkolny z językiem ukraińskim na Podlasiu

W systemie edukacji w Polsce ciągle zmiany. Wprowadzenie przez poprzednią ekipę rządzącą obowiązku szkolnego dla dzieci 6-letnich, następnie cofnięcie reformy przez obecną władzę, zrezygnowanie ze sprawdzianów dla 6-klasistów, planowana likwidacja gimnazjów – to tylko niektóre reformy – zrealizowane lub tylko zapowiadane – w polskiej oświacie. Zmiany te mają również wpływ na sytuację nauczania języka ukraińskiego na Podlasiu, gdzie być może po raz pierwszy w ponad 20-letniej jego historii zmalała liczba dzieci: w ubiegłym roku szkolnym 2015/2016 w szkołach województwa podlaskiego języka ukraińskiego uczyło się 409 uczniów, w bieżącym roku szkolnym jest ich 391 (stan z 30 września). Zmiana jest niewielka, bo chodzi zaledwie o kilkanaście osób. Można też dodać, że porównywalnie tyle samo dzieci co w bieżącym roku szkolnym było dwa lata temu – w roku szkolnym 2014/2015 języka ukraińskiego uczyło się 390 uczniów. Mimo to spadek liczby dzieci nie cieszy, tym bardziej że prawdopodobnie to nie koniec reform, a w związku z czym pewnej niestabilności w systemie edukacji z Polsce.

Główną przyczyną zmniejszenia się liczby uczniów na lekcjach języka ukraińskiego w województwie podlaskim jest cofnięcie w tym roku szkolnym reformy oświatowej poprzedniego rządu i podniesienie wieku rozpoczęcia nauki w szkole z 6 do 7 lat. Co prawda dzieci 6-letnie nadal mogą rozpoczynać naukę w pierwszej klasie podstawówki, jednak przeważająca większość rodziców zdecydowała się na pozostawienie swoich dzieci w przedszkolu. Wskutek reformy w bieżącym roku szkolnym w wielu przedszkolach zabrakło miejsc dla 3-latków. Tak było chociażby w Przedszkolu nr 9 „Leśna Polana” w Bielsku Podlaskim, gdzie od 20 lat są prowadzone

Zajęcia języka ukraińskiego w Przedszkolu „Leśna Polana” w Bielsku Podlaskim i w Zespole Szkół im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim

zajęcia języka ukraińskiego. Jak powiedziała dyrektor Elżbieta Nielipińska, w tym roku w ich przedszkolu w ogóle nie ma grup 3-latków, ponieważ odeszło od

nich jedynie ośmiu 6-latków. Większość najstarszych dzieci pozostała w przedszkolu, w związku z czym praktycznie nie prowadzono naboru.

Białostockie przedszkolaki z grup ukraińskich na konkursie „Słowo Ukraińskie 2016” w Bielsku Podlaskim. Zajęcia języka ukraińskiego w międzyprzedszkolnym punkcie nauczania przy Przedszkolu Samorządowym nr 26 Integracyjnym w Białymstoku

Liczba dzieci uczących się języka ukraińskiego w bielskim przedszkolu znacząco się nie zmieniła – we wrześniu ubiegłego roku na zajęcia języka ukraińskiego uczęszczało 128 przedszkolaków, w tym roku jest 125 osób. Sytuacja może ulec zmianie, gdyż wielu rodziców jeszcze w trakcie roku szkolnego dopisuje swoje dzieci. Wpływ na to ma wciąż nieśląbnące zainteresowanie etnograficznymi zajęciami z twórcami ludowymi w ramach programu „Do tradycji”.

Reforma związana ze zniesieniem obowiązku szkolnego dla 6-latków miała wpływ na wyniki rekrutacji w wielu szkołach w Polsce, w tym także w Zespole Szkół im. Adama Mickiewicza w Bielsku Podlaskim, gdzie od kilku lat funkcjonują samodzielne klasy ukraińskie. Zajęcia języka ukraińskiego cieszą się tu dużym zainteresowaniem, co związane jest m.in. z działalnością wokalnno-tanecznego zespołu folklorystycznego „Ranok”. W ubiegłych

dwóch latach do klas ukraińskich było tylu chętnych, że na poziomie pierwszej klasy udawało się utworzyć aż po dwa oddziały ukraińskie. W tym roku tendencja wzrostowa została zahamowana – powstała tu tylko jedna klasa ukraińska i to niezbyt liczna, bo składająca się jedynie z 10 uczniów. Optymistyczne w tym wszystkim jest jednak sam fakt, że taką klasę utworzono – w niektórych podstawówkach w ogóle nie ruszyły klasy pierwsze. Na ogólnym tle sytuacja nauczania języka ukraińskiego wygląda więc całkiem nieźle.

Obecnie w Zespole Szkół im. Adama Mickiewicza w Bielsku Podlaskim języka ukraińskiego jako języka ojczystego uczy się łącznie 186 dzieci i młodzieży, z czego 138 osób w szkole podstawowej i 48 osób w gimnazjum. W ubiegłym roku szkolnym w bielskiej szkole w klasach ukraińskich było 197 uczniów, czyli o 11 osób więcej.

Zmniejszenie się liczby dzieci i młodzieży na zajęciach języka ukraińskiego dotyczy nie tylko Bielska Podlaskiego, ale też Białegostoku. O ile we wrześniu ubiegłego roku na lekcje języka ukraińskiego uczęszczało w stolicy województwa 46 osób, o tyle w tym roku w trzech placówkach jest tylko 33 uczniów. Przy ogólnej niewielkiej liczbie dzieci uczących się języka ukraińskiego w prawie 300-tysięcznym mieście zmniejszenie się liczby uczniów o 13 osób może niepokoić. Oprócz zmian w systemie oświatowym wpływ na taki stan rzeczy ma szereg innych czynników, m.in. pewna niestabilność nauczania, a w przypadku punktów międzyoddziałowych – mało atrakcyjna forma organizacji zajęć, które odbywają się późnym popołudniem lub wieczorem, w dodatku w innych placówkach niż te, do których uczęszczają uczniowie. Rezultatem tego jest słabe zainteresowanie rodziców i dzieci nauką języka ukraińskiego.

W stolicy województwa język ukraiński jest nauczany m.in. w Zespole Szkół Niepublicznych im. św. Cyryla i Metodego. W tym roku wybrało go jedynie 14 osób ze szkoły podstawowej i gimnazjum. Wśród uczęszczających na zajęcia nie ma dzieci z klas I i II szkoły podstawowej, co oznacza, że ich rodzice zdecydowali się na język białoruski, który jest nauczany równoległe z językiem ukraińskim.

Zmalała też liczba uczniów w międzyprzedszkolnym punkcie nauczania języka ukraińskiego, działającym od czterech lat przy Publicznym Gimnazjum

nr 2 im. 42 Pułku Piechoty. W tym roku w dwóch popołudniowych grupach języka ukraińskiego jako języka ojczystego uczy się jedynie siedmioro uczniów z całego miasta. To dzieci i młodzież z różnych białostockich podstawówek, gimnazjów i liceów.

Jak podkreśla Aleksandra Iwaniuk, nauczycielka języka ukraińskiego we wszystkich białostockich punktach, liczba dzieci nie zmieniła się jedynie w międzyprzedszkolnym punkcie nauczania przy Przedszkolu Samorządowym nr 26 Integracyjnym im. Joanny Strzałkowskiej Kuczyńskiej. Podobnie jak w ubiegłym roku do dwóch grup popołudniowych przyjeżdża 11 dzieci w wieku od 2,5 do 6 lat.

Jedyną miejscowością na mapie Podlasia, gdzie nie zmniejszyła się, a wręcz przeciwnie – wzrosła liczba dzieci uczących się języka ukraińskiego, jest Zespół Szkolno-Przedszkolny w Czeremsze. W szkole podstawowej udało się nawet utworzyć nową grupę. Łącznie języka ukraińskiego jako języka ojczystego uczy się w czterech grupach szkoły podstawowej i dwóch grupach gimnazjum 48 dzieci i młodzieży. W ubiegłym roku szkolnym na lekcje ukraińskiego uczęszczało o 10 osób mniej. Co prawda trudno porównywać liczbę dzieci uczących się języka ukraińskiego w Czeremsze z liczbą dzie-

ci w Bielsku Podlaskim, gdzie koncentruje się nauczanie języka ukraińskiego w województwie podlaskim, jednak sam fakt, że w małej wiejskiej szkole wciąż są chętni do nauki języka swoich przodków, nastraja optymistycznie. Nie można przy tym zapominać, że bolączką tego typu szkół jest niż demograficzny, spowodowany chociażby coraz częstszą migracją do miast i związana z tym zmniejszająca się z każdym rokiem ogólna liczba dzieci w szkole.

Rozwój punktu w Czeremsze to rezultat starań Ireny Wiszenko, nauczycielki języka ukraińskiego, jednocześnie kierownika artystycznego dziecięco-młodzieżowego zespołu folklorystycznego „Hiłoczka”, który przy okazji Festiwalu Kultury Ukraińskiej na Podlasiu obchodził jubileusz 20-lecia swego istnienia.

Patrząc na to, jak w bieżącym roku szkolnym wygląda sytuacja nauczania języka ukraińskiego jako języka ojczystego na Podlasiu, należy zauważyć, że pomimo gorszych danych w porównaniu z ubiegłym rokiem, sytuacja wciąż jest stabilna. Spadek liczby dzieci nie jest duży i – co najważniejsze – niespecjalnie dotyka przedszkoli, z których w następnych latach będą się rekrutować uczniowie szkół podstawowych. Dotyczy to przede wszystkim Bielska Podlaskiego i Białegostoku. Jeśli zaś chodzi o

Czeremchę, to widać, że nawet w małej, wyludniającej się miejscowości wciąż są perspektywy dla rozwoju punktów nauczania języka ukraińskiego.

Czy w następnym roku sytuacja się unormuje? Wszystko zależy od tego, czy rządzący zafundują nam ciąg dalszy reform oświatowych, a zwłaszcza najważniejszą z nich – zapowiadaną już likwidację gimnazjów. Jeśli tak, może to negatywnie odbić się na nauczaniu języka ukraińskiego na Podlasiu, którego dużym mankamentem jest brak kontynuacji na poziomie szkoły średniej. Co prawda języka ukraińskiego mogą się uczyć białostocki licealiści, ale głównie ze względu na obciążenie nauką i konieczność dojeżdżania na popołudniowe zajęcia tylko pojedyncze osoby decydują się na kontynuację zajęć. Jeśli zaś chodzi o Bielsk Podlaski, główny ośrodek nauczania języka ukraińskiego na Podlasiu, punkt licealny utrzymał się tu jedynie przez kilka lat. Dlatego też w sytuacji likwidacji gimnazjów może się okazać, że możliwości uczenia się języka ukraińskiego zostanie pozbawiony jeden rocznik młodzieży – uczniowie obecnej klasy trzeciej gimnazjum, która być może za rok stanie się – tak jak dawniej – pierwszą licealną. Chyba że uda się wreszcie zorganizować zajęcia języka ukraińskiego na poziomie licealnym, co nie jest już aż tak proste.

Ludmila ŁABOWICZ
Fot. autorki artykułu

25 листопада відбулися в нашій школі гуляння приурочені до Запустів перед Різдвяним (Пилиповим) постом, на яких бавилися діти з класів інтегрованого навчання з українською мовою. Чудово бавилися діти з класів ІА, ІА, ІІВ, ІІІА, ІІІВ. (Фото і опис за: ФБ – Зespół Szkół im. Adama Mickiewicza w Bielsku Podlaskim).

Важко перебільшити значення Михайла Грушевського в історії України та українського народу у XIX-XX століттях. Саме йому випала виняткова роль: не лише літописця, але й будівничого модерної української нації. Михайло Грушевський – не просто знаменитий історик чи політичний лідер. Це людина з когорти тих, що визначали орієнтири українського національного руху наприкінці XIX та в перші десятиліття XX століття та очолювали українське державотворення. Саме він став першим головою української держави в XX ст. та формулював

основи української національної ідеї. Підкреслюючи нерозривний зв'язок сьогодення із минулим, Михайло Грушевський вказав на древнє, руське коріння модерної української нації, доказуючи тяглість і безперервність історії Русі-України від доби княжої по нову. Був він, врешті, основоположником модерної української історіографії і дав початок новому баченню не лише минулого України, але й усієї Східної Європи. Знаменним є те, що Михайло Грушевський 150 років тому народився саме в Холмі – місті, яке так помітно записалося в історії українського народу.

Холмські відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського

Відзначення пам'яті людини у місці, де вона народилася, завжди має особливий, символічний характер. Тому так важливим було достойне відзначення пам'яті Михайла Грушевського саме в Холмі, де 17 вересня 1866 р. прийшов на світ син Сергія та Глафіри Грушевських. Центральним моментом вшанування в місті над Угеркою ювілею цієї визначної історичної постаті стали Холмські відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського, що відбулися 21–23 вересня 2016 р. Вдалося їх провести – попри всілякі труднощі – зусиллям невеликої горсточки людей, які вважали своїм обов'язком вшанувати в Холмі ювілей народження цієї знаменитої постаті.

Термін Холмських відзначень 150-річчя від дня народження видатного українського вченого і політика не був випадковим, оскільки приурочено їх до великого церковного свята, яке традиційно особливо урочисто відзначається у Холмі – празника Холмської ікони Божої Матері, що випадає у день одного із дванадцяти великих церковних свят – Різдва Пресвятої Богородиці. Від століть цього дня сини і доньки Холмщини традиційно прибували до княжого Холма вознести молитви до Цариці Небесної перед Її Холмською чудотворною іконою.

Урочиста Літургія

У середу 21 вересня 2016 р. урочисту Божественну Літургію з нагоди свята Різдва Пресвятої Богородиці та Холмської ікони Божої Матері у холмській кафедральній церкві св. Івана Богослова очолили Високопреосвященніший архієпископ Люблинський і Холмсь-

кий Авель та Преосвященніший єпископ Перемиський і Горлицький Паїсій у співслужінні численного духовенства. Під час богослужіння співали два хори: холмський кафедральний хор під диригуванням Івана Подолюка та хор Перемисько-Горлицької православної єпархії «Ірмос» під диригуванням Мар'яни Ярої.

Цього дня прибули до Холма прованциали не лише з території Холмщини і з Люблина, але також – як і кожного року – холмщани з різних міст України, зокрема Львова, Городка, Нововолинська, Луцька, Ковеля, Рівного. Були також офіційні гості, зокрема: Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща Андрій Дешиця, Генеральний консул України в Любліні Василь Павлюк, Почесний консул України в Холмі Станіслав Адам'як, заступник Міського голови міста Холма Станіслав Мосціцький, голова Об'єднання українців у Польщі і член Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин Петро Тима, голова Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк, керівництво Українського Товариства, голова Київського ветеранського правозахисного товариства депортованих українців «Холмщина» ім. Михайла Грушевського Степан Романюк, директор Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського Національної академії наук України проф. Георгій Папакін, директор Історико-меморіального музею Михайла Грушевського у Києві Світлана Панькова. У святкових богослужіннях взяли

також участь дослідники з Польщі та України – учасники Міжнародної наукової конференції «Михайло Грушевський та його Мала Батьківщина – Холмщина у XIX та XX століттях». На жаль, кілька автобусів з учасниками відзначень зі Львова приїхало лише наприкінці служби, оскільки довгий час були зупинені на польсько-українському кордоні, незважаючи на пояснення, що їдуть на так важливі урочистості, та на офіційні звернення посприяти швидкому перетину кордону делегаціями, які прямували до Холма. У результаті більшість із львівських прочан-холмщаків не змогла взяти участі у святкових богослужіннях та посвяченні хреста в пам'ять М. Грушевського.

Посвячення хреста

Святкові богослужіння завершилися хресним ходом довкола холмської церкви. Саме під час хресного ходу відбулася урочистість посвячення спорудженого днем раніше хреста в пам'ять Михайла Грушевського. Хрест стоїть поруч холмської кафедральної церкви св. Івана Богослова, у якій у жовтні 1866 р. був охрещений син Глафіри та Сергія Грушевських. Освячення хреста звершили Високопреосвященніший архієпископ Люблинський і Холмський Авель та Преосвященніший єпископ Перемиський і Горлицький Паїсій. Після посвячення біля хреста була відслужена заупокійна литія за раба Божого Михайла. Співав хор Перемисько-Горлицької православної єпархії «Ірмос» під дирижуванням Маріанни Ярої.

Хрест став другим матеріальним свідченням пам'яті про М. Грушевського у Холмі, першим була меморіальна дошка на будинку неподалік церкви, поміщена там чверть століття тому – у 1991 р. Хрест споруджено старанням Українського Товариства з благословення Високопреосвященнішого архієпископа Люблинського і Холмського Авеля завдяки пожертвам численних осіб та установ. Значення цього хреста особливе також тому, що невдачею закінчилися поки що старання про найменування однієї з вулиць чи скверів Холма іменем цього визначного українського історика чи спорудження у цьому місті пам'ятника М. Грушевському. Споруджений у Холмі хрест у пам'ять Михайла Грушевського став, мабуть, найпомітнішим пам'ятним знаком, який з'явився для вшанування М. Грушевського у рік 150-річчя від його дня народження.

Урочисту Божественну Літургію очолили Високопреосвященніший архієпископ Люблинський і Холмський Авель та Преосвященніший єпископ Перемиський і Горлицький Паїсій у співслужінні численного духовенства

Хор Перемисько-Горлицької єпархії «Ірмос»

Вінки до дошки

Черговим пунктом програми Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського було покладення вінків до дошки на честь Михайла Грушевського, що поміщена на будинку при вул. Сенкевича 8. Вінки поклали делегації: представництв української держави в РП, міста Холма, товариств «Холмщина» в Україні, міста Ковель, львівської облдержадміністрації та Українського Товариства і Союзу українців Підляшшя. На завершення урочистості проспівано гімн України.

Відкриття київської виставки

Першого дня відзначень пополудні у Холмській публічній бібліотеці ім. Марії Пауліни Орсетті відбувся вернісаж виставки про Михайла Грушевського «Де сонце вперше повило своїм промінням». Концепцію цієї виставки створив Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського в Києві, а польський переклад і технічну підготовку взяв на себе Музей Холмської землі ім. Віктора Амброзевича у Холмі. Виставка, з численними фотографіями з епохи, цікаво розповідає про життєвий шлях М. Грушевського. Про виставку розповіла директор київського музею Світлана Панькова. Слово взяли також представник Холмської бібліотеки Анна Петух та автор цієї статті.

Урочистий концерт

Однією з важливіших подій був урочистий концерт з нагоди 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського, який відбувся у день свята Холмської ікони Божої Матері 21 вересня 2016 р. пополудні. Місцем проведення концерту була Холмська публічна бібліотека ім. Марії Пауліни Орсетті. У модерному залі бібліотеки зібралися гості холмських урочистостей з нагоди 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського. Зал заповнився численно прибулими холмщачами з України, зокрема зі Львова та Києва, місцевими холмськими українцями, українцями з інших місцевостей на території Республіки Польща, поляками, зацікавленими постаттю М. Грушевського, а також офіційними гостями.

Михайло Грушевський був не лише істориком-вченим, але також будівничим української держави та *de facto* її першим головою у ХХ ст., тому так важливим повинно бути вшанування його постаті на державному рівні. На жаль, не сповнилися сподівання, що в урочистостях присвячених ювілею так визначної

Освячення хреста звершили Високопреосвященніший архієпископ Люблинський і Холмський Амель та Преосвященніший єпископ Перемиський і Горлицький Паїсій

Вінки поклали делегації Посольства України у РП, міста Холма, товариств «Холмщина» в Україні, міста Ковель, Львівської облдержадміністрації та Українського Товариства і Союзу українців Підляшшя

Виставку відкрили Григорій Купріянович, Світлана Панькова і Анна Петух

О. прот. Адам Веремівич, Микола Ярмолюк, посол Андрій Дециня, Станіслав Мосійцький, Ельжбета Байкевич-Каліцук, о. митр. прот. Іван Лукашук

постаті історії України, якою є Михайло Грушевський, братиме участь Президент України. Українську державу представляв Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща Андрій Дешиця. У концерті взяли також участь: Генеральний консул України в Любліні Василь Павлюк та Почесний консул України в Холмі Станіслав Адам'як.

Відзначення ювілею так визначної постаті української історії, яка народилася на території Республіки Польща, могло б стати важливою подією у польсько-українських міждержавних відносинах. На жаль, на концерті та взагалі під час Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського не було жодного офіційного представника державних властей Республіки Польща. Власті міста Холма представляли заступник Міського голови Станіслав Мосціцький та директор Відділення культури, спорту та туризму Уряду міста Холма **Ельжбета Байкевич-Каліщук**. Місто Ковель, яке є містом побратимом Холма, представляв заступник Міського голови **Ігор Прокопів**.

Михайло Грушевський був сином Православної Церкви, походив зі священничих родів Київщини. Був також глибоко заангажований у життя Церкви. Православну Церкву представляли на урочистостях: настоятель Холмської кафедральної православної парафії **о. митр. прот. Іван Лукашук**, холмський благочинний **о. прот. Адам Веремієвич** та **о. протодиякон Вадим Штембурський**.

Ювілей 150-річчя від дня народження М. Грушевського – це подія важлива для всього українства у Польщі. Не дивно, що широким було представництво українських організацій у Польщі. На урочистостях були присутні: голова Об'єднання українців у Польщі і член Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин Петро Тима, голова Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк, секретар Сяніцького відділу ОУП Маріанна Яра. Звичайно, прибуло також на урочистості керівництво Українського Товариства, яке було головним організатором відзначень, на чолі з автором цих рядків як головою Товариства і членом Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, а також заступником голови Українського Товариства і головою Холмського відділу Товариства **Владиславом Ковальським**. Були також присутні голови організацій, які гуртують холмщаків, що проживають в Україні: голова Львівського суспільно-куль-

турного товариства «Холмщина» **Григорина Гринь** та голова Київського ветеранського правозахисного товариства депортованих українців «Холмщина» ім. Михайла Грушевського Степан Романюк. Представлені були очільники наукових і музейних установ України, які зберігають пам'ять про М. Грушевського та вивчають його біографію та спадщину: директор Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського Національної академії наук України проф. Георгій Папакін, директор Історико-меморіального музею Михайла Грушевського у Києві Світлана Панькова та директор Національного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові **Марія Магунь**. На жаль, не були присутні директори холмських культурних установ, які включилися в підготовку відзначень, представляли їх: Холмську публічну бібліотеку ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі – керівник відділу **Анна Петух**, Музей Холмської землі ім. Віктора Амброзевича у Холмі – **Андрей Броніцький**.

Концерт відкрили ведучі: **Ольга Купріянович** та **Марцін Суперчинський**. Нагадали вони про значення ювілею 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського та винятковість постаті цього видатного історика та голови української держави.

Концерт почався молитвою – тропарем Холмській іконі Божої Матері для підкреслення факту, що саме цього дня випадає свято Різдва Пресвятої Богородиці та свято Холмської ікони Божої Матері. Тропар Холмській іконі Божої Матері виконав у галицькому розспіві хор Перемисько-Горлицької православної єпархії «Ірмос» під диригуванням Маріанни Ярої. Після спільної молитви ведучі привітали офіційних гостей, які прибули на урочистості.

Першим виступив з концертом хор Перемисько-Горлицької православної єпархії «Ірмос». Це один із найкращих церковних хорів у Польщі. Він зберігає українські православні традиції церковного співу характерні для Лемківщини та Надсяння. У виконанні хору прозвучали: пісня до Божої Матері перед Її Холмською іконою (опрацювання Маріанни Ярої), пісня до Божої Матері перед Її Сяніцькою іконою (слова митрополита Холмського і Підляського Іларіона, музика Маріанни Ярої) та пісня до преподобного Онуфрія Великого (переклад на лемківський діалект Петра Муранки, опрацювання Маріанни Ярої).

Важливим елементом урочистого концерту з нагоди 150-річчя від дня народження М. Грушевського була лек-

ція **проф. Франка Сисина** «Грушевський як велетень історичної науки». Проф. Франк Сисин є багатогранною постаттю, автором численних досліджень з історії України. Закінчив Принстонський та Лондонський університети. Брав участь у заснуванні українських студій в Гарвардському університеті, де захистив докторську дисертацію, яка була присвячена відомому політичному діячеві XVII століття Адаму Кисілю. Зараз є професором Альбертського університету в Едмонтоні в Канаді, читає також курси у Стенфордському та Колумбійському університетах. Великою заслугою проф. Франка Сисина є організація й видання перекладу праць Михайла Грушевського англійською мовою, насамперед – повне видання англійською багатотомної «Історії України-Руси» Михайла Грушевського. Учасники концерту з великим зацікавленням вислухали глибокі рефлексії вченого про М. Грушевського. Ця доповідь була водночас інаугураційною лекцією Міжнародної наукової конференції «Михайло Грушевський та його Мала Батьківщина – Холмщина у XIX-XX століттях», яка в цей момент почалася, а продовжилася 22 та 23 вересня, у цьому ж місті.

Після лекції прийшов час на виступи представників властей України та Польщі. Першим виступив від імені властей міста Холма заступник Міського голови Станіслав Мосціцький. Від імені української держави виступив Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща Андрій Дешиця. Зачитав він листа, якого скерував учасникам Холмських відзначень Президент України Петро Порошенко. Не виступав жоден представник державних властей Республіки Польща, оскільки не були вони представлені на відзначеннях.

Особливою художньою подією урочистого концерту став виступ незвичайної постаті – знаменитої української скрипальки, солістки Національного Камерного ансамблю «Київські солісти» **Мирослави Которович**. Проте її присутність на цьому концерті мала особливу причину – скрипалька походить із відомого холмського роду Которовичів. Її прадід – о. митр. прот. Іван Которович – був відомим і дуже заслуженим православним священником на Холмщині, батько – Богодар, який народився у Грубешеві, був всевітньо відомим українським скрипалем, був він єдиним українцем, який грав у Києві на скрипці Нікольо Паганіні. М. Которович знаменито виконала твір «Ангел Охоронець», присвячений Пресвятій Богородиці.

Мирослава Которович

Посол України Андрій Дециця

Проф. Франк Сисин

Ведучі Марцін Суперчинський та Ольга Курпянович

Хор Львівського суспільно-культурного товариства «Холмщина»

Після чудового концерту до слова запрошено автора цих рядків як голову Українського Товариства, яке було головним організатором Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського. У промові наголошено на цьому, що Михайло Грушевський був одним із велетнів української історії та культури. Підкреслено, що знаменним є те, що Михайло Грушевський народився саме в Холмі – місті, яке так помітно записалося в історії українського народу. На завершення були процитовані слова українського поета Олександра Олеся, котрий після смерті Михайла Грушевського написав: «Плачте, діти, плачте: Батько Ваш умер», та підкреслено, що обов'язком наступних поколінь є зберегти пам'ять про цього великого сина українського народу, про цього великого сина міста Холма.

Згодом до слова запрошено представників українських організацій у Польщі: голову Об'єднання українців у Польщі і члена Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин Петра Тиму та голову Союзу українців Підляшшя д-ра Андрія Артем'юка, які вказали на значення постаті М. Грушевського для сучасного покоління українців та про важливість збереження історичної пам'яті за межами України. Дуже важливим був також голос представників синів і дочок Холмської землі, котрі в результаті депортацій 40-х років ХХ ст. опинилися на території сучасної України. Зі словом до присутніх звернулися заступник голови Львівського суспільно-культурного Товариства «Холмщина» **Олександр Волошинський** та голова Київського ветеранського правозахисного товариства депортованих українців «Холмщина» ім. Михайла Грушевського Степан Романюк.

Художню програму продовжив соліст **проф. Микола Сікора**, нащадок Юрія Сікори з села Корхів Білгородського повіту, акомпанювала йому на фортепіано концертмейстер **Олена Слюсаренко**. У виконанні М. Сікори прозвучали чотири класичні твори. Спочатку два на слова Тараса Шевченка «Думи мої, думи мої» та «За байраком байрак», згодом «Рідна мати моя...» (слова Андрія Малишка, музика Платона Майбороди) та «Кіеве мій...» (слова Дмитра Луценка, музика Ігоря Шамо).

З захопленням публіка слухала концерт сімейного дуету бандуристів «Елегія душі» у складі **Романа Гринькова** та **Лариси Дедюх**, яка є нащадком Галини Дедюх, уродженки села Провале (Томашівського повіту), присутньої на концерті. Бандуристи виконали п'ять творів: «Три поради» (автори: Ігор Шамо, Юрій Рибчинський), «Соловейко» Тараса Шевченка (музика Григорія Давидовського), «Коломийка», «Веснянка» та українську народну пісню «Три воли».

На завершення ювілейного концерту виступили сини і доньки Холмської землі – хор Львівського суспільно-культурного товариства «Холмщина» під керівництвом **Любомира Корінця**. Хор почав концерт твором «Живи любий Холме» (слова Михайла Гайбарука, обробка Мирона Дацька). Згодом прозвучали «Світи місяченьку», «Мав я раз дівчиноньку», духовний гімн Холмщини «Де Ти згасла, Зоре ясна», «Їхав козак з України». Коли на завершення хор виконував гімн Холмщини «Ми, холмшаки, ми молоді...» всі присутні піднялися з місць.

На закінчення концерту ведучі подякували всім за участь у цій важливій події. Запросили також до участі у чергових заходах Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського, передбачених на 22 та 23 вересня 2016 р. На кінець до слова знову запрошено автора цього тексту як голову Українського Товариства, щоб висловити подяку всім, завдяки кому могли відбутися відзначення 150-річчя від дня народження великого сина українського народу і міста Холма...

Урочисте прийняття

Увечері 21 вересня 2016 року в ресторані готелю «Едельс» в Холмі відбулося урочисте прийняття з нагоди 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського. Господарем заходу був Почесний консул України в Холмі Станіслав Адам'як. У фуршеті взяли участь офіційні гості відзначень та учасники конференції.

Відкриття двох виставок

Вранці другого дня відзначень, 22 вересня 2016 р., у Холмській публічній бібліотеці ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі відбулися два чергові заходи відзначень ювілею М. Грушевського. Першим був вернісаж виставки книжок М. Грушевського та про М. Грушевського «Михайло Грушевський у його творах», яку підготовлено старанням Укра-

Світлана Панькова, Григорій Купріянович, Георгій Папакін

їнського Товариства, Холмської публічної бібліотеки ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі, Університетської бібліотеки Люблинського католицького університету Івана Павла II. На виставці експоновані видання з фондів Університетської бібліотеки Люблинського католицького університету Івана Павла II та Холмської публічної бібліотеки ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі, а також з книгозбірні автора цих слів. Про виставку розповіли представники організаторів: від імені Холмської бібліотеки – Анна Петух, від імені Українського Товариства – автор цієї статті.

Відразу після цього відбувся вернісаж чергової виставки – «Михайло Грушевський 1866–1934. Життя та творчість», підготовленої Державним меморіальним музеєм Михайла Грушевського у Львові. Виставка змістовно представляє біографію визначного вченого та громадського діяча, при тому є мобільною, можна буде її показати у багатьох місцях. Під час відкриття від імені львівського музею взяли слово Ольга Тернавська та директор Марія Магунь. Від імені Українського Товариства вручено для музею альбом «Холм і Холмський повіт на старих листівках».

Перший день конференції

Важливою частиною Холмських відзначень була Міжнародна наукова конференція «Михайло Грушевський та його Мала Батьківщина – Холмщина у XIX та XX століттях». Конференція відбулася протягом двох днів, 22-23 вересня 2016 р., у приміщенні Холмської публічної бібліотеки ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі. Організаторами конференції був ряд установ: Українське Товариство, Інститут української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського Національної академії наук України, Центр Східної Європи Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського в Києві, Національний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові, Холмська публічна бібліотека ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі. У конференції взяло участь понад тридцять дослідників з України, Польщі, Росії, Японії та Канади. Була це вже друга така конференція про М. Грушевського, перша відбулася точно 10 років раніше – у 2006 р. – у цьому ж місці, з нагоди 140-річчя від дня народження М. Грушевського.

Марія Магунь

Маріанна Яра

Ірина Матяш

Роман Висоцький

Конференцію відкрив як голова Організаційного комітету автор цих слів. Згодом виступали керівники установ, які були співорганізаторами конференції: директор Інституту української археології та джерелознавства імені М. Грушевського Національної академії наук України проф. Георгій Папакін, директор Історико-меморіального музею Михайла Грушевського у Києві Світлана Панькова та директор Національного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові Марія Магунь. Під час урочистого відкриття взяли також слово: від імені української держави радник Посольства України в Республіці Польщі **Микола Ярмолюк**, як представниця міста Холм директор Відділення культури, спорту та туризму Уряду міста Холма Ельжбета Байкевич-Калішук, голова Українського Історичного Товариства в Польщі **проф. Роман Дрозд**. На відкритті були присутні учасники конференції, серед них **проф. Олексій Сухий** – завідувач кафедри новітньої історії України ім. Михайла Грушевського Львівського національного університету ім. Івана Франка, яка також є важливим осередком досліджень спадщини М. Грушевського.

Перший день конференції почався доповіддю українського дослідника **Юрія Гаврилюка** з Більська, який говорив про обставини і місце народження у Холмі Михайла Грушевського, вказуючи на нещодавно встановлені ним факти, не відомі досі біографам М. Грушевського. Не випадково саме ця доповідь розпочала першу сесію конференції п/н «Життєві шляхи Михайла Грушевського». Ведучою сесії була директор Історико-меморіального музею Михайла Грушевського у Києві Світлана Панькова. З черговими доповідями виступили під час цієї сесії київські дослідники: **Микола Кучеренко** (Холмщина в педагогічній діяльності Сергія Федорича Грушевського), **Георгій Папакін** (Михайло Грушевський як археограф),

Валентина Піскун (Михайло Грушевський як лідер українського національного руху (за спогадами сучасників), **Богдан Цимбал** (Загадковий «Владика» з оточення Грушевського: досвід коментування епістолярію). Продовжили засідання наступні доповідачі з різних осередків: Олексій Сухий зі Львова (Михайло Грушевський та Львівський університет) і двох дослідників із Казані (Російська Федерація) – **Євген Савенко** (Грушевський в Казані (1915-1916). По матеріалах Казанських архівів) та **Людмила Найденко** (Вшанування українською діаспорою в Російській Федерації постаті Михайла Грушевського). Після обідньої перерви доповідала Марія Магунь зі Львова (Епістолярна спадщина Михайла, Марії та Катерини Грушевських. На джерельних матеріалах Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові), а також дві київські дослідниці: **Ірина Матяш** (Катерина Грушевська в еміграції: повсякденність зарубіжжя й пошуки себе) та **Ганна Кондаурова** (Ювілейна іконографія Михайла Грушевського). Сесія закінчилася цікавою дискусією, яка почалася досить курйозним виступом польського письменника з Холма **Кшиштофа Колтуна**, який проте допоміг гостям з України зрозуміти місцеві реалії вшанування пам'яті М. Грушевського та, взагалі, української спадщини в Холмі. Згодом у дискусії виступали: М. Магунь, **Ігор Гирич** з Києва, Григорій Купріянович, **Оксана Юркова**, Л. Найденко.

Другій сесії конференції п/н «Холмщина в добу Михайла Грушевського» головував завідувач кафедри новітньої історії України ім. Михайла Грушевського Львівського національного університету ім. Івана Франка проф. Олексій Сухий. Відкрила її доповідь диригента православного церковного хору собору Святої Трійці м. Сянока Маріанни Ярої, яка представила «Порівняльний аналіз вибраних церковних пісень Холмщини і Галичини». З останніми доповідями цього дня виступили три люблінські дослідники **Павел Сигов-**

Доповідає Микола Роценко, головує Олексій Сухий. Фото Г. Купріяновича

Павел Сиговський

ський (Перелік іконостасів, створений у 1840 р. на потреби Холмської греко-уніатської консисторії, та його наслідки), **Микола Рощенко** (Початки українського національного руху в Холмі у шістдесяті роки XIX століття) та **Роман Висоцький** (Холмське питання в роки Першої світової війни в українській австро-фільській пресі).

Прем'єра фільму

На завершення другого дня Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського відбулася прем'єра нового документального фільму «Михайло Грушевський», створеного у київській кіностудії «Віател» в серії «Гра Долі». Холмська прем'єра фільму відбулася з участю творців – продюсера фільму **Галини Криворчук** та режисера **Василя Вігера**. Перед показом фільму короткий концерт дала знаменита українська скрипалька, солістка Національного Камерного ансамблю «Київські солісти» Мирослава Которович.

Урочиста вечерея

Другий день Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського закінчився урочистою вечерею. У вечері взяли участь учасники конференції, артисти та офіційні гості відзначень.

Відкриття виставки в музеї

Вранці останнього дня відзначень, 23 вересня 2016 р., в одному із будинків Музею Холмської землі ім. Віктора Амброзевича у Холмі проведено вернісаж виставки «Холм у другій половині XIX століття у світлинах та документах з фондів Музею Холмської землі». До присутніх звернувся зі словом представник музею Анджей Броніцький.

Відкриття виставки в Музеї Холмської землі ім. Віктора Амброзевича

Другий день конференції

На початку другого дня Міжнародної наукової конференції «Михайло Грушевський та його Мала Батьківщина – Холмщина у XIX та XX століттях» продовжено засідання другої сесії п/н «Холмщина в добу Михайла Грушевського». Засіданню головував **проф. Леонід Зашкільняк** з Львівського національного університету ім. Івана Франка. Виступило двоє доповідачів: о. Іван Лукашук з Холма («Пречиста» в Холмі на зламі XIX/XX століть) та **Оксана Ременяк** з Києва (Наукове оточення Михайла Грушевського: Холмщина в дослідженнях Михайла Корниловича). Після доповідей відбулася дискусія, у якій взяли слово: І. Гирич, Г. Купріянович, о. І. Лукашук, О. Ременяк.

Третій сесії конференції п/н «Спадщина Михайла Грушевського» головував директор Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського Національної академії наук України проф. Георгій Папакін. У сесії виступило п'ять дослідників: Світлана Панькова з Києва («Історія України-Руси» Михайла Грушевського в щоденникових нотатках автора та коментаторській практиці), **Валентин Кавунник** з Києва («Нарис історії україн-

ського народу» Михайла Грушевського й цензурна справа в Російській імперії), **Леонід Зашкільняк** зі Львова (Михайло Грушевський та європейська історіографія початку XX століття), **Галина Бурлака** з Києва (Соціальні мотиви літературних творів Михайла Грушевського), а також гість із Японії **Томоко Шімада** (Спадщина Грушевського у сучасному Львові). На завершення сесії Г. Папакін та Г. Купріянович від імені всіх учасників конференції поздоровили з днем народження відомого київського вченого і співорганізатора конференції Ігоря Гирича з Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАНУ, який дістав у подарунок альбом з листівками про м. Холм.

Чергова сесія, вже четверта, мала назву «Культурна спадщина Холмщини». Головою сесії був відомий дослідник спадщини М. Грушевського Ігор Гирич. Доповідали: **Стефан Дмитрук** з Люблина («Крестная песнь» – паралітургічний твір у Холмсько-Варшавській єпархії зламу XIX–XX ст. Критика джерела), **Марцін Суперчинський** з Люблина (Сучасна ідентичність православно-го населення Холмщини та Південно-го Підляшся у світлі теренових досліджень), **Кшиштоф Снарський** із Сувалк (Сліди старообрядної культури на

Томоко Шімада

Ігор Гирич

Холмській землі та Підляшші), **Маріуш Сава** з Люблина (Православні кладовища Холмщини) та **Анна Петух** з Холма (Культурна спадщина Холмщини у діяльності Холмської публічної бібліотеки ім. Марії Пауліни Орсетті). Після доповідей відбулася дискусія, у якій взяли участь: **Адам Пулавський** з люблінського відділення Інституту національної пам'яті, **М. Сава**, **М. Магунь**, **М. Суперчинський** та **Г. Купріянович**.

Остання сесія конференції присвячена була «Рецепції Михайла Грушевського». Головувала їй директор Національного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові **Марія Магунь**. Сесію відкрила знаменита і дуже актуальна доповідь **Ігоря Гирича** з Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАНУ (Київ) «Чим (чи чому) сьогодні для нас актуальний Михайло Грушевський?». З доповідями виступали дослідники з різних наукових осередків України: **Оксана Юркова** з Києва (Електронний архів Михайла Грушевського: виклики та перспективи), **Микола Зимомря** з Дрогобича (Спадщина Михайла Грушевського як історика України в німецькомовній рецепції академіка Едуарда

Вінтера) та **Алла Атаманенко** з Острога (Рецепція постаті Михайла Грушевського в українській закордонній історіографії). Останнім у цій сесії виступав автор цих рядків з доповіддю «Між пам'яттю і витісненням: Михайло Грушевський в історичній пам'яті у сучасній Холмщині». На завершення відбулася коротка дискусія. Висловлено також слова подяки всім учасникам конференції та особам причетним до її організації.

* * *

Головним організатором Холмських відзначень 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського було Українське Товариство – регіональна українська організація, що має свій відділ у Холмі і проводить українські культурні заходи також в інших місцевостях Холмщини. Співорганізаторами заходів виступали: Посольство України в Республіці Польща, Генеральне консульство України в Люблині, Почесний консул України в Холмі та Уряд міста Холм. Урочистості були організовані також у співпраці з численними іншими установами: кафедральною православною парафією св. ап. Івана Богослова в Холмі, Львівським суспільно-культурним товариством «Холмщина», Київським ветеранським правозахисним товариством депортованих українців «Холмщина» ім. Михайла Грушевського, Холмською публічною бібліотекою ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі, Музеєм Холмської землі ім. Віктора Амброзевича у Холмі, Історико-меморіальним музеєм Михайла Грушевського в Києві, Державним меморіальним музеєм Михайла Грушевського у Львові, Інститутом української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського Національної академії наук України, Університетською бібліотекою Люблинського католицького університету Івана Павла II, Центром Східної Європи Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині.

Медіа-патронат над заходами взяли: Польське радіо Люблин, Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Український тижневик «Наше слово», Український медіапортал «ПРОстір», Польське Телебачення Люблин. Відзначення відбулися за фінансової та організаційної підтримки Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща, Міністерства закордонних справ України, Почесного консула України в Холмі **Станіслава Адам'яка**, Почесного консула України в Перемишлі **Олександра Бачика**, Уряду мі-

Анна Петух

ста Холм, а також фірм: «Мідекс» (Безрезно), «Аграм», ТОВ «Польські державні залізниці – Металургійна широккоколійна лінія».

Холмські відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського стали нагадуванням про цю визначну постать історії України, яка є символічною для української громади Холма та Холмщини. Серед інших відзначень ювілею 150-річчя від дня народження М. Грушевського, які відбулися протягом цього року у всьому світі, холмські урочистості були особливими з огляду на місце, де були проведені, адже вони відбулися у місті народження визначного історика і голови держави.

Відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського не відбулися у такій формі, на яку заслуговує ювілей так ключової постаті, якою є цей уродженець Холма для України та українського народу. Цьогорічний ювілей показав масштаб проблем з вшануванням у Холмі пам'яті М. Грушевського, але й взагалі зі збереженням у цьому місті пам'яті про українську спадщину. Показав він також непослідовність політики історичної пам'яті з боку української держави, адже урочистості в пам'ять М. Грушевського мали б відбуватися в Холмі на найвищому державному рівні.

Попри всі труднощі відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського таки відбулися в Холмі. Проведено їх на найвищому можливому рівні, який можна було досягти у існуючій політичній ситуації та в атмосфері, яка панує зараз у політичних колах міста Холма.

Григорій КУПРІЯНОВИЧ
Фото Ю. Гаврилюка

Czeremchę bez wielkiej przesady można nazwać kulturalną stolicą powiatu hajnowskiego. Działają tu zespoły „Czeremszna” i „Hiloczka”, odbywają się festiwale „Z wiejskiego podwórza”, „Dżerela”, „Pi-dlaśka Osiń”, koncerty, spektakle teatralne, pokazy filmów, wystawy, spotkania, działa Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej, rewitalizowane są ginące rzemiosła. W październiku budynek czerem-szańskie GOK-u najpierw rozbrzmiewał dźwiękami ukraińskich pieśni i przyśpiewek chrzcinnych, a potem życzeniami mnohych lit dla „Hiloczki”, na koniec groźnie tupiała kopytem sama Koza-Dereza.

Jesienią w Czeremsze

1 października odbyły się kolejne „Dżerela – Ukraińskie Tradycje i Transformacje”. Organizowana przez Związek Ukraińców Podlasia oraz Gminny Ośrodek Kultury w Czeremsze impreza z udziałem zespołów folklorystycznych jest organizowana tu cyklicznie od 2009 roku. Jest kontynuacją Polsko-Ukraińskich Spotkań Muzycznych, jakie przez wiele lat odbywały się również w Czeremsze, ale miały bardziej plenerowy charakter.

Pomysłodawcą „Dżereł” jest Sławomir Sawczuk – „człowiek stąd”, dziennikarz radiowy.

– To już ósma impreza. Przyzwyczajaliśmy się, że „Dżerela” są zawsze na przełomie lata i jesieni i co roku czekamy na nie...

Sławomir Sawczuk: – Tradycje imprezy są długie. „Dżerela” ewoluowały z trochę innych imprez, cały czas trwały poszukiwania pewnej formuły. Myślę, że obecna najbardziej się sprawdza. Odchodzimy od plenerowo-festynowej imprezy, a bardziej się skupiamy na „dżerelach”, czyli na źródłach, a więc folklorze. Staramy się, żeby był to folklor autentyczny, a nawet jeśli opracowany, to ze smakiem. Nie wchodzimy w typowo imprezowe discopolowe klimaty, a staramy się krążyć wokół tradycji...

– Wokół źródła...

– Co roku staramy się, aby w programie oprócz pieśni znalazł się jakiś obrzęd. W ubiegłym roku było wesele, teraz mamy

chrzciny, które odtwarza dubiażyńska „Rodyna”. Trzeba myśleć o tym, co pokażemy za rok. Może będą to obrzędy nie tylko związane z cyklem życia człowieka, ale może jakieś kalendarzowe? Jest tego sporo.

– Póki jeszcze żyją ludzie, którzy pamiętają...

– To już rekonstrukcja, bo nie ma takich tradycyjnych chrzcinn czy weseł.

– Nie ma. Niestety, nawet na wsiach.

– Ale jeżeli ktoś ma chęć, to zorganizuje sobie wesele czy chrzciny w sposób tradycyjny.

– Na tegorocznych „Dżerelach” wystąpiło aż siedem zespołów...

– Sześć z Podlasia i jeden z Ukrainy: grupa śpiewacza z Czeremchy Wsi, „Hiloczka” z Czeremchy, „Ranok” z Bielska Podlaskiego, „Rodyna” z Dubiażyna, „Werwoczki” z

Orli, „Dobryna” z Białegostoku oraz goście z Równego – „Silśka Muzyka”.

– My, tutejsi, najbardziej jesteśmy dumni z „Hiloczki”. „Ranok”, to wiadomo, prestiż europejski, natomiast „Hiloczka” ma skromniejsze środki i możliwości, a jest rewelacyjna...

– Trzymają się tradycji. Nie poddają się jakimś trendom, modom. Bo można np. śpiewać z podkładem muzycznym, z półplaybacku, pójść w estradę, młodzież to lubi. „Hiloczka” trzyma się pewnej linii i nie poddaje modom.

– A goście z Ukrainy?

– W tym roku udało nam się ściągnąć bardzo dobry zespół „Silśka Muzyka”, który działa przy Palacu Kultury w Równem. Kierownikiem tego zespołu jest Wiktor Kowalczyk, który równocześnie prowadzi bardzo znany w Ukrainie dziecięcy zespół folklorystyczny „Wesnianka”. „Silśka Muzyka” to ludzie, którzy występują także w „Horynie”. Wielu spośród nich to nasi starzy znajomi, bo już nie raz byli tu z różnymi zespołami.

W połowie października Czeremcha stała się miejscem wydarzeń Festiwalu Kultury Ukraińskiej „Podlaska Jesień 2016” – najpierw swoje 20-lecie odświętowała „Hiloczka”, a kilka dni później do sali GOK-u zaproszono dzieci.

– W tym roku występował Akademicki Teatr Lalek ze Lwowa, z Ukrainy, ze spektaklem „Koza-Dereza” – mówi Irena Wiszenko, wiceprzewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia. – Publicznością były dzieci

z naszego przedszkola i szkoły podstawowej. Spektakl odbył się w ramach festiwalu „Podlaska Jesień”, który ze względu na jubileusz „Hiloczki” został zainaugurowany właśnie w Czeremsze. To było takie otwarcie, a w tygodniu odbyły się projekcje filmów, był teatr, który jeździł ze swoim spektaklem do różnych miejsc, ale także miały miejsce koncerty zespołów – w Siemiatyczach, Hajnówce, Bielsku Podlaskim, Białymstoku i Narwi.

Spektakl „Kozą-Dereza” był rewelacyjny. Młodzi widzowie przeżywali go bardzo intensywnie – klaskali, śmiali się i trochę się bali. Prawdziwy teatr i prawdziwi aktorzy, a takie rzeczy nie zdarzają się tu często. Po spektaklu rozmawiałam z Iryną Ostiuk, która zagrała Kozę.

– **Bardzo mi się podobała rola Kozy. Grała Pani także mimiką, wyrazem twarzy, jakby to nie był teatr lalek.**

Iryna Ostiuk: Tak właśnie grałam, nie można bowiem rozdzielać gry aktora na teatr lalek i teatr dramatyczny. Jeśli tylko manipulujesz lalką, a nie angażujesz się w rolę całym sobą, nie możesz być prawdziwy, zawodzisz aktorstwo, jesteś nieuczciwy. Staramy się tak pracować, żeby było prawdziwie i żeby nasza gra zadawała widza.

– **Dzieci bardzo przeżywały. Jak zauważyłam, bały się ducha...**

– To był reżyserski hit.

– **Nasze dzieci nieprzyzwyczajone...**

– Elementy teatru cieni mamy niemal w każdym spektaklu. Nasze dzieci we Lwowie wiedzą, że w teatrze można zobaczyć też cienie.

– **A gdzież nam do Lwowa!**

– Ale wasze dzieci uważnie słuchały.

– **Pierwszy raz tu wystąpiliście?**

– Tak, w Czeremsze pierwszy raz, ale w Polsce już bywałam.

– **Koza to bardzo ciężka rola...**

– I bardzo ciężka lalka... Nie chodzi o kilogramy, ale maestrię jej wykonania, mechanizację lalki.

– **Każdy detal dopracowany...**

– U nas, we Lwowie, są bardzo dobrzy artyści. Lalkę Kozy wykonała Oksana Rosoł. Jest też autorką scenografii.

Znakomity teatr. Przyznaję, że nie byłam tam jedynym dorosłym widzom, bo obejrzeć na żywo profesjonalny teatr na terenie powiatu hajnowskiego jest nie lada atrakcją.

Po spektaklu spotkałam się z Barbarą Kuzub-Samosiuk, dyrektorem GOK w Czeremsze.

– **25. „Podlaska Jesień”, siódmy raz w Czeremsze. Rozrywka super. Podobało się dzieciom i dorosłym. Bardzo fajna inicjatywa...**

Barbara Kuzub-Samosiuk: Kiedyś myślałam, że fajnie by było, gdyby przyjeżdżały zespoły występujące na „Podlaskiej Jesieni”. Ale później doszłam do wniosku, że w ciągu roku akcentów muzycznych sporo – mamy „Dżerela”, festiwal „Z wiejskiego podwórza”, jakiś festyn białoruski. Niedawno mieliśmy jubileusz „Hiloczki”. Jest tego naprawdę dużo, a obcowania z teatrem bardzo mało. Nie mamy okazji pokazywać spektakli profesjonalnych teatrów. Nie stać nas na polskie, a już tym bardziej na ukraińskie. Poziom tych teatrów jest bardzo wysoki – poczynszy od scenografii, poprzez lalki, aktorstwo. Aktorzy są także świetnymi śpiewakami. Jest to okazja dla dzieci, żeby obcować z naprawdę fajnym teatrem, na dobrym poziomie. Dlatego tradycyjnie, co roku, od wielu, wielu lat, gościmy w Czeremsze teatry, które przyjeżdżają na „Podlaską Jesień”. Dla dzieci to jest fantastyczne doświadczenie, przeżycie. Nie każdy pojedzie do Teatru Lalek do Białegostoku.

– **Czasem „teatry” przyjeżdżają do nas, do szkół...**

– Staram się zapraszać np. Mariusza Orzelkę, który jest wykładowcą w Akademii Teatralnej w Białymstoku. Ma on swój Teatr Pod Orzelkiem i przygotowuje fantastyczne spektakle. W większości szkoły idą na łatwiznę, zapraszają jakiś teatr za 350 zł, który przyjeżdża i kolokwialnie mówiąc wiesza szmatę na dwóch statywikach, nakłada jakieś pumpy i myśli, że może sobie zrobić teatr. Wydaje mu się, że nauczy się jakiegoś tekstu i oszuka dzieci, a dzieci się nie oszuka.

– **Nie sposób, żeby nieprofesjonalista zagrał spektakl „Kozą-Dereza”...**

– Tak. W ogóle nie uczymy też obcowania z kulturą, wyjścia po nią. Dom kultury przy najmniej daje takie poczucie wyjścia ze szkoły. Przychodzisz, jest sala, jest scena, trzeba się cicho zachowywać, uważać, itd. Pamiętam, kiedyś przyjechał taki zespół muzyczny, który uczył zachowania na prawdziwej sali koncertowej. Artysty grali, śpiewali, ale mówili także kiedy klaskać, kiedy musi być cisza itd. Skąd dziecko ma wiedzieć, jak się zachować w teatrze? Kiedyś ze szkołą często jeździliśmy do teatru. Pamiętam wiele wyjazdów do Teatru Dramatycznego, zarówno w szkole podstawowej, jak i liceum. Wiedzieliśmy później, jak się zachowywać, bo obcowaliśmy ze sztuką. Mieliliśmy też nawyk chodzenia do teatru. Musimy to wykształcić, bo przecież jakie pokolenie z tego wyrośnie?

Imprezy, co roku organizowane w Czeremsze z inicjatywy Związku Ukraińców Podlasia, to część składowa sumy wydarzeń artystycznych, dzięki którym nie Hajnówka, a właśnie Czeremcha jest kulturalną stolicą powiatu hajnowskiego. Nawet przyznawany przez hajnowskich radnych tytuł „Zasłużony dla powiatu hajnowskiego” jest wręczany właśnie tutaj, a nie w Hajnówce. Gdyby nie sobór Świętej Trójcy, znakomicie zaprojektowany przez prof. Aleksandra Grygorowicza z Poznania, gdyby nie słynny niemal w całym świecie Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej, już nikt nie słyszałby o Hajnówce, niegdyś potężne przemysłu drzewnego.

Tak jak Hajnówka powstała dzięki Puszczy Białowieskiej, tak Czeremcha powstała dzięki kolei. Na szczęście wódatarze Kleszczel, ci sprzed ponad stu lat, nie zechcieli węzła kolejowego w swoim, jedynym w powiecie hajnowskim królewskim mieście i to dzięki nim kolej rozkwitła w Czeremsze. Długo kwitła i mówiło się, że Czeremcha koleją stoi. Ale czasy się zmieniły, kolej stała się mniej potrzebna. Wydawało się, że gdy padnie kolej, Czeremcha będzie zapomniana. Nie jest! Pięknie się rozwija kulturalnie. I nadal brzmi tu mowa ukraińska...

Krystyna KOŚCIEWICZ
Fot. autorki artykułu

«Підляська осінь» — історія і сучасність

За нами XXV Фестиваль української культури на Підляшші «Підляська осінь 2016». Протягом тижня, від 15 по 23 жовтня, в різних місцевостях нашого краю відбувались концерти, театральні вистави, покази фільмів та ярмарки народного рукоділля. Крім підляських колективів у фестивалі взяли участь також гості з України – ансамблі: «Сільська музика»

і «ДРИМА» з Рівного, «Намисто» з Ковеля та зірка фестивалю відомий у цілому світі – Національний заслужений академічний український народний хор імені Григорія Верьовки з Києва. На сценах фестивалю зустрічались представники різних поколінь виконавців – найменші це були «Сонечка» з Дитячого садочка «Лісова поляна» в Більську.

Початки

Історія фестивалю «Підляська осінь» сягає початку 90-тих років, минулого, XX століття. Саме тоді – влітку 1991 року, в Мельнику відбулись I Музичні діалоги над Бугом. Була це перша, так різноманітна і зорганізована з розмахом презентація української культури в регіоні. На сцені, розташованій над берегом

так важливої для минулого підляських українців річки Буг, виступили ансамблі, які презентували місцевий фольклор, а також гості з України. Рік пізніше, під час заходу, що надалі відбувався в Мельнику, вперше з'явилася назва Фестиваль української культури.

У 1993 році дійшло до важливої зміни. Фестиваль змінив локалізацію і набрав осінніх кольорів. У Мельнику залишились Музичні діалоги над Бугом, а головною сценою Фестивалю української культури на Підляшші «Пудляська осень» став Більський будинок культури. Відтоді найбільша культурна імпреза Союзу українців Підляшшя відбувається в осінніх місяцях, жовтні або листопаді.

– *Характер і масштаб імпрези «кристалізувалися» протягом кількох років, – згадує співорганізатор перших фестивалів у Більську, головний редактор часопису «Над Бугом і Нарвою» Юрій Гаврилюк. – Спочатку з'явилася сама імпреза, рік пізніше вона отримала назву фестивалю, а в 1993 році змінилася пора року і місце. Сталося це трохи випадково, адже коли мені прийшлося перейняти організаційний естафет, то не все з нашими партнерами в Україні «зістикувало» у потрібний час. Щоб справи все ж таки вирішити, прийшло-*

ся на початку вересня їхати до Рівного й так прийшла осінь, коли плерного заходу вже не було як робити. Таким способом фестиваль переніся з мельницького надбужанського урочища Тополина до Більська та від пори року став «Підляською осінню».

Від Білостоку до Загорова лунає пісня

Від початку існування фестивалю його події не обмежувались Більськом. Ансамблі-учасники «Підляської осені» потрапляли до різних місцевостей регіону, хоч, як згадують організатори перших фестивалів, стан деяких сільських світлиць у 90-тих роках був настільки поганий, що заради концерту їхнім господарям інколи приходилось вставляти вікна. Традиція розширювання географічного обсягу фестивалю залишилася та сьогодні є вже усталеною. Фестивальні концерти та супровідні заходи відбулись у цьому році в Більську, Білостоці, Гайнівці, Сім'ятичах, а також у менших місцевостях, як Черемха, Нарва та Загорів. На фестивальні концерти чекають і в інших місцевостях, однак з організаційних причин не всюди можна це прагнення задовільнити.

Зрозуміло, що глядачі чекають передовсім колективів з України – таких, як наприклад, «Сільська музика» з Рівного.

– За останні місяці ми вже третій раз на Підляшші, – говорить його керівник Віктор Ковальчук. – Але до

цього не були вже досить давно. Роки кільканадцять тому був я з гуртом «Веснянка», так що зараз в колективі нове вже покоління виконавців. Підляшшія, а також Полісся, як наше, волинське, так і берестейське, це спільний етнографічний регіон. Тут є багато спільних речей і в етномузикологічному сенсі – тобто це є спільна культура.

Різноманіття

Вже від багатьох років «Підляській осені» притаманні різноманітність та широкий діапазон. В програмі фестивалю є не лише концерти, на яких можна почути гарні українські пісні та побачити запальні українські танці. «Підляська осінь» це також театральні вистави для дітей та дорослих, художні та фотографічні

виставки, покази фільмів, зустрічі з цікавими людьми та кермеші традиційного рукоділля.

Але «Підляська осінь» це передовсім презентація регіональної української культури, часто – місце дебютів таких ансамблів, як наші молодіжні «Ранок» та «Гілочка», яка в цьому році відзначає 20-ліття діяль-

Зірка фестивалю

ності і якої ювілейний концерт відкривав цьогорічні фестивалі події. Рівень і привабливість фестивалю підносять також гості з-за кордону, а цих в історії фестивалю важко й перерахувати. Це передусім ансамблі з України, а також наші побратими з сусідньої Берестейської землі, що в Республіці Білорусь. Окрім них, на фестивалній сцені гостювали ансамблі з Литви, Румунії, Словаччини, а також козацького краю Кубані, що в Російській Федерації.

Стало вже традицією, що крім музики в програмі фестивалю є театральні вистави для дітей. У цьому році на «Підляську осінь» прибули актори Львівського академічного обласного театру ляльок, які виступали перед дитячою публікою в Більську, Білостоці та Черемсі. Іншим театральним акцентом був виступ групи української молоді Люблина «Дивослово», яка представила виставу «Великий українець з Холма», приурочену до 150-річчя з дня народження Михайла Грушевського. Невід'ємною частиною фестивалю став вже також День української культури в Комплексі шкіл імені А. Міцкевича в Більську.

Цьогорічний фестиваль як ювілейний мав також виняткову зірку. Організаторам «Підляської осіні» вдалося запросити «візитівку» української традиційної культури та взагалі України – Національний заслужений академічний український народний хор імені Григорія Верьовки.

– Ми стараємось бути еталоном, – говорить його директор Зеновій Корінець. – Еталоном цього, що називається українське народне мистецтво. Тому, що наше завдання зберігати народне мистецтво всіх жанрів – хореографічне, музичне та в першу чергу пісенне всіх регіонів України. Стараємось, щоб у наших програмах були представлені практично всі регіональні наші мистецькі проекти. Наше завдання пролонгувати і пропагувати нашу українську культуру, не тільки в Україні. Отже, сьогодні ми находимось на Підляшші, де не тільки українцям представляємо наше багатство.

З надією у майбутнє

«Підляська осінь» то також зустріч поколінь. Факт, що на сцені видно не тільки сивуваті голови членів підляських співочих груп, але також молодь та малят з дитячого садочка, дає надію, що українська культура і мова

підляської землі будуть передаватися молодшим нащадкам мешканців місцевостей між Бугом та Нарвою.

– Організовані спочатку в Мельнику фестивалні концерти, перенесли до Більська, а згодом розлилися по цілому Підляшші, і це не тільки Підляське, але і Люблинське воєводство, – говорить голова Союзу українців Підляшшя Андрій Артем'юк. – На певно це велика робота і великі зусилля тих всіх людей, які протягом чверті століття над цим працювали, а наслідком цього є те, що фестиваль розвивається. Є люди, які хочуть його організувати, хочуть також приходити на фестивалні заходи і є також ці, які нам у цьому допомагають. Маю тут на думці установи, фірми, приватні особи, які нас підтримують фінансово і не тільки в організації нашого свята.

Про те, що це справжнє свято, свідчать висловлювання глядачів, які кажуть, що на «Підляську осінь» та «На Івана, на Купала» чекають цілий рік, і що не треба їм про ці імпрези нагадувати, бо ж самі знають, що в липні дороги ведуть до Дубичів-Церковних, а в жовтні до цих місцевостей, в яких відбуваються заходи Фестивалю української культури на Підляшші.

Славомир САВЧУК
Польське Радіо Білосток
Фото Ю. Гаврилюка

Традицією стало, що один із завершальних концертів Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь» проходить у Білостоці. Також цього року не забракло концерту в Підляській опері і філармонії.

На «Підляській осені» в Білостоці

Упродовж останньої чверті століття всі вже звикли до того, що коли приходить осінь, у багатьох місцевостях по обох боках Бугу відбуваються великі концерти пісні і танцю, є презентовані театральні вистави та цікаві фільми з України. Цьогорічний фестиваль це була ювілейна 25-а зустріч з різноманітними мистецькими проявами української культури в нашому регіоні.

– Двадцять п'ятий фестиваль поєднує наші прагнення і очікування щодо презентації того, що для нас дороге, – говорив зі сцени білостоцького оперного театру д-р Андрій Артем'юк, голова Союзу українців Підляшшя, – місцевої, підляської культури, але також української пісні і танцю у виконанні гостей з України та з інших країн. Це показує тривалість нашої культури та нашу єдність з цілим українським етносом. Це центральна подія у цілому календарі подій, які організуємо.

На білостоцькій сцені виступили найкращі дитячо-молодіжні фольклорні колективи з Підляшшя: «Ранок» з Більська, «Гілочка» з Черемхи і «Добриня» з Білостока. Опрацьований фольклор представили «Вєрвочки» з Вуорлі. Однак чи не найбільш очікуваними учасниками свята були гості з України – народний етногурт «Сільська музика» з Рівного та, перш за все, визнаний Національний заслужений академічний український народний хор України ім. Григорія Верьовки з Києва.

Рівненський ансамбль відроджує та популяризує співочу, інструментальну і танцювальну традицію Полісся. Його учасниками є працівники Етнокультурного центру «Веснянка», також керівники фольклорних гуртів Рівного, фольклористи та етнографи, багато яких від років співпрацює з підляськими колективами. На білостоцькій сцені вони показали ціле різноманіття поліської традиції – були інструментальні твори, розпізнавальний, характерний для цього регіону традиційний спів, прозвучав кант до Почаївської Божої Матері у супроводі ліри, не забракло й танців, до яких учасники групи запросили глядачів.

«Сільська музика» це реконструкція найвартіснішого пласту українського фольклору, спроба донести до публіки надбання поліського краю в якомо-

га найбільш автентичному кшталті. Хор ім. Верьовки – це приклад зовсім іншого підходу до фольклору, оскільки це не презентація колориту української пісні в її первинному вигляді, але майстерне, на найвищому світовому рівні виконання обробок народних пісень.

– Нам уже 73 роки, – пояснював Зеновій Корінець, керівник хору ім. Верьовки. – Ансамбль був створений в 1943 р. під час Другої світової війни як більш пропагандистський колектив, бо треба було підтримати ідеологію Радянського Союзу, показати, що Українська Соціалістична Радянська Республіка живе добре і процвітає. На зараз ми є теж у якійсь мірі ідеологічним колективом, тому що пропагуємо українську культуру. Але ми пропагуємо також культуру інших народів, які проживають в Україні. В нашому репертуарі є й польські пісні, також пісні народів – сусідів України. Не виконуємо лише нічого російського у зв'язку з ідеологічною ситуацією. Стараємося бути в першу чергу колективом націо-

нальним, українським. Ми маємо танцювати танки, співати пісні та грати українську музику.

У Білостоці хор виконав низку загальновідомих українських пісень, а також стилізовані українські танці, з-поміж яких чи не найбільше враження на публіку справило козацьке шоу. Серед підляських глядачів не бракує шанувальників такого роду презентації української культури.

– Публіка сьогодні дуже добра, така тепла, – говорив після концерту Зеновій Корінець. – Нам було зручно. Дуже хорошиш зал. Тому ми їдемо в Україну з такою чистою, щирою душею. Публіці було приємно бачити те, що на сцені, а нам було легко працювати тому, що добра публіка.

Виступ хору ім. Верьовки – це визначна подія в житті українського середовища регіону, оскільки це найбільш відомий академічний колектив України, побачити якого на Підляшші доводиться не так часто. Окрім Білостока він виступив ще у Сім'ятичах, Більську і Гайнівці.

Концерт у Білостоці є зараз одною з яскравіших подій фестивалю «Підляська осінь». Добра програма, тобто презентація лише найкращих виконавців з Підляшшя та гарних ансамблів з України, в тому числі справжньої зірки – одного з провідних українських академічних народних хорів – це, здається, те, чого очікує білостоцька публіка. Добрим рішенням було також повернення білостоцького фестивалю на сцену філармонії, дякуючи тому «Підляська осінь» є зараз найпрестижнішою подією українського середовища Підляшшя в Білостоці.

Людмила ЛАБОВИЧ

На фото авторки статті: 1. «Гілочка» з Черемхи. 2. Автентичність та професійний рівень показала «Сільська музика» з Рівного. 3. Опрацьований фольклор виконали «Вервочки» з Вуорлі. 4. Зіркою концерту був Національний заслужений академічний український народний хор України ім. Григорія Верьовки з Києва.

Вистава про великого українця з Холма – більщанам

Суботнього ранку, 22 жовтня 2016 р., заходи ювілейного XXV Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь» на сцені Більського будинку культури відкрила театральна група української молоді Люблина «Дивослово», яка показала виставу до 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського «Великий українець з Холма» (у постановці Лесі Соболівської).

Серед глядачів, які зібралися подивитися виставу, були, зокрема, Миський голова міста Рахів на Закарпатті Віктор Медвідь з дружиною, секретар міста Більськ на Підляшші Тамара Корицька, голова Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк, головний редактор «Над Бугом і Нарвою» Юрій Гаврилюк, секретар Українського Товариства д-р Андрій Савенець.

Першим взяв слово голова Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк. Згодом про Михайла Грушевського розповів підляський історик, знавець біографії М. Грушевського Юрій Гаврилюк. Після вистави зі словом звернулися до присутніх голова Союзу українців Підляшшя д-р А. Артем'юк та секретар міста Більська на Підляшші Тамара Корицька, які подякували за виступ і вручили членам театральної групи з Люблина подарунки від Союзу українців Підляшшя та міста Більськ.

Театральна група «Дивослово» діє під опікою Українського Товариства, при пункті навчання української мови в Початковій школі № 38 в Люблині. У її складі виступають українські діти та мо-

лодь, які вивчають у Люблині українську мову як рідну. Серед них, зокрема, діти, яких предки родом з Холмщини та Підляшшя. Кожного року готують вони театральну виставу на історичну тему, якої прем'єра відбувається під час свята української православної громади Люблина «Українська бесіда» у день свята П'ятидесятниці - прем'єра вистави «Великий українець з Холма» відбулася 19 червня 2016 р.

ЯТ

Фото Ю. Гаврилюка

«Многії літа» в Черемсі: «Гілочці» вже 20 років!

16 жовтня в Гмінному осередкові культури в Черемсі пройшло велике свято. У цей суботній вечір місцевий український дитячий і молодіжний ансамбль «Гілочка» відзначував ювілей 20-ліття діяльності. У бенедісії «Гілочка» взяли участь ансамблі – побратими дівчат та хлопців з Черемхи: «Родина» з Дуб'яжина, «Ранок» з Більська, «Добринна» з Білостоку та жіночі ансамблі з Вільки-Терехівської, Добриводи і Черемхи-Села. Віншування «Гілочці» складали, між іншими, представники влад гмі-

ни Черемха, Гайнівського повіту, директори будинків культури з Гайнівки та Більська, представники Департаменту культури Маршалківської управи Підляського воєводства, а вітання від Митрополита Варшавського і всієї Польщі кюр Сави переказали місцеві православні священники. У вщерть заповненому концертному залі не забракувало очевидно мешканців Черемхи та поближких місцевостей, з яких велике число це горді зі своїх дітей та онуків – батьки, дідуся та родичі.

Колектив з певністю не виник би у 1996 році, якби не факт, що рік раніше в початковій школі в Черемсі почав існувати пункт навчання української мови. Вчителькою, яка піднялась нелегкого завдання ведення уроків, була Ірина Вишенко (тоді ще Шеретука), родом з Дуб'яжина, випускниця Рівненського державного інституту культури. Дуб'яжин це колектив «Родина», а Рівне для підляшуків асоціюється з фольклорним ансамблем «Горина» – а тому й не дивно, що молода вчителька дуже швидко почала заохочувати учнів до співання народних пісень.

– Початково зголосилось декілька дівчат і наш перший виступ був у Венгожеві, – згадає Ірина Вишенко. – Не мали ще тоді народних одягів, але після цього виїзду виявилось, що дівчата хочуть співати і так почались репетиції, інші концерти. Побували ми і в Кошаліні, і в Ельблонзі, їздили в Україну на фестиваль козацької пісні у Радивилові, а в Республіці Білорусь, в сусідньому Високому, виступали для дітей, які потерпіли внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Так почались концерти ан-

самблю, який діє при Гмінному осередкові культури в Черемсі та під опікою Союзу українців Підляшшя.

У 2006 році «Гілочка» спільно з колективами з Черемхи-Села, Вільки-Терехівської, Добриводи та Малинник зреалізувала проєкт «Чотири пори року». В його рамках ансамблі приготували реконструкції чотирьох календарних обрядів: у Вільці зимового колядування, у Добриводі – веснянок, в Малинниках – літніх жнив, а у Черемсі – прита-

манного осінній порі весільного короваю. Проєкт зреалізовано за сприянням Фонду підтримки села і Фонду С. Баторія та продюсерської телевізійної фірми Юрія Місіюка, а його наслідком була платівка з фільмами з записами згаданих обрядів. Диск з фільмами став першим виданням ансамблю, а першу платівку з піснями з Підляшшя та Полісся ансамбль випустив у 2009 році.

«Гілочка» співпрацює зі «старшими» колективами, зокрема з жінками

з Черемхи-Села. Молодь почерпає від них пісень, але також разом виступають на сцені.

– Ми почали разом виступати, як це з Любою Салінською стали показувати випікання коровай, – говорить Надія Внучко з черемшанського колективу. – І співаємо вже з наступними, бо ці, з якими починали, то вже стали дорослими. Так що їздимо часто разом на концерти, чи то з короваєм, чи просто так заспіваємо. Ірина нас не забуває, дзвонить, ми сходимо на репетицію і їдемо. «Гілочка» від нас багато пісень почерпала. Приємно, що продовжують нашу традицію.

Знаковою подією під час ювілейного концерту був виступ жінок з Добриводи – Валентини Климович та Ніни Явдосюк, коли цій другій допомгла увійти на сцену і співати її онука, яка зараз виступає в «Гілочці». Ось символічне переказування естафети підляської пісенної традиції.

Про переплітання поколінь можна вже говорити також у самому колективі, адже 20 літ це час, протягом якого діти, що співали в перших роках існування «Гілочки», вже в багатьох випадках самі стали батьками. Ювілейний концерт став нагодою до зустрічі також колишніх членів ансамблю.

– В «Гілочці» почала співати в 1999 році і співала десь біля 10 літ, – згадує Варвара Савчук. – Дуже добре спо-

минаю ті часи, багато людей пізнала і поїздили трошки. Сьогодні ми тут виступали всі разом, а пісні пам'ятаю, бо десь там за столом їх співаю. Всі якимсь чином зберігаю в пам'яті.

Агнешка Парфінюк почала співати в «Гілочці», ще як Репко, у 2001 році, коли пішла до четвертого класу початкової школи.

– Це був для мене такий старт, як виявилось у майбутнє, – говорить відома ведуча українських передач в білостоцькому телебаченні. – Я пізнала середовище, зокрема, підляське, але також людей з України. І це допомогло мені розвивати, можна сказати, таку своєрідну кар'єру – я співала також в інших українських ансамблях, а зараз веду українські передачі в Радіо «Ортодоксія». Так що це був своєрідний старт в доросле життя.

Важко сказати, скільки осіб перейшло через колектив за цих 20 років – немає сумніву, що понад сто. А від деякого часу колектив перестав бути дівочим, бо зараз співають у ньому також хлопці. Гавриїл Михайло Міцевич співає в «Гілочці» вже чотири роки і є одним з перших хлопців, які поміняли характер ансамблю.

– Як пішов до гімназії, тоді почав вчитись української мови і записався до «Гілочки». Ніхто мене не намовляв, про-

сто хотів навчитись співати. Тепер навчаюсь вже в Білостоці, але надалі співаю з «Гілочкою» – приїжджаю в суботу і їду на репетицію.

Зараз в ансамблі виступає біля 30-ти осіб, є тут група вокальна, а також інструментальна, але принципово колектив зосереджується на автентичному фольклорі Підляшшя та найближче з ним споріднених Полісся і Волині. В його репертуарі можна почути пісні, що співаються в традиційній двохголосній манері, а часом загальновідомі українські пісні.

– Якщо йде про репертуар, то намагаємось виконувати автентичні пісні, які збереглися тут на Підляшші, – говорить керівник ансамблю. – Вивчаємо пісні від бабусь, співпрацюємо переважно з ансамблем з Черемхи-Села. Наприклад, записали ми останнім часом трошки пісень, котрих пам'ятають вони зі своєї молодості і знайшлися вони на платівці, яку видали ми з нагоди ювілею. Є там пісні, які співають жінки з Черемхи-Села, а на черговій платівці можна їх почути у виконанні «Гілочки».

Чи не найбільш вартісне в двадцятилітній діяльності ансамблю з Черемхи є те, що його випускники не залишаються байдужими до справ зв'язаних з українською культурою та тотожністю. Після завершення навчання в Черемсі багато з них потрапило, наприклад, до Білогостоку. Деякі, як загадана Агнешка Парфінюк чи Анна Качук, співтворять українські радіо та телепередачі, інші стараються не зривати контактів з «Гілочкою» і досі, якщо мають змогу, у вихідні беруть участь у репетиціях та концертах. «Гілочка», як вказує назва, розростається і творить нові паростки, гілочки та гілки. «Абсолютенти» «Гілочки» створили свої українські колективи, такі як «Слов'яночки» чи білостоцьку «Добрину», якою керує Олександра Іванюк, яка є також вчителькою української мови в білостоцьких школах та садочку.

Те, що «Гілочка» це своєрідна школа підляського українства, підтверджують слова керівник ансамблю Ірини Вищенко.

– Думаю, що вже ті діти, які приходять на «Гілочку», мають свідомість цього, що цю традицію, ці пісні і обряди треба зберігати. Що має це велику вартість і думаю, що знають вони – звідки походять й ким вони є.

Славомир САВЧУК
Польське Радіо Білосток
Фото Анна Ришук

„Wyśpiewana tradycja” – nowa płyta „Hiłoczki”

W tym roku jubileusz 20-lecia działalności artystycznej obchodził jeden z najlepszych zespołów dziecięco-młodzieżowych Podlasia „Hiłoczka” z Czeremchy. Koncert jubileuszowy w ramach Festiwalu Kultury Ukrainkiej na Podlasiu „Podlaska Jesień” stał się też okazją do promocji trzeciej w dorobku grupy płyty *Гілочка – виспівана традиція*.

Dwupłytowy album „Hiłoczki” zabiera nas w muzyczną podróż na tradycyjną wieś ukraińską. Znajdziemy na nim dużą dawkę folkloru tradycyjnego, wykonywanego na wsi podlaskiej i poleskiej, przejętego przez młodzież od śpiewaków ludowych.

Obie płyty to 24 utwory w wykonaniu „Hiłoczki” i zespołu śpiewaczego z Czeremchy Wsi, łącznie ponad 50 minut muzyki. Pierwsze CD zawiera 18 pieśni ludowych śpiewanych przez młodzież zarówno z akompaniamentem instrumentalnym (sopiłka, akordeon, tamburyn i bęben), jak i a capella. To swoiste podsumowanie dorobku artystycznego zespołu, który od 20 lat pokazuje, że repertuar tradycyjny, kojarzący się dla wielu ze starszymi babciami, może być atrakcyjny także dla młodego pokolenia. I to nie tylko dziewcząt, ale też chłopaków, którzy od kilku lat śpiewają w zespole.

Na płycie znalazły się przede wszystkim liryczne pieśni o miłości (z młodą dziewczyną i nieodłącznym kozakiem) z Podlasia i Polesia. Repertuar podlaski został przejęty bezpośrednio od śpiewaków ludowych ze wsi leżących koło Czeremchy, głównie zaś od utalentowanych kobiet z Czeremchy Wsi. Ze starszymi śpiewaczkami „Hiłoczka” współpracuje od początku swego istnienia, czego najlepszym dowodem jest wydana równo 10 lat temu płyta „Hiłoczka – cztery pory roku” z czterema filmami dokumentującymi rekonstrukcję obrzędów kołędowania (z zespołem z Wólki Terechowskiej), wiosennych korowodów i śpiewania pieśni wiosennych (z grupą z Dobrowody), zakończenia żniw i stawiania na polu tzw. „przepiórki” (z „Malinkami” z Malinnik) oraz wypiekania korowaja weselnego (z zespołem z Cze-

remchy Wsi). W ostatnim czasie najbardziej owocna współpraca łączy „Hiłoczkę” z grupą śpiewaczą z Czeremchy Wsi – oba zespoły miały wspólne warsztaty, a także kilkakrotnie w ciągu ostatniego roku pokazywały razem na scenie obrzęd wypiekania korowaja weselnego. Warto dodać, że w tym roku folklorystyczny zespół śpiewaczy z Czeremchy Wsi obchodził jubileusz 35-lecia.

Pieśni z Polesia, które znalazły się na płycie, weszły do repertuaru czeremszańskiego zespołu dzięki wieloletniej współpracy z folklorystami z Równego, głównie z zespołu „Horyna”, którzy od lat prowadzą z „Hiłoczka” warsztaty śpiewu. Nie należy też zapominać, że kierownik zespołu Irena Wiszenko ukończyła Instytut Kultury w Równem, gdzie zgłębiała tajniki ukraińskiego śpiewu tradycyjnego.

Druga płyta jest niejako uzupełnieniem pierwszej, gdyż znalazło się na niej sześć utworów, które można znaleźć na pierwszym CD, jednak tym razem w wykonaniu śpiewaczek ludowych z Czeremchy Wsi. To pięć pieśni lirycznych, które starsze członkinie różnych zespołów podlaskich lubią śpiewać najbardziej, a także jedna pieśń rekrucka. Dzięki temu można porównać wykonanie „oryginalne”, czyli wariant przekazany przez osoby, dla których pieśni

te były naturalnym elementem życia codziennego, z wersją „Hiłoczki” – młodzieży wychowanej w innych realiach kulturowych, najczęściej już nie znającej gwary swoich przodków.

Гілочка – виспівана традиція to trzecia płyta zespołu (oprócz wspomnianego filmu, grupa wydała w 2009 r. płytę CD z pieśniami z Podlasia i Polesia). To prawdziwa gratka dla miłośników folkloru podlaskiego, którzy oprócz samych pieśni w wykonaniu dwóch różnych pokoleń Podlasian znajdują też książeczkę z tekstami wszystkich utworów, zapisanymi z zachowaniem osobliwości językowych gwary podlaskiej i poleskiej. Uzupełnieniem CD jest informacja o zespole po polsku i ukraińsku oraz zdjęcia „Hiłoczki” i zespołu śpiewaczego z Czeremchy Wsi.

Płytę wydał w 2016 r. Związek Ukraińców Podlasia dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP przy wsparciu finansowym Województwa Podlaskiego. Płytę można nabyć m.in. u wydawcy Związku Ukraińców Podlasia, u kierownika zespołu „Hiłoczka”, pani Ireny Wiszenko, a także w sklepiku Bractwa Młodzieży Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej przy ul. św. Mikołaja 3 w Białymstoku.

(1)

Брати Лебединцеві в долі родини Грушевських

(Нові штрихи до «холмської метрики» Михайла Грушевського)

Загальні обставини одруження Сергія і Глафіри Грушевських та холмського періоду їхнього життя, в тому числі й народження Михайла Грушевського, здаються бути добре відомими. Коротко сам історик виклав їх у перших реченнях своїх ювілейних «Автобіографій», виданих у 1906 та 1926 роках: «Я був їх старший син, народжений 17 вересня 1866 р. в Холмі, де батько був тоді (дуже коротко) учителем «греко-уніатської» гімназії». Деяко детальнішу розповідь, зі згадкою про ширший політичний фон, знайдемо у «Споминах»: «Після ліквідації польського повстання 1863 р. російське правління між іншим зажурилось відродженням «православия и руськой народности» в Королівстві, і до виконання педагогічної сторони сього плану адміністрація королівства притягла двох професорів Київської академії, Єфима Михайловича Крижановського і Феофана Гавриловича Лебединцева – одного призначено начальником учебної дирекції сідлецької, другого – холмської, і їм поручено набрати штати служачих для шкіл тих дирекцій. Оба й почали набирати їх у Києві, серед служачих в духовних школах. Охочих було багато. В порівнянні з мізерними платнями, які діставали за старими штатами професори семінарій і академій, ті платні, які мали діставати учителі середніх шкіл в Холмщині й на Підляшю, права на чини, імеритуру і таке інше здавались дуже привабливими. І батько мій, котрому пропонували перейти ад'юнктом до академії по кафедрі св. письма, вигіднішим для себе вважав взяти місце учителя руського [російського – Ю.Г.] язика греко-уніатської гімназії в Холмі. Але вибираючись на чужу сторону, рішив одружитися і їхати не самому». Цікаві деталі знаходимо також у листах Сергія Грушевського до сина, з яких довідуємося, що народження Михайла відбулося «через рік і 12 днів після одруження» батьків, при чому «зранку, при сході сонця, і ранок був тоді такий ясний, теплий і чудовий». Натомість з архівних документів можемо вчитати, що офіційне затвердження на поса-

ду вчителя російської мови і літератури С. Грушевський отримав 23 жовтня, тобто 4 листопада 1865 р.

В історичних публікаціях роль особи, яка мала вирішальний вплив на те, що відкрита осінню 1855 р. холмська гімназія стала черговою, після духовних семінарій у Полтаві і Києві, зупинкою на професійному шляху Сергія Грушевського, відведена згаданому вже організаторові і першому начальникові Холмської шкільної дирекції – в іншому місці «Споминів» Михай-

ло пише про нього «Феофан Гаврилович Лебединцев, холмський шеф мого батька». Щасливо зберігся, надрукований 1898 р. на сторінках «Київської старовини», своєрідний «епістолярний щоденник» Лебединцева, отже цикл його листів до старшого брата Петра. У першому листі, написаному на початку лютого 1865 р. у Варшаві, після зустрічі з головним директором Комісії народної освіти Фйодором Фйодоровичем Вітте, Феофан пояснює, що його «призначили до Холма тому, що

Глафіра і Сергій Грушевські (Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського, Київ)

там резиденція уніатського єпископа, там уніатська семінарія, дяківська і разом з цим учительська уніатська школа, і там також хочуть утворити російську повну гімназію». Якщо глянути на біографію Ф. Лебединцева (1828-1888), який активно займався історією, зокрема Православної церкви, адже для отримання наукового ступеню захистив дисертацію про церковну унію в Україні та з 1861 р. працював викладачем у Київській духовній академії (професор кафедри історії «розколу»), його призначення виглядає зовсім природним. Холм, хоч у середині 1860-х років був невеликим містечком у Красноставському повіті Люблинської губернії, надалі залишався духовним і організаційним центром суспільності, яку колишній професор холмської семінарії та єпископський секретар о. Еміль Баньковський, у заголовку своєї напівмемуарної книжки назвав «холмської русью» («Ruś Chełmska od czasu rozbięgu Polski», Львів, 1887). Саме цей фактор вирішив про те, що тодішнє російське керівництво у Польському Королівстві, яке 1864 року організувало нову систему управління освітою, осідок шкільної дирекції, якій підпорядковувалася розташована на лівому березі Бугу частина історичної Холмської землі, розмістило не у повітовому Красноставі, але в її історичному центрі – Холмі.

Для кращого розуміння ситуації варто ще згадати, що нова російська політика в ділянці освіти, якої виконавцем на Холмщині став Лебединцев, була великою мірою наслідком «післясєвастопольської відлиги», яка захопила Російську імперію після поразки у Кримській війні 1853-1856 рр. та зміни на царському троні (1855). Тодішнє пом'якшення політичного режиму сприяло поживленню українського національного руху, хоч він надалі залишився аполітичним, зосередженим на будівництві науково-культурного фундаменту та – перекреслених вже 1863 р. Валуєвським циркуляром – спробах поширювати серед селянства українське писане слово й просвіту рідною мовою. Більш радикальною була діяльність поляків, зокрема у Польському Королівстві, що хоч втратило багато з атрибутів автономної польської державності, даних йому 1815 р., то зберегло окремішність та національний характер. Нова ситуація стала тут стимулом до швидкого зростання патріотичної активності, що врешті-решт призвело до антиросійського Січневого повстання, яке спалахну-

ло 1863 р. та у формі партизанської боротьби протрималося як масове явище до весни 1864 року, а у формі окремих виступів навіть до його кінця. Отже й репресії були зовсім іншого рівня ніж проти «українофілів».

Окрім жорсткої розправи з повстанцями, в політиці царського уряду бачимо також зміну «співбесідника» у «політиці діалогу», якої наслідком було утворення Польського Королівства та збереження його, хоч і міцно обмеженої, автономії також після антиросійського Листопадового повстання 1830-1831 рр. У вересні 1863 р. мав цей новий курс анонсувати цар Александр II: «Треба підняти народ, шукати опори в ньому... Поміж мною і польською аристократією все скінчено. Ми вичерпали всі засоби для замирення й пора, вкінці, залишити цю систему, введenu ще Александром Павловичем та продовжену також безуспішно братом [цар Нікалай I – Ю.Г.] і маркізом Вельопольським». Царські слова були скеровані до Нікалая Мілютіна, одного із головних розробників Селянської реформи 1861 року в Російській імперії й саме він, як імператорський «статс-секретар для спеціальних доручень», керував політично-організаційними заходами, яких метою було «виховання» селянських мас Польського Королівства до ролі надійної опори царського трону.

В центрі цих заходів була, звісно, проголошена у березні 1864 р. ліквідація панщини та наділення селян землею на умовах набагато кращих ніж раніше в Імперії. Крім цього 4 червня 1864 р. Мілютін передав царю меморіал про реформу шкільництва, якої основними принципами мала бути розбудова мережі державних початкових шкіл для селян, а також створення окремого шкільництва для «національних меншин», якими у східних губерніях Королівства – Люблинській та Августовській – були «малоруси» і литовці. Місцевими органами мали бути шкільні (навчальні) дирекції, при чому мали б ними керувати не місцеві поляки, але більш надійні щодо їхньої лояльності, «руські» та німці (курляндські). Вже у вересні 1864 р. ця програма була затверджена царськими указами – про початкові школи та про організацію шкільних дирекцій. Дві з них – Холмська і Сідлецька – мали охопити територію Надбужжя, на якій проживало 216 тис. греко-уніатів, отже етнографічних українців.

Нагенерального директора Урядової комісії народної освіти, у травні 1867 р. перетвореної на Варшавський шкіль-

ний округ, призначений був Фйодор Вітте, який від грудня 1862 р. займав пост куратора Київського шкільного округу. Саме цей німець, що походив з Курляндії, анектованої Росією 1795 р., на посади очільників обох дирекцій zaangażував київських «руських», отже Ф. Лебединцева та С. Крижановського. Все нібито ясне й зрозуміле, але, виявляється, жодного з них Вітте, який на посаді у Києві був менше ніж два роки та мав під опікою школи у 5-ти губерніях (окрім Правобережжя також Сумську і Полтавську), особисто не знав. Помічниками Вітте в цій справі були його заступник Осип Михневич та директор Київської Другої чоловічої гімназії, Василь Вілуєв, – «чоловік доволі мішаних і багато в дечому консервативних думок, але чесний, добрий педагог». Саме так характеризував його Михайло Драгоманов, який у цікавий нам час був у цій гімназії вчителем географії та залишив нам свій опис ситуації: «Вернувшись у Київ після вакацій 1864 р., застав я в педагогічному світі оригінальну констеляцію: наш попечитель Вітте, петербурзький німець досить ліберальних поглядів, але часом напускавший на себе катковщину, щоб показати, що він «любить матушку Росію», як він тоді кричав, б'ючи себе в груди, був назначений в Варшаву на місце «маленького міністра просвіти» в Царстві Польському, щоб виповняти досить розумний закон шкільний, що вийшов того ж року для Царства, по якому в кожній частині Царства Польського мусили школи вестись на мові краєвій (польській, литовській, руській), хоч при тому в гімназіях вбільшувалась наука російської державної мови. За Вітте мусив їхати Вілуєв, його шкільний товариш, щоб стати «маленьким попечителем», тобто директором усіх шкіл варшавської губернії, де було щось 5-6 гімназій. Вітте, помічник його Михневич, що теж переходив у Варшаву, і Вілуєв вербували учителів, інспекторів і директорів між персоналом київських педагогів. Обернулись і до мене».

Драгоманов пропозиції не прийняв. Але саме в цій гімназії законоучителем (катихитом) працював старший брат Феофана, о. Петро Лебединцев, в українській історії записаний перш за все як автор спогадів про Тараса Шевченка. (Старшого на 6 років Кобзаря знав він з сільського дитинства, «коли ніхто не міг ще вгадати в ньому великого поета і коли він був просто «наймитчуком» у о. Григорія Кошиця, свого парафіяльного пастиря, і поганяв його булану ко-

билу»; а 1861 р., як благочинний на київському Подолі, о. Петро Лебединцев домігся дозволу властей на зупинку в Києві процесії з домовиною Т. Шевченка і 7 травня в церкві Різдва Христового відправив заупокійну літію). Факту, що саме він був «spiritus movens» номінацій на Холмську і Сідлецьку шкільні дирекції, о. Петро не розголошував, але натяк на це знайдемо в його передмові до поміщених у «Київській старовині» листів, які протягом 1865-1867 рр. отримували від Феофана з Варшави і Холма.

В цій передмові читаємо, що рішення про номінації на начальників шкільних дирекцій у Холмі і Сідльцях було прийняте перед самим виїздом Ф. Вітте з Києва, «з таким припущенням, що особи з вищою богословською освітою, стоячи на чолі шкільних закладів двох губерній з руським населенням, яке наслідством польського уряду було відірване від православної церкви в римську унію, більше відповідатимуть планам уряду спрямованим на підтримку руської народності в цьому краю та її забезпеченням від впливу римо-католицького духовенства».

«Міркування ці, – пояснює о. П. Лебединцев, – були висловлені в приватній розмові законоучителя Київської 2-ї гімназії [отже саме о. П. Лебединцевим – Ю.Г.] з директором цієї гімназії В.В. Вілуєвим, запрошеним вже п. Вітте на посаду начальника Варшавської шкільної дирекції, і цим останнім були доведені до відома п. Вітте майже напередодні його від'їзду з Києва, з вказанням цих осіб, які з більшою користю могли б обійняти вищезгадані посади. Цілком схваливши цю пропозицію, п. Вітте забажав тільки негайно повідомити про згоду запропонованих кандидатами на ці місця Ф.Г. Лебединцева і С.М. Крижановського і потім, не маючи навіть часу особисто познайомитися з ними, поспішив з поданням про їх призначення із звільненням з духовного відомства».

Отже, неоправданою треба визнати думку Олександра Кониського, який описав Ф. Лебединцева у повісті «У гостях добре, а дома ліпше» (під прізвиськом «Філотей Селех») та його заангажування у ряди російської бюрократії в «Конгресівці» приписав Пантелеймонові Кулішеві, який мав тоді «йти в захребетники до князя Черкаського й разом з ним сіяти освіту обрусіння. І Куліш пішов до Варшави й повів туди отару своїх «захребетників», з ними й Селеха. Не знаю вже напевне, яку там посаду наділили Селехові, чув тіль-

ки, що й він працював над реалізуванням ідеї обрусіння поляків і русинів у Холмщині». Заперечують таку версію також листи самого Ф. Лебединцева з описом його варшавського спілкування з П. Кулішем у січні-лютому 1865 р. До речі, в цей час Куліш не займав у Комітеті жодної вищої посади (був діловодом), адже щойно у липні 1866 р.,

Феофан Лебединцев. 1864 р.

після отримання офіційного «прошення» за участь у Києво-Мефодіївському товаристві, був призначений на посаду директора Відділення духовних справ. (Триваючий до карного звільнення у листопаді 1867 р., період служби в Установчому комітеті Польського Королівства, коли «Куліш силкувався, либонь, чи не найдужче в житті поєднати у власній душі український патріотизм з патріотизмом не тільки загально-руським (східнослов'янським), а й суто російським, і притім державним, імперським», описаний Євгеном Нахлікком у 1-му томі монографії «Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель», Київ, 2007).

Новопризначені начальники Холмської і Сідлецької шкільних дирекцій 17 (29) січня 1865 р. залишили Київ та поїхали до Варшави, де відбулося введення їх у адміністративні справи і плани. В черговому листі Ф. Лебединцев писав братові: «Вирішено відкрити в Холмі гімназію, і мені доручено зайнятися цією справою... І так я можу оточити себе і свою сім'ю своїми ж людьми – едукованими і нам співчуваючими. Після відкриття гімназії,

ймовірно, там з'являться й інші шкільні заклади. Вибір учителів Вітте залишає мені; вчора сказав: кого ви оберете, той і буде затверджений. Особливу надію покладає він на вихованців духовних закладів, рекомендуючи шукати кандидатів між своїми». Отже, можна сказати, що саме тоді, в лютому 1865 р., у річище, яким з князівської доби пливла історія Холма, почав прямивати також струмок біографії Сергія Грушевського, який для Лебединцева був одним з таких кандидатів «з-поміж своїх».

До Холма Лебединцев приїхав у самому кінці лютого 1865 р. та у своє розпорядження отримав будинки трьох нещодавно закритих російською владою монастирів – невеликий будинок греко-уніатського василіанського монастиря (розташований на Холмській горі, поряд з Пречистенським собором), в якому влаштував свою квартиру і канцелярію та, набагато більші, будинки двох римо-католицьких монастирів – піарів та реформатів. Як писав у листі з 4(16) березня 1865 р.: «Передчора оглядав будинки орденів піарів і реформатів; у останніх гарний сад, і там я хочу влаштувати педагогічну школу і сам там пізніше розміститися. У піарів пропоную влаштувати гімназію. ...хочу робити заходи, щоб на другому боці піарської садиби збудували ще корпус для жіночої руської гімназії, про яку русини гвалт кричать».

Звісно, будинки обох монастирів вимагали ремонту та пристосування до нових потреб, у тому числі й на квартири для вчителів. Тому, хоч про Сергія Грушевського, як певного кандидата на вчительський пост, Лебединцев згадує вже в травні 1865 р., то запис «Позавчора приїхав Грушевський» знаходимо щойно в листі від 5 листопада 1865 р., отже в Холмі з'явився він більш як два тижні після офіційного відкриття гімназії.

Сергій Грушевський, який з 1860 р., маючи 30-ть років, почав працювати викладачем у Київській духовній семінарії, за «Споминами» Михайла вів там безтурботливе життя холостяка, до речі, не дуже ангажуючись в «українофільські» справи: «Батько згадував, що бачив Шевченка, але, очевидно, ся стріча тоді не зробила на нього особливого враження. Згадував якусь історію, котру мав у Києві, приїхавши з села випадком в вишиваній сорочці й сіряку з відлогою від дощу, і з сього приводу попавши в підозріння в «хохломанстві». Декламував ... кілька уривків з «Катерини» й «Гайдамаків», зда-

ється, також з «Енеїди», і тим кінчилась його причетність до української літератури. Але й до всякої іншої літератури не виявляв він ніякого інтересу – хоч і викладав якийсь час «руську словесність». До українського слова він ставивсь з симпатією і разом з певним страхом, очевидно, під впливом балачок в київських «серйозних» кругах про «хохломанство». Українську стихію народну любив щиро. Пісень знав силу і співав їх гарно – замолоду мав гарний тенор, співав в академічній тріо. Любив взагалі українську пісню незвичайно – як весь той гурток, де він обертався. Поїхати на рибу, десь, з добрим запасом пиття, поспівать і побалакати у веселім товаристві по щирості «вільно» – се була найвища і єдина приємність для нього і для тих кругів, в яких він обертався. Театру там цурались, книжки не любили, громадських тем не дуже зачіпали. Була певна тиха фронда проти російського уряду... До справжньої політики мали справжній жах, як до джерела всяких бід».

Можна гадати, що Сергійова любов до «української стихії народної», хоч і не переросла в опальне «мазепинство», також зіграла роль у нашій історії, адже її плодом були етнографічні статті, передані для друку в популярному київському тижневику для духовенства «Руководство для сельских

пастырей», ініціатором заснування якого та першим редактором (у 1860-1863 рр.), був саме Феофан Лебединцев. В будь-якому разі між обома на певно зав'язалася якась дружба, що згодом проявилось хоча б у тому, що Феофанова дружина, Юлія Лебединцева (з відомого київського роду Григоровичів-Барських), стала хресною матір'ю Сергієвого первістка Михайла.

Звісно, щоб до цього могло дійти, Сергієві прийшлося одружитися, що він зробив уже будучи певним свого виїзду до Холма (згідно з цитованим на початку листом до Михайла сталося це в середині вересня 1865 р.). За супутницю життя обрав він собі сестру одного зі своїх семінарських учнів – молоденьку Глафіру Опокову «recte Опоцкевич» (1847-1918), доньку священника з села Сестринівка на Київщині. Через рік і 12 днів після їхнього вінчання – 17 (29) вересня 1866 р. народився наш цьогорічний Ювіляр. Майже місяць пізніше, 16 (28) жовтня, відбулося хрещення, яке совершив проіерей православної холмської церкви св. Іоана Богослова Яків Крашановський. Хресними батьками були Юлія Лебединцева та Красноставський комісар селянських справ Фйодор Кокошкін (так би сказати, «проміжний» поміж більш відомими Фйодорами Фйодоровичами Кокошкініми, адже його батько був російським театральним діячем і драматургом, а син, народжений 1871 р. саме у Холмі, це співзасновник Конституційно-демократичної партії, 1918 р. замордований більшовиками).

Саме у жовтні 1866 р. Сергій Грушевський став виконувати обов'язки інспектора-керівника холмських «руських» педагогічних курсів (1 жовтня 1866 р. – 23 січня 1867 і 4-29 серпня 1967), від 29.8.1867 – інспектор-керівник, отже директор (пізніша вчительська семінарія). Від жовтня 1866 р. до грудня 1867 р. вчив також церковно-слов'янської мови у нововідкритому 6-тикласному жіночому греко-уніатському училищі (ймовірно, саме тоді з'явилася в нього потреба опрацювати підручник «Первая учебная книга церковно-славянского языка», якого перше видання з'явилося друком 1872 р. у Києві, а чергові перевидання зробили його досить багатою людиною).

Осіною 1868 р. Сергій Грушевський покинув Холм – був на своє прохання перенесений до гімназії в Ломжі, де 1 (13) листопада почав вчити російської мови і літератури та історії географії, але вже 19 грудня звільнився та разом з родиною виїхав до свого тестя у Сестринівку (батьківського дому не мав, адже

Федір Грушевський, парох у с. Лісники помер 1851 р.). Згідно зі «Споминами» М. Грушевського причиною була хвороба горла, викликана важким для урождження Київщини кліматом.

1868 рік був також дуже важким для Феофана Лебединцева: у липні помер його 6-тирічний син Олексій, у вересні – дружина Юлія, в грудні 4-річний син Микола. Всі вони спочили при холмській св-Іоанівській церкві, в якій фундаменті збереглися присвячені їм дошки. Ще чотири роки прослужив він начальником Холмської шкільної дирекції (перейменованої в цей час на Люблинську), 1872 р. перенісся у Радом, а 1880 р. закінчив державну службу й повернув до Києва.

Саме тоді почався найбільш відомий період життя Феофана Лебединцева – став він першим видавцем і редактором історико-етнографічного та літературного щомісячника «Київська старовина». Виявляється, також на цю посаду «призначив» його старший брат Петро. Завдяки Глібові Лазаревському, синові одного з ініціаторів заснування журналу, маємо досить точний опис події. Отже, навесні 1879 р. Олександр Лазаревський приїхав з Петербурга та зустрівся з професором Володимиром Антоновичем: «Коли після чаю гість і господар повернулись до кабінету, Антонович порушив питання про видання журналу. Він казав, що в Петербурзі не відмовлять дати дозвіл на видання історичного наукового журналу, зрозуміло, виключно російською мовою, хоч і присвяченого місцевим інтересам. Головне в тому, щоб знайти цілком підходящого для Громади, цілком певного, благонадійного для Петербурга, редактора-видавця. І він запропонував зараз же поїхати до людини, яка була б добрим кандидатом для цього».

Цим кандидатом був саме о. Петро Лебединцев, від 1868 р. кафедральний протопоп Києво-Софійського собору, водночас людина з редакторським досвідом – як один з фундаторів та перший редактор журналу «Киевские епархиальные ведомости» (у 1862-1874 рр.). Отже, Антонович з Лазаревським: «Зупинилися біля бічного входу до Софії. Проїшли великим цвинтарем повз зимову церкву, собор, митрополичий будинок і ввійшли до двоповерхового будинку. Подзвонили. До передпокою назустріч вийшов маленький сухий попик у сірій рясі. Під кольор її борідка, вуси, заплетена сива кіска. Понад окуляри у срібній оправі допитливо дивилися карі розумні очі. Права рука машинально гралася з нагрудним хрестом.

Меморіальна плита хресній матері Михайла Грушевського, Юлії Лебединцевій, у стіні церкви св. Іоана Богослова у Холмі. Фото Ю. Гаврилюка

*Протоієрей Петро Лебединцев –
настоятель Софійського
собору у Києві*

Антонович приязно привітався з ним і познайомив Лазаревського, мовляв, це ж і є панотець Петро Лебединцев, Софійський протоієрей, той самий, що, коли йому пропонують архієрейський сан, відповідає: архієрейських катедр чимало, а Софія одна, як же мені її залишити?!

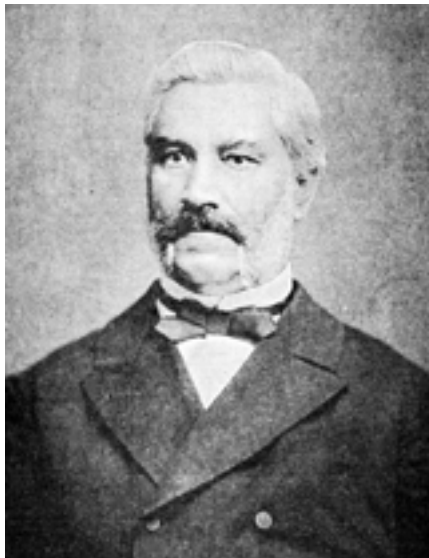
Господар тільки посміхався. Виходило у нього: кхе-кхе-кхе...

Що ж, – казав він, – до Шевченкових слів: «Немає в світі України, немає другого Дніпра» – я приєдную завжди й Кулішеві: «Кращого міста на світі немає, як Київ», кхе-кхе-кхе...

Лазаревський і Лебединцев уже пригадали один одного: це ж за незабутніх Шевченківських днів Петро Лебединцев клопотався, щоб труну на ніч поставити до церкви, це ж він правив одну з панахид.

У кабінеті з важкими дерев'яними стільцями, такою ж канапою, з великими портретами якихось архієреїв на стінах, з погруддям Шевченка на письмовому столі, з кліткою у кутку, накритою парусиною, звідки іноді було чути цвірінчання мов крізь сон, – Антонович зразу почав говорити про справу видання історичного журналу і, очевидно, не вперше, запропонував Лебединцеву стати за ректора-видавця.

Кхе-кхе-кхе, – посміхався Лебединцев, – діло дуже добре, дуже корисне, але редагувати вже не візьмуся, застарий я. Проте пропоную на кандидата мого брата, Феофана. Як для нас, так і для Петербурга, кандидат цілком відповідний. А він якраз і збирається подавати до демісії і переїжджати з Польщі до Києва. Навіть запитував, якою б справою зайнятися?».

Феофан Лебединцев – редактор і видавець журналу «Київська старовина» (1880-ті роки)

Наступного, 1880 року, відбулася перша зустріч з Феофаном Лебединцевим – у Лазаревського, який тоді вже переселився до Києва: «То були Антонович, Петро Лебединцев і третя, дуже гладка, висока людина з посивілим волоссям і бакенами, як у Олександра II, з проникливими карими очима на опухлому обличчі. Одягнена вона була офіційно. Людина астматично засапалась.

– Це і є мій брат Феофан, про якого ми колись говорили і який нарешті приїхав до Києва як цілком уже вільний козак, шукаючи якогось доброго діла, кхе-кхе-кхе, – говорив Петро Лебединцев».

Саме на цій зустрічі мало бути прийняте рішення, «щоб Феофан Лебединцев якнайскорше починав клопотання про надання йому дозволу видавати і редагувати історичний журнал». Журнал був названий «Київська старовина», хоч, звісно, виходити мусив під російською назвою «Киевская старина». Офіційний дозвіл з Петербурга на його видавання Ф. Лебединцев отримав у жовтні 1881 р., перше ж число щомісячника з'явилося вже в січні 1882 р.

Так, завдяки репутації здобутій Ф. Лебединцевим на державній службі імперії, у добу боротьби цієї імперії з паростками національного українства міг постати журнал, який відіграв чималу роль не лише в розвитку українознавства, але й причинився до формування цілого покоління українських патріотів. Про атмосферу не лише посиленого русифікаційного тиску, але й поліційного нагляду за «українофілами», в якій виходив цей, довгий час єдиний друкований орган української думки в Російській імперії, красномов-

но свідчить хоч би те, що дехто з читачів «Київської старовини» – журналу ж легального та російськомовного, боявся передплачувати його на своє прізвище. Сам доступ до журналу також часто обмежувався, зокрема для молоді, адже як згадував один із випускників Холмської вчительської семінарії «журнал «Киевская старина» доводилось мені бачити в фундаментальній семінарській бібліотеці, до якої доступ нам, семінаристам, був заборонений».

І тут, можна сказати, родина Лебединцевих знов вмішалася в долю Михайла Грушевського, який в моменті появи перших випусків журналу був учнем гімназії у Тифлісі (Тбілісі): «На той час батько зробив мені дуже доречний подарунок, що мав великий вплив на дальший напрям моїх інтересів: він виписав мені «Київську старину» за перший рік, 1882, і запланував на наступний, 1883. (...) 1883 рік, власне, й пішов у мене на таку громадську і національно-політичну самоосвіту, самовиховання, на матеріалі і за вказівками «Київ[скої] старини». Роздумуючи над тим, як багато я завдячив її першим двом річникам, я скріплююся у вдячності і признанню громадським заслугам її фундаторів і керівників. Скільком поколінням українського громадянства протягом її перших двох десятиліть існування служила вона такою школою?!».

Закінчуючи цю спробу виявити нові особи, якоюсь мірою причетні до поворотів долі Михайла Грушевського, а раніше в цьому контексті не згадувані, випадає зробити констатацію, що належали вони до покоління інтелігенції, яке, хоч у більшості щиро любило свою українську батьківщину, то в переважній своїй масі надалі жило в системі координат створених чужими «національними проектами». Як-бо 1876 р. писав Михайло Драгоманов «ті письменні люди тепер мало мають спілки з мужиками, а більше з начальством, і вивчені по чужим школам, для служби чужим царствам і панствам, між котрими поділена наша Україна». Однак Петро і Феофан Лебединцеві та Сергій Грушевський, хоч і займали посади, які асоціюються зі «службою царизмові», лише на перший погляд вписуються у цю дефініцію. Насправді, хоч може й самі це не зовсім усвідомлювали, були вони тихими учасниками і півтворцями процесів, які у ХХ ст. показали, що українці як самодостатня нація та Україна як держава це не прийма, але історичний імператив.

Юрій ГАВРИЛЮК

Слава во вишніх Богу

(Ікона «Різдво Христове» кінця XVI ст. з церкви св. Параскеви у Радружі)

Церква св. Параскеви у Радружі на Любачівщині (Підкарпатське воєводство) є перлиною української дерев'яної архітектури, що збереглася до сьогодні і входить у перелік пам'яток ЮНЕСКО¹. Це одна із небагатьох церков, з яких маємо уцілілу велику групу ікон XV-XVII ст. Основна їх частина сьогодні належить Національному музею у Львові, куди надійшла у 1930 р. з експедиції директора музею Іларіона Свенціцького. Колекція Національного музею володіє найдавнішими творами. Деякі вже стали хрестоматійними в історії українського мистецтва (найвідоміша з них «Св. Миколай з житієм», що налічує десятки публікацій). Менша частина радрузьких ікон належить музеям Польщі.

Про ікони з Радружа не було окремого видання, на яке вони безперечно заслуговують. Далеко не всі твори опубліковані, зокрема, з колекції Національного музею, яка налічує 23 пам'ятки. Сьогодні маємо добру нагоду розглянути одну із них – «Різдво Христове» (на обкладинці), оскільки нещодавно завершилася її повна реставрація, яка дала змогу детальніше проаналізувати мистецькі вартості твору. Реставраційна робота велася упродовж 2016 р. Її здійснила досвідчений фахівець реставраційної майстерні темперного малярства Національного музею художник-реставратор Соломія Мокрій.

Виходячи з розмірів (114x81 см) ікона була храмовою. До церкви в Радружі вона могла бути переданою з якоїсь іншої церкви. Пам'ятка дійшла до нас у досить добромому стані збереження. Дошка має лише незначні пошкодження: вищерблення по нижньому краю, вверху посередині та зліва вверху.

«Різдво Христове» є тим сюжетом, який дає багато простору для творчої уяви іконописця. Немає двох однакових зображень на іконах на цю тему. По-своєму трактує її автор ікони з Радружа. Цей майстер працював на пограниччі XVI-XVII століть, у час, коли у традиційні давні зразки вже проникали нові тенденції, запозичені з західноєвропейської мистецької культури. Серед тогочасних західноукраїнських ікон «Різдво Христове» радрузька ікона стоїть дещо окремо. Вона привертає увагу перш за все своєю композицією.

Сцена вирізняється оригінальним трактуванням умовного пейзажу показаного у вигляді рядів дерев, що розміщені на коричневій площині тла, немов на кілімі. Дія розгортається трьома регістра-

ми: вверху обабіч сегменту блакитного неба, у якому зображена зірка, рядочком симетрично розміщені шість ангелів: по три з кожного боку у червоній, блакитній і білій одежах. Вони немов визирають з-за гір, тримаючи посох, хоча їхні руки покриті полою плащів, а у центрі, дещо нижче, зображений сьомий ангел з широкою білою стрічкою в руках; на ній текст кондака: «Слава во вишніх Богу і на землі мир людям доброї волі» (в оригінальному тексті простежується місцева народна говірка) («...въ цловъцехъ блговолєніє»). Цей елемент зі стрічкою в руках ангелів з'явився на іконах у кінці XVI – на початку XVII ст. На іконі з Радружа маємо один з перших подібних прикладів, причому стрічку тут тримає один ангел, а не два, як у пізніших пам'ятках.

В другому регістрі зображена Богородиця на світло-блакитному, майже білому ложі. Діва Марія є центром усієї композиції. Біля Неї праворуч зображена печера з малим Ісусом, сповитим у золоті пелени; над Дитям похилилися віл і осел. Богородиця повернена головою вліво, немов веде розмову з трьома царями, що стоять поряд навколішки, тримаючи перед собою дари. У нижньому регістрі традиційно зображена розмова св. Йосифа з пастушком. Розповідь пожевавлює зображення пастуха з сопілкою, навколо нього – отара овечок, інша отара трьома рядочками показана внизу композиції.

Іконографія «Різдва Христового» склалася на підставі текстів Євангелій від Луки (11, 6-16), Матвія (1, 18-23; 11, 1-12) та апокрифів – Протоевангелія Якова і Євангелія псевдо-Матвія. Сцена об'єднує різночасові події: Різдво Христове та поклін трьох царів. Головне місце у композиції завжди належить Богородиці. Її постать по відношенні до інших масштабно збільшена. Проте, смисловим центром усього дійства є Христос у яслах. Ясла як місце їжі, водночас символізують Євхаристійного Христа, до якого прийшли осел і віл, що уособлюють жидівський і язичеський народи. Часто ясла мають форму саркофагу, а Дитя сповито так, як в Ізраїлі сповивали мертвих. Також сама яскиня має форму висіченої у скелі печери для захоронень. Так народження і смерть поєднані в одному зображенні. Зауважмо, що у східній філософії народження і смерть часто ототожуються; смерть сприймається як друге народження. Смерть Христа є другим народженням людства. Євангельський текст подає дуже скупи відомості про ца-

рів (про них згадує лише євангелист Матвій, 11, 1-12). Не називається ні їх кількості, ні національної приналежності, ні країн, з яких вони прийшли. Ясно тільки, що це не юдеї, а їхня батьківщина – Схід. У Богородичному акафісті згадано про царів, як про «синів халдейських», які повернулися до Вавилону. Подробиці про них подають апокрифічні передання. Число царів відповідає числу принесених ними дарів: золото, ливан і миро, які теж мають символічні значення: золото приносять у подарунок цареві; спалюючи ладан, славлять Бога; миро-олія, якою змащують мертвих – знову предвіщення Христової смерті. Царі представляють найвищий шабель суспільної ієрархії, тоді як пастухи належать до найнижчих соціальних верств, отже умовно показано віддання шани Христові усім людством. Пастухи були покликані першими поклонитися Ісусові. Вони були прообразом священників. Водночас і Христос для людини є царем, добрим пастирем і жертвним ягням.

Ікона з Радружа представляє мистецький зразок т.зв. народного іконопису, який значного розвитку набув якраз у кінці XVI ст., коли в ікону, що поволі відходила від давніх візантійських традицій, проникали реалії навколишнього світу. В іконах виявлявся той «місцевий колорит», у якому вони створювалися. Такий виразний і живий струмінь народного мистецтва має й радрузька пам'ятка. Її анонімний майстер створив свій варіант традиційного зображення, який немає близьких аналогів в українському іконописі, і це виявилось передусім у трактуванні пейзажу.

Влучно описала цю ікону відома українська дослідниця Віра Свенціцька, відзначивши, що «народний майстер надав оригінального, суто народного і водночас урочистого звучання традиційній композиції візантійського типу. Художник прагнув якомога реальніше змалювати дію. Він пластично виліпив форму, осучаснив трактування сюжету в деталях, наблизивши тим божественне до земного»². Високі мистецькі вартості твору відзначив й І. Свенціцький. У 1939 р. ікона була представлена на виставці Галицького примітиву; до 1940 р. входила в постійну експозицію музею, а вперше в кольорі опублікована у 1991 р.³ Теперішня її публікація вперше представляє твір після здійсненої повної реставрації.

Закінчення на 41 стор.

«Шкодовав вовк кобилу...»

(Світ ссавців у підляському фольклорі. Ч. 1)

Підляшшя то один із найменш індустріалізованих, отже й забруднених регіонів Польщі, дякуючи чому це гарне місце проживання різних видів тварин. Луки, поля, ліси, річки і болота – це різноманітні місця, необхідні для їхнього життя. Багату фауну має, зокрема, Біловезька пуща, де мешкає більше 10 тисяч видів, серед яких 59 видів ссавців, в тому числі й найкрупніший представник сучасної європейської фауни, символ регіону – зубр.

Представлена тут лексика – це значно понад 100 назв на окреслення понад 30-ти як диких, так і свійських тварин. Вони записані в першу чергу в селах гм. Чижі (Збуч, Чижі, Шостаково), хоча знайшлися тут також назви вживані в інших місцевостях україномовного Підляшшя (Стебки, Плески, Пашківщина, Топорки тощо).

Увесь матеріал поданий алфавітно – спершу йде назва українською літературною мовою, далі – польською, на кінець подані курсивом підляські говіркові варіанти назв конкретних ссавців, часом зменшені і згрубілі форми, а також форми двоїни і множини. Погрубленим шрифтом позначено наголос.

Слід згадати, що зоологічна лексика, в тому числі пов'язана зі ссавцями, належить до найбільш старовинної, а багато назв сягає ще праїндоевропейської мови. Це пов'язане з тим, що праїндоевропейці приручили тварин раніше, ніж відкрили і почали вирощувати зернові культури. Тому й багато назв тварин – спільні різним мовам.

Значна частина регіональних назв ссавців звучить так само, як у літературній мові: *вовк, горностай, заєць, коза* (в значенні *koza*, але також *sarna*), *козеня, корова, поросля, собака, овечка* тощо. Велику групу складають теж говіркові варіанти загальноукраїнських

назв: *вуол, куонь, куот, куошка, круоль, тхуор* (з дифтонгом *uo* в місці сучасного українського *i*), *кролік, олень* (з м'яким *л*) і т.д. Деякі назви – це архаїзми, тобто форми, що були колись уживані в українській мові: *медвідь, суслік*. Часом трапляються русизми: *летюча миш, йожик*, або полонізми: *єж, дзік, нетопеж*, однак це найчастіше слова, які пізніше з'явилися в підляських говірках, нерідко витисняючи місцеві, регіональні форми (напр. *дзік* у місце *свіня, свиня*). З-посеред суто підляських назв на увагу заслуговує одна – вживане колись у Збучі окреслення кажана – *рамїґнік*.

Окрім назв ссавців, які відомі в регіоні, в говірках Підляшшя функціонують також назви на окреслення тварин, які не були тут присутні: *лев, лвиця, лвиця, верблюд, мавпа* тощо. Вони з'являються хоча б у місцевому фольклорі, напр.:

Ой, коб то молодиця,
То була би в спудниці.
А коб же ж і лвиця,
То була би із хвості...
(пісня з Малинник)

Окрім того зображення лева можна побачити на підляських хатах. Це, ймовірно, спричинене тим, що в міжвоєнному періоді характерну для Підляшшя вирізку робили нерідко євреї, які й вводили елементи притаманні своїй культурі.

Окрім назв ссавців удалося зібрати понад 120 різного роду популярних народних порівнянь, фразеологізмів (*бреше би собака, тлусті як борсук, дужи як вуол*), приказок і прислів'їв (*як одна корова ричит, то друга мовчит; шкодовав вовк кобилу, то зоставів хвост і гриву*), в яких з'являються ссавці. Багато з них це місцеві варіанти загаль-

новідомих фразеологізмів, приказок і прислів'їв (можна тут порівняти загальноукраїнські: *вовком дивитися; їхати (поїхати) як волами; на похиле дерево і всі кози скачуть; не тоді собак годують, як на охоту йдуть*). Зібрано також цікавий фольклорний матеріал, оскільки деякі ссавці – герої ліричних і обрядових пісень (*вуол, куонь, олень*) або дитячих приспівок, віршиків і казок (*куот, заєць*). Деякі з них, як хоча б *куонь* – багатозначні символи.

* * *

Загальним окресленням у повсякденній мові диких хижих тварин є в обстежуваних селах Підляшшя *звір, звір* (множина – *звіри*^е). Уживається також збірне окреслення – *звірина*. Дікі як *звір* – почуємо в Збучі. *Звіром, звіром* назвуть у регіоні також дуже люту, жорстоку людину.

Четвероногі свійські сільськогосподарські тварини назвуть у залежності від села по-різному: *скотина* – почуємо в Бобрівці, Витові або Черемсі-Селі, *скот, скатіна* – хоча б у Збучі (*скатиною* назвуть там також жорстоку, підлу людину), *живіна* – у Войшках, Збучі, *худоба* – у Добриводі:

Соничко заходить, Гандзя снопи
зносит.
Снопікі зносила, до копи ставила,
То й пушла додому, загнала худобу.
Загнала худобу, вечеру зварила.
То й зганула Гандзя, що в полю
дитина.
(лірична пісня з Добриводи)

Цікаво, що напр. у селі Збуч слово *худоба* має зовсім інше значення – так скажуть про дуже худу людину.

Свійська рогата худоба – це на підляських селах *бидло*:

Ой, роде, роде, роде богати,
Перепівайте бидлом рогатим.
А ви, сестриці, хоч по теліці,
А ви, браткове, хоч по бичкові.

(весільна приспівка
з Тиневич-Великих)

Бидлом назвуть у регіоні також хамських, некультурних людей.

Від слова бидло походить, зачутий хоча б у Збучі і Чижах, прикметник *бидловаті*, якого вживається у відношенні до корови, яка хоче до бика (*корова бидлує*). *Бидлує* – скажуть також іронічно про чоловіка, який безперервно п'є (*тиждень бидловав*).

бобер – bóbr – *буобр, бобр*
множина – *бобри*

Бобер – найбільший гризун Євразії з характерним лопатоподібним широким хвостом, якраз у селах гміни Чижі менше відомий, мабуть тому не збереглися якісь особливі місцеві його назви. Уживані в тих місцевостях форми *буобр, бобр* можуть бути просто полонізмами, пристосованими до локальної говірки. *Словарь української мови* Бориса Грінченка, виданий у перших роках ХХ ст., окрім вживаних донині форм *бобер, бобрік*, фіксує також форми *бібр і бобрю*.

борсук – borsuk – *борсук*
множина – *борсуки*

Відомий на Підляшші борсук європейський або лісовий – це хижий лісовий хутровий звір з міцним, товстим тілом та характерними чорно-білими смугами на голові. Його вигляд знайшов віддзеркалення у популярному у Збучі порівнянні *тлусті як борсук*.

У північній частині ареалу борсуки впадають у зимовий сон. *Сніт би борсук* – скажуть на Підляшші.

ведмідь – niedźwiedź – *медвіґдь, медвідь, мидвідь; медведіха* (самка ведмедя); *медведік, медвежатко* (маля ведмедя)

множина – *медведіґ; медведіхі; медведікі, медвежата, медвежатка*

Сьогодні на території Польщі збереглося лише коло ста бурих ведмедів у Карпатах, проте в історичні часи це був звичайний звір на всій території Європи, в тому числі – звичайно – й у Біловезькій пущі. Один із найбільших наземних хижаків у світі служив об'єктом полювань – добре відомі хоча б королівські полювання у Біловезькій пущі, які довели до скорочення його чисельності. Тим, що остаточно довело до знищення ведмедя бурого в другій половині ХІХ ст., була політика, яка

мала на меті збереження зубра та дичини (ці хижаки нерідко вбивали зубрів). Часто подається 1878 рік – як той, коли вбили останнього ведмедя в Біловезькій пущі.

Незадовго до початку Другої світової війни з'явилися спроби повернення того хижака в природне середовище пущі. Однак, ведмеді почали відвідувати сільські обійстя, підкрадалися до хат, виїдали яйця, хліб, випивали молоко, та й зачіпали прохожих, пастухів тощо. Були смертельні випадки таких зустрічей – як для людей, так і для звірів.

За «совєтув» медвіґдь вматався в погуон овечок в Язуднік. То втікали, бо бояліся – згадує Марія Максим'юк, уродженка Стебок.

Другу світову війну прожили чотири ведмеді. Востаннє слід того хижака в польській частині Біловезької пущі бачили в березні 1947 р.

Бурі ведмеді полюбують мед, за цей вид і отримав свою назву у слов'янських мовах (рос. *медведь*, білор. *мядзведз*, болг. *медвед*, серб. *медвјед/medvjed*, словен. *medved*, польськ. *niedźwiedź*), які походять від праслов'янського *medvĕdъ* – зі слів *medъ* («мед») та *ĕd-* («поїдач», «їд»). Сучасна українська назва *ведмідь* утворилося у результаті переставлення складів, хоча й досі вживається давнішої форми *медвідь*, яка представлена численними прикладами не лише в народних піснях, але також у художній літературі та й наукових, журналістських та інших текстах. Отож, підляські *медвіґдь, медвідь, мидвідь* – це різні варіанти давнішої форми, властивої українській мові.

Що цікаве, слово *ведмідь* у давні часи було табуїзмом – цього хижака уникали звати ведмедем, замінюючи його названня різними іноказаннями. Українці напр. уживали слова *вуйко* (Карпати), *бурмило, Михайло*. Ймовірно, що найменування ведмедя *Мишко, Міша* утворилося від слова *мѣхъ*, оскільки масивне тіло того ссавця нагадує формою мішок.

У селі Збуч найменування медведя *Мишка* зберіглося у фразеологізмі *косолапи Мишка* – скажуть так напр. про дитину, яка взула черевики не на ту ногу. Можливо, що в підляській говірці цей зворот з'явився під впливом російської мови.

Медвідь – герой частих порівнянь людей до цієї тварини. Вказують вони на різноманітну народну символіку, якою наділено того хижака:

Повуольни як медвіґдь; поворочується так помалу як медвіґдь.

Дужси як медвіґдь.

Хлопець як медвіґдь.

Хропе як медвіґдь.

Навалівся як медвіґдь (на ногу).

Медвідь трапляється також у підляських народних піснях і приспівках, передусім весільних:

Не боуйся невіґстко,
Добре тобіґ буде.
Сами жорна мелют,
Сама ступа товче,
Медвіґдь хліґба напече,
З-пуд печи вода тече.
(Малинники)

Там за горою медвідь брикає,
Не йди Маньочка – свєкра ліхає.
А я медведю солонини кину,
А я свєкруху кулаком у шию.
Нехай медведь той солонину смочке,
Нехай свєкруха за пічью квочке.
(Черемха-Село)

Медвідь – частий герой дитячих казок. Підляську казку *Про медведя і лисицю*, подану в книжці *Котилася торба з високого горба*, записала в Дашах Анна Артем'юк.

вивірка, вєвюрка, білка – wiewiórka – *вавіюорка, вєвюорка, вивіюорка, вивіюрка; вавіюорочка*
множина – *вавіюоркі; вавіюорчкі*

Гарний невеличкий лісовий гризун, що живе на деревах, має в українській мові велику кількість традиційних назв. У літописних джерелах його називали *віверицею*, пізніше – *виверицею*. У суміжних мовах поширилися дуже різноманітні форми на основі *vever*: *вавєрка* в білоруській мові, *voverė* в литовській, *вивірка, вєвюрка* в українській, *veverka* в чеській, *veverica* у словацькій, *wiewiórka* в польській тощо. На підляських селах найчастіше можна почути *вавіюорка* (Збуч, Чижі), *вєвюорка* (Шостаково), *вивіюорка, вивіюрка*.

Рижси би вавіюорка – скажуть у Збучі про людину з рудим волоссям.

Назва *білка* (від давньої традиції іменувати коштовне, передусім кунове хутро як *біла*) стала популярною в російській літературі та в мультфільмах радянської доби. Її поширення в українській мові збіглося у часі з надзвичайно популярним у радянські часи жартом про синдром *Delirium tremens*, якого називають просто *білочкою*. *Зловити білочку, бачити білочку* – так кажуть про хронічні форми алкоголізму, коли хворий має галюцинації і може йому привидітися вивірка.

Назви *білка* в говірках Підляшшя не вживають. Отже, назва села *Bielki* (говіркове *Біґлки*) в гм. Милейчиці – не від *білки*, але – як подає проф. Михай-

ло Кондратюк у книжці *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny* – від власної назви *Bielko*. Також від власних назв *Bielko*, *Bialek* назва села *Bialki* (говіркоче – *Білкі*) у гм. Нарва.

видра – wydra – *видра*
множина – *видри*

Хижого ссавця, з цінним хутром темно-бурого кольору, який з'їдає риби, звать на Підляшші просто – *видра*. Це слово – відоме не лише українській і польській, але чи не всім слов'янським мовам, – має давні індоєвропейські корені й походить від *ūd̥rā* – «той, що живе у воді», від *ūd* – «вода».

Слова *видра* це також зневажливе окреслення людини, найчастіше жінки. *Видровати* – скажуть у Збучі про когось, хто є дещо агресивний і сварливий.

віл – wól – *вуол*; *волік*
множина – *воли*; *волікі*

Віл, тобто кастрований бик, це найстаріша приручена в'ючна тварина, якщо не брати до уваги собак. Для перевезення вантажів його стали використовувати близько 7,5 тис. років тому. Використання волових пар для запряження в плуг відбувалося вже при застосуванні ярма, імовірно, починаючи з середини VI ст. до н. е. в Центральній і Східній Європі.

Через витривалість, працьовитість і неагресивність воли здавна були популярними на підляських селах. Їх використовували тут ще на початку XX ст. Як розповідає народжений у 1923 р. в Збучі Василь Максим'юк, старіші люди згадували, що річні воли віддавали на спеціальний вишкіл до віддалених на 11 км Кленик. Щойно після такого навчання їх використовували в сільському господарстві – вони передусім орали поле.

Записаний у селах гм. Чижі варіант *вуол* – це давніша форма, в якій у місці сучасного українського і зберігся дифтонг *yo*. Слід згадати, що форму *вуол* чуємо також в інших українських говірках, м.інш. в найближчих підляським волинсько-поліських та східнополіських (лівобережних).

Віл це одна з найулюбленіших свійських тварин українців, образ якої зустрічаємо у фольклорі, в тому числі підляському. Після коня це найпопулярніший звірячий герой підляських народних пісень, який з'являється в різних жанрах місцевого пісенно-фольклору:

Їжте, гостоньки, їжте.
Ми для вас прибиралі:

Чорного вола билі,
Чорного, рогатого
Для роду багатого.

Ни треба вола бити,
Волом треба робити.
Свиню заколоти,
Бо ни має роботи.

(весільні приспівки
з Черемхи-Села)

Ой га-ну, га-ну, сиви волікі,
Чом віте не орете?
Ой, літа мої молоденькія,
Чом ви так марно йдет...
(рогулька з Малинник)

Ой, жнися, жнися,
Мій загонець широкий,
Бо орав тибе
Волічок білобокый.
(жнивна пісня з Доброводи)

– Чи ти мілий уміраєш,
З кім ти мене покидаєш?
– Покидаю пару волув,
Пару волув вороненькіх.
(солдатська пісня з Чижив)

Чумаче, чумаче
Чого зажурився?
Чи воли присталі?
Чи з дороги збився?
(чумацька пісня з Малинник)

Ой воли мої половенькіє,
Чом же ви не орете?
Ой літа мої молоденькіє,
Чом же марненько йдете?
(лірична пісня з Тростянки)

Образ вола використаний також у численних підляських народних порівняннях і приказках:

Робіті як вуол, робочи якби той вуол.

Повуольни як вуол; тягне так би той вуол; як вуол тягнеться (про когось, хто дуже помалу їде).

Дужи як вуол.

Як вуол посцяв (про щось криве, напр. криву стежку на голові зачесаної дівчинки); *так піше, як вуол посцяв; орав, так би вуол посцяв.*

Збився вуол як телятом бив.

Такій кепські, што на воловуи скуори не опісати.

Хоч би й за вола, аби діркою не била (про намагання дівчат швидко вийти заміж).

Вола знайдемо й у підляському прислів'ї: *Як на Грумніці півень наїється водиці, то на Юрія вуол наїється травиці* (якщо в день Стрітення Господнього відлига, то буде рання весна). В Україні скажуть подібно: *Коли на Громниці півень не наїється водиці, то на Юрія віл не наїється травиці.*

вовк – wólk – *вовк*; *вовчиха* (самка вовка); *вовчик*, *вовчок*, *вовченя* (маля вовка); *вовчиско*

множина – *вовкі*; *вовчихі*; *вовченята*; *вовчиска*

У Польщі найбільше вовків – хижаків родини собачих сірої масті – проживає у Підкарпатському, Малопольському, Підляському та Вармінсько-Мазурському воєводствах, їх загалом 500-700 особин. У польській частині Біловезької пуші нараховується всього вовків 30.

Упродовж віків люди знищували цих хижаків, уважаючи, що вони дуже шкідливі для сільськогосподарських тварин та небезпечні для людей. Бувало й буває, що вовк підкрадеться до сіл, де – як кажуть підляшани – *гусь забере, овечку забере. Як на Стебках жили, то прибіг до Ригорових. В око дівімся, а тут вовк вибіг і за гусь, за шию. На себе закинув і пошов у ліс* (Марія Максим'юк, уродженка Стебок, жителька Збуча).

Поки вистачає дичини, вовки не проявляються в людських селищах, хоч і є ватаги, які спеціалізуються в здобуванні поживи в людських поселеннях. Проте, це вид, який охороняється. У Польщі введено повну заборону полювання на цього хижака. Час від часу проводяться різні кампанії на його захист.

Українське слово *вовк* походить від праслов'янського *vykь*. З-посеред східнослов'янських мов давнє *l* збереглося тільки в російській, де є *волк*, у білоруській і українській мовах воно перейшло в унескладове, записуване в українському алфавіті за допомогою букви *в*, а в білоруському – *ў* (*воўк*). Підляські форми *вовк*, *вовчиха*, *вовчик*, *вовченя* звучать як в українській літературній мові.

Що цікаве, багато дослідників уважає, що вовк, крім кози, це тотемна тварина племен, з яких сформувався український народ. Вовк як тотем притаманний для волинського, частково й чернігівського Полісся.

Вовк у народній уяві завжди був символом жорстокості та ненаситності. Це знайшло віддзеркалення в численних підляських фразеологізмах і приказках:

Голодни би вовк.

Шкодовав вовк кобилу, то зоставів хвуст і гриву.

Як вовк погледає; погледає би вовк скоса.

І вовк сити, і коза ціла.

Вовка ноги корм'ят.

Натура вовка тягне в ліс.

Свавіці – частий мотив прикрас підляської народної архітектури. Часто це навіть багатофігурні сцени, розміщені на щитах хат і понад вікнами (тут зразки зі Збуча), найчастіше однак силуети окремих тварин на дошках, якими від негоди захищені хатні вузли (тут лев і вивірка з хати в Чижах).

Мовка про вовка, а вовк тут.

Вовк собаці не боїться, а не любить його з'ягу.

Рідше вовк з'являється й у підляському пісенному фольклорі:

Ой, ходіть сиви воли
Не боуйтеся вовка.
(пісня з Малинник)

У дитячій пісні *Гришино-лупино*, також з Малинник, є згадка про *вовчка*, який *виміє горцюк*.

Вовк – частий герой народних казок. Анна Артем'юк у книжці *Котилася торба з високого горба* подає цікаві підляські приклади – з села Олекші (*Казка про бабу, діда і вовка*) та Дуб'яжина (*Як вовк хотів хліб печи*).

горностаї – gronostaj – *горностаї*
множина – *горностаї*

На підляських селах відомий і *горностаї* – цінний хутровий звір родини куницевих. Як згадують старші жителі Збуча, на його часто полювали з огляду на цінну, дорогу шкуру.

Підляська форма, записана в селі Збуч, звучить як і в літературній мові – *горностаї*.

засць – zając – *засць, зайць; зайчиха* (самка зайця); *зайчик, зайчєня, зайчєнятко, зайчичок, зайка* (маля зайця)

множина – *зайці; зайчихі; зайчєнята*

Невеликий звірок родини гризунів з куцим хвостом, довгими задніми ногами і довгими вухами – зветься в підляських селах *засць* (Збуч, Чижі, Шостаково тощо) або *зайць* (напр. Черемха). Це суто українські форми, з притаманним лише цій мові м'яким *ц* на кінці слова (пор. білоруське і російське *заяц*).

Зайчик з'являється передусім у дитячих творах. У селі Чижі популярний був, для прикладу, такий віршик:

Бігав зайка по капусті,
Носів ляльку в жовтуй хустці.
Одай, зайку, ляльку
Для (ім'я дитини) на забавку.

Злапав (злапала) зайця – говорили для малятка, коли впаде.

Зайчик з'являється також у контексті гостинця від дорослих для дітей: *Як колісь їздилі зімою по дрова до пущи, то привозилі кусок хліба чи так што і говорилі, што то «зайчик дав»* (Людмила

Юзвіюк, Чижі). Часто такий подарунок звали *зайчи хліб*.

Зайчи хліб пов'язаний також із обрядом ставлення після завершення жнив *перепелиці* – в недожатої, прикрашеному збіжжі клали плаский камінець, латочку і хліб, у деяких селах також робили *доруожку для зайця*: *Той хлібець і тая суоль, і латочка завше була. Бо то кажут, коб як принести з перепелиці того хліба, бо то зайчи хліб. І як його поіси, то й будут і зуби здорови, і всютко. То коб його принести ж не сухого, то всього з'їдят. І як колісь його їв, бо барзо добри зайчи хліб* (Віталій Соха, Топорки).

Заєць з'являється також у жнивних приспівках, нерідко дещо грубих і непристойних.

Зайчик – дуже похливий, чуткий звірок, тому й говорилося в Збучі: *спіт як засць; спіт так би засць пуд межою; спіт зайчим сном*.

Зайчим грибом називали в Збучі мочовика зеленого (*podgrzybek zajączek*); *зайчи цабух* – це в говірці того села квасениця звичайна (*szczawik zajączy*). Шо цікаве, підляська назва тої рослини – це говірковий варіант давніших

форм відомих українській мові: заячий шавель, заячий щавух, зафіксованих у словнику Бориса Грінченка, виданого на початку ХХ ст.

зубр – *zubr* – *зубер, жубер, жубор*
множина – *зубри*^е

Зубр, тобто великий і могутній бик, якого вага може сягати навіть 1000 кг, це найкрупніший представник сучасної європейської фауни. Він символ Біловезької пущі, яка й дякуючи ньому на початку ХІХ ст. стала відомою, оскільки виявилось, що в її лісах збереглася значна кількість зубрів, винищених в інших місцях Європи. Уже в 1803 р. було заборонено полювати на цю рідкісну тварину, а згодом вироблено ряд заходів, спрямованих на її збереження.

На початку ХХ ст. в Біловезькій пущі налічувалося вже 727 зубрів. Але під час Першої світової війни та зразу після неї вони були повністю винищені – останній зубр був вбитий у 1919 р. У міжвоєнному періоді в пущі почалися спроби відновлення стада зубрів. У 1939 р. їх було 16 голів. Вони щасливо пережили Другу світову війну. Зараз по польському боці проживає 578 зубрів, яких удається побачити на волі, мандруючи пушчанськими лісами.

Українське слово *зубр* та давньоруське *зубръ* походять від праслов'янського *zobrъ*. Польське *zubr* це, ймовірно, запозичення зі східнослов'янських мов, оскільки в разі польського походження було б *zabr*. Зубра на підляських селах звуть по-різному: *зубер*

(Збуч), *жубор* (Пашківщина), *жубер*. Згадка про нього з'являється, хоча б, у весільній приспівці:

Ой, маршалку, баламуте нашто лгав,
Нашто ж ти мене молоденьку
намовляв?

Вчора казав штири воли як зубруов
А ніні, звісно, одна корова
й то без руог.
(Збуч)

їжак – *jeż* – *єж, їж, йожик, єжик, їжик, їж*
двоїна – *їжи*^е
множина – *єжикі*

Комахоїдний ссавець, якого верхня частина тіла вкрита твердими голками – це в говірці села Збуч *єжик*. Як ця назва, так і інші форми, фіксовані авторами *Атласу східнослов'янських говірок Білосточчини*, здаються бути або полонізмами, або русизмами (*йожик*).

В українському фольклорі є багато казок з їжаками. Підляський варіант загальновідомої української казки про їжака, який обдурив зайця, поміщений у книжці *Котилася торба з високого горба* (Про *йожика і зайця* – записана в селі Дуб'яжин).

кабан, свиня дика – *dzik* – *свиня, діка свиня, дзік*
двоїна – *свин*^е
множина – *свині, дікі свині, дзікі*

Кабан дикий (свиня дика, дик, вепр) це предок більшості стародавніх і сучасних порід свиней. Він має один

з найширших ареалів серед наземних ссавців, популярний також у Біловезькій пущі – у її польській частині нараховується коло 1200 кабанів. Це один із найвідоміших мисливських звірів.

Кабан всеїдний – харчується переважно фруктами, насіннями, корінням і бульбами. Часто знищує оброблені поля: *Як заведуться, то повиривають катрохлі пуд лісом, преч* (Марія Максим'юк).

Найпопулярнішим окресленням кабана в обстежуваних селах є зараз *дзік*. Це полонізм в українських говірках регіону. Лише старіші люди, та й не всі, скажуть на нього *свиня, діка свиня*.

кажан – *nietoperz* – *рам'янік, миш летуча, нетопеж*
множина – *рам'янікі, миши летучи*

Нічного ссавця із широкими крилами, утвореними перетинками між довгими пальцями ніг, звуть зараз в обстежуваних селах, під впливом польської мови, – *нетопеж*. Лише найстаріше покоління, народжене в 1920-тих, пам'ятає (хоча й рідко вживає) колишню назву кажана – *рам'янік*. Ця своєрідна, невідома українській літературній мові назва, вживана була хоча б у Збучі в гм. Чижі. Часом можна також почути *миш летуча* (напр. у Стебках), що є русизмом у мові жителів Підляшшя.

Продовження буде

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Безперспективність кадрів дійсності

Закінчення з 2 стор.

Тут відзначилася спочатку, як народ наш каже – «царська Росія», в якій всі мали бути «руськими», а від 1939 року «совєти», що нам тут зробили Білоруську СРР і залежна від них влада т.зв. Народної Польщі. Зараз як «совєти», так і «народна влада» це вже історія, але люди віруючі у створену в цій минулій добі відкадровану «фотографію» національної дійсності залишилися. Навіть, пробуваючи погодити з нею нашу етнографічну реальність, починають фабрикувати чергову гібриду, в якій українська «більсько-гайнівська» говірка має стати ще однією білоруською літературною мовою. Нещодавно до цієї маніпуляції запрягли й відому українську письменницю Оксану Забужко, з якої «Казки про калинову сопілку», зроблено білоруську монодраму «Ja i u roli verboju rosła» (як видно – заголовок «підляською мовою» залишився українським).

Згадую це тому, що саме в мої руки потрапила найновіша книжка О. Забужко «І знов я влізаю в танк...» (Вибрані тексти 2012-2016: Статті, есе, інтерв'ю, спогади, Київ, 2016). Серед статей є й «Слово автора до українських читачів Берестейщини», надруковане 2015 р. як вступ до публікації «Казки про калинову сопілку» у 2-му випуску альманаху «Справа» (видання Товариства української літератури при Спільці білоруських письменників, яке об'єднує перш за все українськомовних письменників-берестейців; виходить у Мінську).

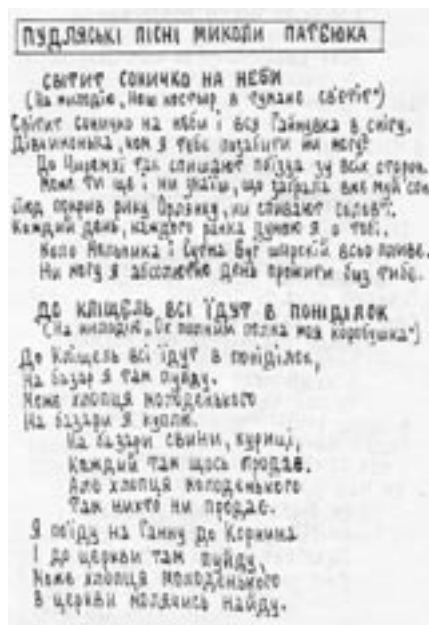
Починається вона саме від вражень під час огляду цієї монодрами: *Три роки тому в Білостоку – місті, що цілий час сновидно гіпнотизує тебе бозна-звідки пам'ятними, наче з раннього дитинства, «литовсько-руськими» лініями й формами, – сидючи, на правах автора, в залі місцевого театру на виста-*

ві Йоанни Стельмашук «Я й у полі вербою росла», я спізнала химерне відчуття – не «дежавю», а, точніше б сказати, «дежа-антандю», «вже-чужого». Перекладена з польського перекладу на – як було анонсовано – «пудляську твару», моя «Казка про калинову сопілку» несподівано заговорила зі сцени, мов та сопілка з народної казки, таки незаперечною мовою оригіналу – українською: майже чистою, тільки з поліщуцькою «твердою» фонетикою й смачними діалектними слівцями, – ніби мою героїню злегка «загримували» під героїнь лучанина Володимира Лиса...

Так, уперше на віку, я почула «на живо», як розмовляють мешканці древньої Берестейщини [йдеться про Берестейську землю в її середньовічних межах, отже, з Дорогичином і Більськом – Ю.Г.], розмиті 20-м століттям по білоруському й польському пограниччю –

і, в результаті, просто загублені в нетривалій новітній східноєвропейській історії. Загнані в її глухий кут, мов під канапу, звідки їх тепер «добувають», обтрушуючи від пилу, вже на правах – то то різних націй, то буцімто «самостійних» «підляшців» (так свого часу від українського дерева «відрубано» було в окремий «етнос» лемків – а нині стараються «відцепити» закарпатців, теж конструюючи для них «окрему», «підкарпаторусинську» мову)... Гарно розмовляють – наче в глибинці українського Полісся. Як у романі покійного Володимира Дрозда «Листя землі» – мешканці загубленого серед лісів та боліт міфічного села Пакуль (наголос на другому складі). І те, що цей мовний «Пакуль», виявляється, зберігся донині, не заглаженій тим асфальтовим катком уніфікації, що його несуть із собою школа й телевізор, для письменника радість така сама, як для мандрівника – натрапити серед маршруту на неозначене джерело з цілющою водою...

Оксана Забужко, як з цього бачимо, у реальній підлясько-берестейській ситуації зорієнтована та її позиція однозначна. Самим однак літературним «експериментом з говіркою» зацікавлена: Невеличке «професійне» пояснення. Одна з головних функцій літературної мови – це пригнічувати діалекти: задавати норму, однакову «для кожного села» («Я перекладав так, як говорять у нашому селі», – сказав мені потім у Празі автор «підляського» перекладу «Казки» Ян Максимюк, чистіською українською мовою...). Штука, однак, в тому, що в такий спосіб літературна мова з покоління в покоління сама поступово підрубує ту гілку, на якій сидить, – відтинає себе від джерел живлення, незліченних локальних потоків і струмочків, які колись була ввібрала й сплвила воедино. Художня література завжди першою відчуває це обміління, «пересихання» мови – і тоді кидається шарудити по капелках у пошуках невикористаних сленгів, неперетравлених іншомовних «вливань», забутих пластів лексики і – нікуди не дінеися! – тих-таки діалектних «запасників» (приміром, сьогоднішній успіх у Польщі роману І. Карповіча «Сонька» не в останню чергу пояснюється якраз мовним новаторством автора за рахунок «кресової» білоруської: польська мова скучила за допливом «свіжої крові» не менш од виснаженої хронічною русифікацією української, дарма що з інших причин, і зава-

«Підляські пісні» Миколи Патенюка з села Забагонщина, написані українською говіркою до російських мелодій. Рукопис автора.

ляці тут-таки, в себе «під канапою», «твари», байдуже, «чийсь» чи «нічийні», їй зараз дуже до речі!). І в українській літературі теж відбуваються подібні процеси – Клондайк для дослідників-філологів на довгі роки наперед.

Для мене, дитини суржикомовного мегаполіса з літературною українською як єдиною «рідною з дому», саме такі незамулені мовні «оази» завжди тайли в собі особливий чар. Експериментувати з мовою я люблю, і «Казка про калинову сопілку» – то теж, значною мірою, мовний експеримент: стилізація під наше «литовсько-руське» бароко – «низове», «козацьке», із знайомою сучасникам вже хіба з півзабутого фольклору лексикою дяків-піворізів, цих українських вагантів і трубадурів, із чийого переказу, найправдоподібніше, й зародилась була свого часу давня оповідка про вбивство сестри сестрою та «говорючий» калиновий куц, – оповідка, більше схожа не на народну казку, а на народну «кримінальну хроніку» з місечною «мораллю»: жанр середньовічних «фавль»... Не знаю, чи це побутує ця казка серед мешканців Берестейщини – і чи вони впізнають її сюжет, «схований» у моїй повісті. Але дуже сподіваюсь, що підняті й оживлені в ній мовні пласти відгукнуться в їхній пам'яті тим самим «дежа-антандю», яке обізнавалось до мене в Білостокському театрі – у звуках найпівнічнішого з українських діалектів... Тільки так – слухаючи себе навзаєм – ми ніколи не «пересохнемо».

Якщо добре понишпорити, виявляється, що літературне писання найпівнічнішим з українських діалектів, який простягається на периферії історичної Берестейщини/Підляшшя, від забужанських околиць Білої (-Підляської) по околиці Більська, має вже більш як сто років. Але написані говіркою рідного села Корниці коло Білої твори етнографа і письменника Миколи Янчука (1859-1921) залишалися у рукописах (друком виходили лише п'єси, писані українською літературною мовою), та щойно у 1980-х відкопав їх в архівах славіст Василь Білокозович (1932-2010), уродженець Видова коло Більська. Тому першими надрукованими говірковими творами були – на сторінках «Нашого слова» та «Українського календаря» – вірші іншого видовця, «простого селянина» Василя Білокозовича (1899-1981), якого у 1950-х роках «відкрив» мовознавець, до речі уродженець Білостоку, Богдан Струмінський (1930-1998). Чергові плоди писання українськими говірками Більського повіту з'явилися друком у 1970-1980-х (цим разом переважно на сторінках білоруського білостоцького тижневика «Ніва») та, хоч не всі учасники цього літературного феномену стали однозначно українськими письменниками, був це вже один з проявів формування місцевого українського середовища. Незабаром однак виявилось, що найменш вірними мові батьківського порога, отже говірці рідного села, є саме переконані українці, які в письмі швидко перейшли на літературну мову. Однак лише на перший погляд таке «відступництво» вважати парадоксом, насправді ж це закономірність – коли пізнаємо літературну версію рідної мови, говірка, яка раніше була єдиною відомою формою української мови (в школі ж її не вчили), «самообмежується» та повертає до ролі засобу усного спілкування в родинному та регіональному колі. Це, звісно, не заперечує вживання регіоналізмів, отже й формування певного місцевого варіанту української мови – з підляським колоритом. Зрештою, незалежно від цього, як позиціонують себе автори, що використовують у своїй творчій праці українські говірки Підляшшя, чи інших регіонів, при їхній оцінці вирішальним буде не «ввіска», але вартість змісту. А мова явище настільки могутнє, що, попри найпотужніші навіть намагання, неможливим є замкнути її у «вузький кадр».

Юрій ГАВРИЛЮК

Вшанування жертв Голодомору

Кожного року 26 листопада відзначається День пам'яті жертв голодоморів – 1921-1922, 1932-1933 та 1946-1947 років. Найстрашніший з них був у 1932-1933 рр., коли радянська влада, яка окупувала Україну, проводячи колективізацію та конфіскацію харчів, призвела до голодної смерті мільйонів українців та немалої числа селян інших національностей, в тому числі й польської. Цього року жалобні урочистості в Україні з нагоди річниці цієї трагедії відбуваються під гаслом «Голодомор не зламав». Спільною молитвою пам'ять жертв Голодомору вшанували також у Варшаві. 26 листопада на православних могилах на Волі біля сотні осіб, в тому числі посол України Андрій Дешиця (на фото), поклали квіти і запалили свічки біля пам'ятників жертвам Голодомору та воякам Української Народної Республіки.

Панахиду біля пам'ятника відправляв о. проф. Мар'ян Бендза (на фото), який 7 вересня 2009 р. був також учасником церемонії відкриття знаку «Пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932-1933». Як зауважує о. Мар'ян, пам'ятний знак освятив митрополит Варшавський і всієї Польщі Сава, з участю президентів України і Польщі – Віктора Ющенка та Леха Качинського. Глави держав поклали квіти та вшанували пам'ять загиблих хвилиною мовчання. В. Ющенко висло-

вив подяку польському Сеймові, який ще в 2006 р. одним із перших засудив Голодомор та визнав його геноцидом.

Автором пам'ятника жертвам Голодомору є скульптор Геннадій Єршов. Являє він собою традиційний козацький хрест, на якому у бронзі символічно передається трагедія українського народу, та напис українською і польською мовами: *Пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932-1933 років. Pamięci ofiar Wielkiego Głodu na Ukrainie w latach 1932-1933*. Станув він у місці, де спочивають козаки, старшини і генерали Армії Української Народної Республіки, видатні діячі, міністри, дипломати, професори та інші. Його встановлення можна вважати завершенням формування української некрополії у польській столиці.

– Україна, яка завжди годувала хлібом весь світ, зазнала масового голоду – снував свій скорботний роздум о. Мар'ян. – Штучний голод, масове, цинічне, цілеспрямоване, безжальне вбивство мільйонів своїх громадян. Лише в богоненависницькому й людиноненависницькому середовищі міг відбутися подібний злочин. На щедрому українському чорноземі вмирали у страшних муках від недоїдання мільйони людей.

Ті, кому вдалось це пережити, носять у собі пекельну пам'ять про той жах. Як по Києву вночі їздили і збирали вулицями тіла загиблих з голоду. Одних забирали, а інші знову падали. Йдеться про людей, котрі зуміли дістатися до міста у пошуках порятунку, але переступивши межу голодування, не мали сили простягнути руку за милостинею.

Крізь пільму горя пробивається спогід жінки, що вирвалася з обіймів голодної смерті: «Село було окутане мертвою тишею... Люди засинали – вмирали, падали, і все... Через кордон рятувалися ті, кому пощастить, бо там людей стріляли...»

Цей геноцид був спробою знищити душу народу, привести її до повного духовного рабства. Він став знярядом диявольської помсти за неспроможність викоринити зі свідомості нашого мудрого, сповненого високих чеснот, народу синівську пам'ять про Бога, любов до Нього, вірність і віру. Цю віру можна було подолати лише фізичною ліквідацією її носія. Тому богоборча влада, створивши духовний голод, прирекла націю і на голод фізичний, агонія якого була воістину пекельною. Мерців не встигали хоронити. Багатьох закопували у спільні «могильники» ще живими. Особливо страждали діти. Морок більшовизму поглинав ці невинні жертви з диявольською бездушністю.

Час лікує душевні рани, але язву в серці України загоїти неможливо. Невгамовним болем, вона буде нагадувати про час, коли над нею та над іншими народами колишньої радянської спільноти панував диявол. Постраждали десятки мільйонів: розстріляних, закатованих у в'язницях, страчених через різні душевні й фізичні тортури, загиблих від мук голоду. Такої кількості жертв не було навіть під час війни...

Єднаючись у молитві з нашими братами в Україні та у всьому світі суцільми, розділяємо переконання, що свята віра, надія та всеперемагаюча любов допоможуть українському народові кріпитися у пам'яті та займати належне місце між націями. Погоджуюсь з ними одноставно, що Церква розкриває істину вічного життя тих, хто прийняв мученицьку смерть у час голодомору, молиться за їхнє упокоєння в оселях праведних, і як мати оберігає у вічній пам'яті.

М.О.Р.

ТРИБУНА ЧИТАЧІВ

Родиме ся для смерти, гмераме для жытя

Місяц тому мала ем змогу быти на барз цікаві стрічы з Мартом Грабан-Бутрим, котра презентувала материялы зобраны до своей праці о смерти и звичаях звязаных з погребамы Руснаків з перед війны. На підставі бадань яка молода культуролог провадила в ружных селах на Лемківщині и серед наших люди на Заході написала барз цікаву працю. Марта повідала, же колиси серед Руснаків смерт была трактувана як штоси натурального-природного. Люде не лем годили ся з фактом смерти, але старшы чекали на ню зо спокойом. Приготовляли ся на тот момент, обовязково мали перше порыхтуване облечыня и заголовок выпханы дрібныма тріскама спід гобля, а декотры аджи знали час своей смерти. Коли чули, же тот момент надходит повідали о тім своїм найближшым, часто przygotowляли родину на час своего одыйсьця, часом жегнали ся з ньом и зо спокойом погоджены з Божом Вольом переходили на другу сторону до вічности.

Марта збрала материялы до своей праці в ружных селах, тіж в нашім селі, за то серед іншых почула ем о остатніх хвилях нашой прабабы, котры походили зо Смереківця. Можу ствердити, же молода пані етнолог культуры барз вірні того оддала, за то, же дуже разы ідентичну выповід чулам од нашой мамы. Мож было познати выповіди декотрых наших сусідок, котрых юж серед нас неє. Здає ся, же то было так недавно як Марта збрала тоты материялы, а гнеска праві вшыткы ей респонденты юж знають як єст «по тамті страні». Признам ся, же призералам ся ей занятю дост обоятні, як раз пришла мода на лемківске. Товды ищы вшытко было для мене такє звичайне. Од коли тямлю зо свого дітиньства и з оповідань нашой бабы, так было ищы пару років тому. Товды не хотіла ем вірити, же так барз и так скоро змінит ся сьвіт и в ті матерії. Вшытко змінило ся о 180 стопни, ищы не о 360, але тепер піде юж дуже скорше. Змінили ся обставины нашого хворія и гмераня. Смерт зостала зінституциялізувана. Люде найчастіжше гмерают в шпытали, або гынут в ружных нещасливых випадках, а не як колиси в свої хыжы, серед родины и найближшых. Комерциялізация вкращат в дотля барз інтимни простір нашого жытя, заклады погребовы пересьцігуют ся, жебы зімати клієнта, бо то для них «бизнес». Змінят ся спосіб нашого думаня, з легкым серцьом принима-

ме новы так званы «стандарды». Тепер на приклад не выпадат гмерлого тримати в хыжы три дны, а ищы не дай Боже якбы то было літо, то юж чысто узнано бы за непризвоітіст або стухлейство – же родина ошаджат на «chlodni». Найвыгідніжше з хлодні просто до церкви, по што робити си балаган в хыжы.

Колиси за тоты дны, коли тіло было дома, люде штоденні приходили до хыжы покійного побыти з ним остатні раз и з його родином в тот нелегкі час. Хто міг за дня, переважні старшы, што не были заняты роботом в поли, ци при газдівці приходили, молили ся, споминали помершого, бесідували з родином, може ім розгляряли. Звычайні люде котры пережывали горе знали, же в тых днях не будут сами, же все буде при них хтоси, хто поможе, співчує, потішыт.

Вечерами не лем родина, але ближшы и дальшы сусіде, едносельяне громадні зберали ся на молитві, сьпівали церковны пісні, слухали псалтыря, котри обовязково был чытани при помершым. Занимало ся тым пару хлопів, часто то были тоты што жакували в церкви. Як в дакотрім селі не было таких люди, та просили з іншого села (до наших часів не все переходило ся тот прекрасни звичай). По выселеню не было кому чытати псалтыр – яко дітина тямлю, же баба юж по похороні ходили до Новиці бодайже до Капелюха и давали чытати псалтыр за дідом Девнозійом. Двадцет років тому декотры молоды з нашого

села вправляли ся в чытаню псалтыря при гнеска юж не жыючым Михалі Болдисю з Конечной. Тот газда были церковником в конечнянскі церкви, мали не лем богословске знаня, але и належну такому човекови неспотыкану харизму. В Бортнім до гнеска єст барз сильна група чытаючых псалтыр. Бортняне по мойому найгарше чытають и они заховали найвеце елементів з передвоєнного обычаю. До недавна были серед них стары газдове, котры брали зо собом своїх сьнів, а з часом по при них привчували ся и внуку. За то єст надія, же в Бортнім тот звичай скоро не загыне.

Подібні має ся річ з несіньом тіла до церкви, а пак на цмонтір. Двадцет років тому єгомосьць Михайло над гробом нашого покійного няня повіли «єдных vezet возом, іншых автом, а тот человек заслужыв си, жебы його товарише стражакы несли го в його остатню дорогу». Признати мушу, же товды здавало ся мі того дост звичайне, бо ищы дуже ся трафляло, же гмерця несли. Гнеска очывидным єст, же треба наняти заклад погребови, котри залатвлят більшіст формальности: караван, вінці, сьвічки, наголосніня. Ани зме ся не обоздріли як скоро того, што было такє просте и звичайне перестало мати право быту...

В остатніх роках одышло праві ціле поколіня наших родичів и то мое поколіня нашло ся на ті полиці, з котрой юж не носят, але обовязково возят в послідню дорогу.

Смотріла ем тіж на публику стрічы з Мартом в Антоничівці, головні молоды люде, для них юж нич не было такє звичайне, бо іх думаня єст інакше од на-

Нашла ем фотографію з похорону Михала Вислоцкого, єдиногo сына своих родичів, котри барз молодо, бо мав лем 17 років, гмер на запаліня плуц и єст поховани на цмонтери в нашім селі. Його родиче были выгнаны в 47. році на захід и там погмерали, але діти и внуку його ровесників до гнеска памятають и дбають о його могылу.

шого. Тепер доціням, же Марта збрала тоты материялы, бо гнеска юж праві не є люди, котры оповіли бы о тых и інших звичаях наших предків.

Не так давно в телевизори, на каналі Історія, был фільм документальни о Руснаках з околиц Мурамарешу (північна Румунія). Як зо жывого скансену межде іншыма вказувани был тіж похорон. Коли выносили тіло з хыжы то пару жен тримало за руки матір покійного молодого человека, іншы ей обнимали, а она плачучы голосно з того страшного болу ани не могла стояти о своїх силах. Припомло ся мі як даколи старшы оповідали, же хтоси на погребі млів, падав, розпачливі кричав, або мусіли го тримати, жебы не хпав до ямы – так як и гнеска быват в Румунії. В нас тепер таке захованя былобы «абсолютні непризвоїте», в таких хвилях треба «тримати фасон» хоцкі серце з жалю вые и не вказувати свої емоції.

Колиси люде спільні переживали радости и страпліня, сусіде и блискы разом ся гостили и радували, як было з чого, але и разом ся смутили, взаїмні ся всперали и розраджували, як приходило горе. За то лекше было ім переходити час страты и жалобы. Хоцкі нашы дідове знали, же «молоди може гмерти, а стари мусит», то każde одыйсьця човека было и до гнеска ест смутне и тяжке для тых, што остают. Тепер можеме о тім перечытати томы опрацювань ріжної масти науковців-спеціалістів. Колиси люде того не знали, не читали, не слухали в радио, ани в інтернеті, як належыт ся заховати. Они по просту звичайні зо собом были, жебы человек не оставал сам зо своїм горьом. Не лем в тот ден люде были зо собом, ходили до ся, бесідували, оповідали, розгваряли си, всперали ся як знали. За то тепер не належыт оповідати другому о своїх смутных пережытях, обтяжати го, бо кажды має свої проблемы и треба си з нима порадиити самому. Тепер обовязує гамерицке «– How are you? – OK! I'm fine!». Не хочеме памятати, же то з Гамерыки пришов до нас звичай іджыня, а тепер надужываня таблеток не лем на фізични біль, але и духови. А прецін смерт была, ест и буде присутна в нашім жыттю, бо «кажды хто ся вродив, гмерти мусит».

Думам, же часто обышлосья без тых кольоровых, «гамерицкых» таблеток якбы в тот трудни час при человеку был другі жычливы человек. Якбы люде знали зо собом быти, нашлі час и потрафили слухати себе взаїмно, хотіли зрозуміти и помочы еден другому. Нашы предкы лікоманами не были, они добрі знали того, на чім тепер декотры ся дохторизуют, же на смуток и жаль **найціннійшым лікарством для человека ест другі человек.**

Петрова Параска

3 українських подій у Берестейщині

12 січня відзначив 75-річчя з дня народження композитор Арсентій Тетерук. На наступний день в будинку культури берестейського мікрорайону Південний хори «Голоси Полісся» і «Бересте» виконали пісні ювіляра.

22 січня в с. Огородники Каменецького району відбулися молодіжні вечорниці «Саксонський альбом», з переглядом фотографій зроблених в регіоні під час Першої світової війни, який супроводжувався музикою зі столітньої давності українських платівок.

19 лютого в міській бібліотеці Берестя відбулася презентація українського літературного альманаху «Справа».

2 березня в громадському культурному центрі Берестя відбувся концерт «Лесина пісня», присвячений 145-річчю з дня народження Лесі Українки. В концерті брали участь ансамбль «Акалада», хор «Берегиня», солістка Ольга Бриштен, дует Арсентій Тетерук і Ніна Вашкевич.

9 березня відбулося традиційне покладання квітів до бюсту Тараса Шевченка у Бересті. Участь у ньому брали представники місцевої громади і працівники консульства України на чолі з консулом Олегом Мисиком.

23 квітня відбулася традиційна акція прибирання уенерівських могил на Тришинських могилках Берестя.

9 травня відбулася презентація альманаху «Справа» в Білостоці.

3-6 червня відбувся V-й молодіжний сплав «Шлях городищ». За цей найскладніший етап традиційного сплаву по ріці Буг учасники подолали близько 40 кілометрів, мали змогу побачити джерело ріки, найстаршу липу України, Золочівський замок, могилу сасівського цадика, а також неповторну красу Вороняків.

18 червня в с. Тевелі відзначили 120-у річницю з дня народження поета Володимира Китаєвського. Музичну частину оздобили виступи фольклорного колективу «Скориночка», народного ансамблю «Голоси Полісся», хору Українського науково-педагогічного союзу «Берегиня». Перед присутніми виступили 94-літній учень поета Андрій Мороз, онука поета Аліна Медушевська, члени УНПС «Берегиня» Віктор Місіюк, композитор Арсентій Тетерук, Степан Давидюк, а також завідувач місцевої бібліотеки Любов Крагель, митець і поет Леонід Волосюк, редактор Михайло Петрукович.

6 липня відбулася зустріч берестейської молоді з дослідником граматики берестейсько-пинських говірок Кристіаном Ронсеро.

22 липня в селищі Ленінський відзначили 90-у річницю з дня народження лауреата Шевченківської премії Остапа Лапського. В концерті брали участь хор «Берегиня», видавець і поет Степан Давидюк.

1 серпня хор «Берегиня» дав концерт до дня села в Ленінському (Жабинківський район).

24 липня хор «Берегиня» виступив у XX фестивалі «Голянський ярмарок» в південнопідляському с. Голя (Володавський повіт).

30 липня місцевий український ансамбль «Калина» під керівництвом добре відомого берестейському глядачу барда Юрія Носаля виступив на концерті до дня міста Берестя.

20 серпня хор «Берегиня» і солістка Ольга Бриштен взяли участь у святкуванні дня української культури в Мінську, присвяченого 25-й річниці Дня незалежності України.

24 серпня з нагоди річниці Дня незалежності України відбулося покладання квітів до бюсту Тараса Шевченка в Бересті. В заході брали участь консул України Олег Мисик і заступник голови берестейського міськвиконкому Сергій Жуков.

2 вересня в обласному громадсько-культурному центрі в Бересті відбувся концерт, присвячений 160-й річниці з дня народження Івана Франка, в якому брали участь хор «Карпатські голоси», хор «Берегиня», дует Арсентій Тетерук і Ніна Вашкевич, солістка Ольга Бриштен. На заході була присутня перший радник Посольства України в Білорусі Марія Гуцало. Вона передала вітання від повіреного в справах України п. Валерія Джигуна, нагородила активістів спілки «Берегиня» і заслужених українських діячів регіону почесними грамотами Посольства України. Консул України в Бересті п. Олег Мисик нагородив грамотами юних учасників шевченківського конкурсу.

10 вересня представники родин Пантелевичів і Михальчуків провідали могилу голови українського комітету, адвоката Василя Пантелевича, похованого на Тришинських могилках Берестя.

8 жовтня члени спілки «Берегиня» і Товариства української мови та літератури (Наталка Бабина, Віктор Кохнович, Віктор Місіюк) виступили з доповідями про регіональну культуру на конгресі дослідників Білорусі.

15 жовтня хор «Берегиня» дав концерт у с. Світязь (Шацький район Волинської області).

12 листопада відбулася зустріч поетів Кирила Озимка і поета-барда Юрія Носаля з учнями фольклорної школи Берестя.

25 і 26 листопада з нагоди Дня пам'яті жертв Голодомору відбулися панахиди в Миколаївській гарнізонній церкві, церкві св. Петра і Андрія в Бересті.

Віктор МІСІЮК

Lwowskie przywitanie Antonycza

Wprawdzie w jesiennej porze, ale bardzo wiosennego poetę – nie raz wspomnianego na łamach „Над Бугом і Нарвою” – Bohdana Ihora Antonycza (1909-1937) uczczono we Lwowie, gdzie 20 listopada odsłonięto poświęcony mu pomnik. Ustanowiono go w parku przy ul. Horodockiej, naprzeciwko kamienicy pod numerem 50, w której poeta zamieszkiwał w gościnnych progach swego wujka. (Lwowski okres życia Antonycza zaczął się w 1928 roku, gdy został on studentem Uniwersytetu Lwowskiego i trwał do przedwczesnej śmierci w lipcu 1937 r. Tutaj właśnie powstała większość utworów poetyckich, opublikowanych w zbiorach „Привітання життя” (1931), „Три перстені” (1934), „Книга Лева” (1936), „Зелена Євангелія” (1938), „Ротації” (1938), a także nieukończona powieść „На другому березі”; wybór poezji w tłumaczeniu na język polski, pt. „Księga Lwa”, został opublikowany w 1981 r.).

Lwowski pomnik nie jest typowy – z podobizną twórcy, ale jak mówi jego autor Wasyl Odrechiwskij, to plastyczna metafora, obraz poety-filozofa, człowieka, który przebywa w głębokim wewnętrznym związku z otaczającym światem, w wiecznym kołowaniu życia, ciągłego procesu zmian, metamorfoz, przekształcania się jednych form życia w inne. Ma więc „oficjalną” nazwę „Привітання життя. Композиція присвячена Богданові-Ігореві Антоничу” („Przywitanie życia. Kompozycja poświęcona Bohdanowi Ihorowi Antonyczowi”). Umieszczona nieopodal tablica informuje, że Antonycz to: „Poeta mistycznego widzenia świata, idealista, który wierzył w nierozdzielność wszystkich przejawów życia. W jego poezji ludzie, zwierzęta, rośliny i planety – to żywe elementy wspólnego wszechświatowego organizmu i człowiek może znaleźć swe miejsce w życiu tylko wtedy, gdy odczuje swoją głęboką więź z otaczającym światem i swoją obecność we wszystkich istotach i rzeczach”.

O pomniku Bohdana Ihora Antonycza mówiono we Lwowie już od dawna, zwłaszcza w związku ze zbliżającą się setną rocznicą jego urodzin. Zwycięzcą ogólnoukraińskiego konkursu na pomnik, który odbył się w latach 2009-2010, został zespół autorski złożony z mającego rodzinne korzenie na Łemkowszczyźnie rzeźbiarza Wołodymira Odrechiwskiego oraz architektów Denysa Belucha, Ołeksandry Libycz i Ołeksandra Matuszkowa. Rzeźbiarz i pedagog – w chwili obecnej rektor Lwowskiej Narodowej Akademii

Sztuki W. Odrechiwskij – urodził się w 1955 r. we Lwowie. Jednak podobnie jak bracia Wołodymyr i Andrij Suchorscy, autorzy odsłoniętego rok wcześniej pomnika autora ukraińskiego hymnu Mychajła Werbyckiego, pochodzi z wielopokolenio-

wej rodziny rzeźbiarskiej ze wsi Wólka na Łemkowszczyźnie, w której urodził się i wyrastał jego ojciec Wasyl Odrechiwskij (1921-1996), autor m.in. lwowskiego pomnika Iwana Franki.

Jak mówi rzeźbiarz, kompozycja „Przywitanie życia” była inspirowana polifoniczną poezją Antonycza, mówiącą o wyższych filozoficznych prawdach człowieka i przyrody, wspaniałej pieśni o wiecznej młodości, niezniszczalności ducha i materii, nierozdzielnej jedności wszystkiego co istnieje. Początkowo projekt przewidywał 3,5-metrową kompozycję. Ostatecznie brązowa kompozycja, umieszczona na prawie dwumetrowym granitowym cokole, mierzy 4,5 metra. Jest to pierwszy pomnik poświęcony poecie w Ukrainie, albowiem pierwszy w świecie stanął w 1989 roku w miejscu jego urodzenia Nowicy (niewielki obelisk z podobizną Antonycza powstał staraniem lwowskich pisarzy z inicjatywy Romana Łubkiwskiego).

Na otwarciu nie zabrakło oczywiście przedstawicieli organizacji zrzeszających Ukraińców pochodzących z Łemkowszczyzny – do zebranych przemawiali przewodniczący Lwowskiej Organizacji Obwodowej Wszzechukraińskiego Towarzystwa „Łemkowszczyzna” Stepan Majkowycz oraz Sofija Fedyna – przewodnicząca Światowej Federacji Ukraińskich Zrzeszeń Łemkowskich. Ceremonię prowadził aktor teatru im. Łesia Kurbasa z łemkowsko brzmiącym nazwiskiem – Ołeh Onyszczak, a na zakończenie uroczystości wystąpił ludowy zespół pieśni i tańca „Łemkowyna”.

Jurij HAWRYLUK
Zdjęcie autora artykułu

Слава во вишніх Богу

Закінчення з 31 стор.

Зараз можемо говорити про автора цієї ікони як тонкого кольориста, у розпорядженні якого не було надто широкої палітри. Як і більшість народних майстрів, він не використовував дорогих фарб, однак зумів досягнути їх гармонійного поєднання: срібла і блакиті, червоного і вохри, світлих і темних плям. Традиційно для народних майстрів того часу, він трактує зображення декоративно-площинно, надаючи зображенню дерев характеру орнаментального мотиву; гребінь гір вверху має вигляд декоративних прямокутників, а на німби й обрамлення наносить рельєфний декор.

Ікона «Різдво Христове» з Радружа презентує приклад невичерпної творчої уяви українських анонімних майстрів, які внесли свій безцінний вклад у скарбницю української культури. Ця пам'ятка також є однією із важливих складових культурної і мистецької спадщини, яка збереглася з церкви св. Параскеви в Радружі, окреме комплексне опрацювання якої ще чекає свого дослідника.

Марія ГЕЛИТОВИЧ

¹ Budziński T., Mazur J., Nuckowski T. Radruż. Kresowe dziedzictwo. – Lubaczów, 2011. – 160 s.

² Українське народне малярство XIII-XX століть: Світ очима народних майстрів: Альбом / Авт.-упоряд.: В. І. Свенціцька, В. П. Откович – К.: Мистецтво, 1991. – С. 74.

³ Там само. – Іл. 27.

3 циклу: Фреска осіння

Підкова

Теплий
Вірний спомин
Дзвенить
кришталеvim
Келихом років
Вони
Білим птахом
У Вирій полетіли
Хочеться заплакати
І трішечки радіти
У той час
Коли при вербах
На шляхах
Підкова дня
Несміливо
Будить ранок.

Осіння суть

Присів на клуні
Пугач
Під покровом
Вечірнього неба
Погукав містично
Духом листопаду
Жовто-червона мідь
Тліє на пеньках
Обшарпаного саду
Лине самітне пір'ячко
Пташинного крила
На ньому осінь
Прибула.

Ожини

Золоченим обручем
Заходить сонце
Тиха музика вітру
Кружля
В полях безкраїх
Пливе
Дрібним дощем
По травах іржавих
Спокійним сумом
В куцах лозини
Глядять мені в очі
Зрілі ожини.

Вітер

За вуглом хати
На опалому листі
Дрімають
Карі каштани
На південь
Летять качки
Колише вітер
Горобин червоні
коралі
Істину життя
Передав
Тайний зміст
Вітер
Осінній песиміст.

Крив'ятичі

За Крив'ятичами
Над перелісками
У долині
Понад вершками берез
Вервечка журавлина
У Вирій лине
Буйногрові хмари
Дощами розплелись
Осінній хмільний
вітер
Недоспівану
Батьками пісню
В запазусі моїй
Колише
Аж душа болить.

Спогад

При сільській
Вулиці
Дубова лавочка
Немає кому
На ній присісти
Час вибілює життя
Пригорблена верба
Стелить музику
Догасаючого літа
Ілюзія щастя
Лише в спогадах
Сивиною вкрита.

Траур

Побіжу
Білим шляхом
Нарву польових
Осінніх квітів
На могили предків
Покладу
Доля суче
Сиву цівку
Бо у жалобі
Старі
Й самотні
Матері.

За порогом

*Братові Петрові –
на згадку*

У листопаді
Золотому
Я мов посивілий
Ясеновий лист
Входжу
За поріг
Батьківського дому
Там у царстві
Дерев'яних стін
Теплі
Залишки років
Що ми
Разом прожили.

Барвінок

Йде осінь
Розсіває листя
Меланхолії покровом
В куцах горобини
Над придорожнім
ровом
Православний хрест
Сторожить
Схрещення доріг
Хмари
Мов ті кораблі
Пливуть з-за лісу
Щезають у імлі
Там де барвінок
Припав низенько
До землі
Спогад померлих
шепече.

Покаяння

Про пережите
Повно думок
На пройдених
 Стежках
 Шляхах
 Та перехрестях
Гріхів чорніють плями
 Старості рука
 Благочестиво
 Свічу воскову
 Гріє
 В душі
Покаяння іскриться
Всевишня благодать
Приказує молитисья.

Медове весілля

Із осінньої палітри
На подвір'я
Нанесли вітри
Мелодій
Медового весілля
Задихався світ
В сіро-жовтій імлі
Виповнився вінець
Молодецьких літ
У весільних хустках
Блідне рум'янець
Долі нерозгадану путь
Знає тільки чебрець.

Не німб

Підляшшя
Ти моє
Чому доля
Твоя і моя
Журавкою кружля
Над осиротілими
Сільськими хатами
Над куполом церкви
Місяць
Холодну свічу запалив
Не німб...
Безмовний дим
Німі могили предків
Сповив.

Батьки

З сонного шуму ліщини
Пряде блідне сонце
Проминання куделі
На пасіці
Грають бджоли
Музику осінньої капели
В жнивних полях
Залишилися пісні
Що батьки
Нам зберегли
Тому не раз
В грудях іскриться
Дитинства солодкий
щем
Не стерти його рукою
Не змивається дощем.

В очеретах

Гойдається
Гілка лозини
На ній шпаки
Правлять розваги
Про несповнені мрії
Та здивовані дуже
Що качки
Не ночують у лузі
Та чому
Останніми днями
Гніздиться осінь
В очеретах холодних
Покинутих
Журавлями.

Тиша

Стара мрія
Чепить
У павутинні
Під зрубом
Пустої хати
Нині
Нема кому заплакати
Нема кому
Отче наш сказати
Тиша
Холоне надія
Наче олово.

Іній

За селом
На вершечку
Тополі
Грає вітер
Елегію
Про сонце
Що блудить
Самітне
У полі
Білий іній
Склить
Сільські пейзажі
Створила береза
Ікони
Осіннього
Іконостасу.

*Крив'ятичі
3-4 жовтня 2016 р.*

З хроніки подій на Підляшші

Засідання Спільної комісії

14 вересня у Варшаві відбулося засідання Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин. Говорилося під час нього про посилення ксенофобських настроїв та акти агресії щодо меншостей, передусім української, як хоча б атака на релігійну процесію в Перемишлі в червні п.р. чи нищення українських місць пам'яті. Лідери «меншинних» організацій звертали також увагу на ігнорування урядовою стороною їхніх внесків щодо пропозиції позачергового скликання комісії.

Під час зустрічі вирішено провести додаткове засідання на початку жовтня. Окрім того «меншинна» сторона прийняла постанову, в якій засудила прояви нетолерантності та агресії щодо національних меншин у Польщі та поляків у Великобританії.

Никифор у Білостоці

16 вересня – 30 жовтня у Підляській опері і філармонії – Європейському центрі мистецтва в Білостоці можна було дивитися виставку акварелей Єпіфанія Дровняка під заголовком «Мистецтво Никифора». Склалося на неї 50 унікальних праць митця, що зберігаються у Музею різьби ім. А. Карного в Білостоці. Походять вони з колекції народженого в Білостоці, відомого різьбяря Альфонса Карного, який ще в міжвоєнному періоді побував у Криниці та зустрічався з лемківським художником. Ця колекція презентується в Польщі вперше. Раніше її показували в США.

На виставці можна було побачити різноманітні праці лемківського примітивіста з різних періодів його творчості. Зображені на них церкви, урядові будинки, краєвиди, портрети людей, побутові сценки. Деякі з праць – двосторонні.

Єпіфаній Дровняк (1895-1968), званий у Польщі Никифором, це один із найцікавіших та найбільш відомих «наївних» художників у світі. На-

родився в Криниці, популярному в міжвоєнному періоді курорті, як син німої лемкини та невідомого батька. Картинами заробляв на скромне життя. Чотири рази його виселяли в 1947 р. в рамках операції «Вісла», проте він пішки повертався до рідної та близької серцю Криниці.

Як художника його відкрили в 1932 р., коли в Парижі експонувалося 200 праць митця. Згодом акварелі лемка-каліки презентувалися на багатьох виставках у Європі, проте світову славу йому принесла виставка 1959 р. у Парижі. У колекції митця понад 30 тис. малюнків, виконаних у техніці акварелі, яким характерна декоративна виразність, контрастність кольорів, наївність. Саме чудове відчуття кольору та колористика акварелей захопила професійних художників. Найбільш цінними з мистецко-

го погляду вважають праці з 1920-тих та 1930-тих років, на яких Никифор зображує рідні краєвиди Бескидів.

Відзначення 150-річчя від дня народження Грушевського

21-23 вересня у Холмі проходили центральні вчористості з нагоди 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського, українського історика, громадського та політичного діяча. Почалися вони в день свята Різдва Пресвятої Богородиці святковою літургією у православної церкви св. Івана Богослова. Відслужено також урочисту панахиду за душу М. Грушевського. Згодом відбулася урочистість посвячення хреста в пам'ять українського історика, який був споруджений днем раніше коло холмської кафедральної церкви, де 16 (28) жовтня 1866 р. був охрещений М. Грушевський. Освячення хреста під час святкового хресного ходу звершили архієпископ Люблинський і Холмський Авель та єпископ Перемиський і Горлицький Паїсій. Після посвячення біля хреста була відслужена заупокійна литія за Михайла Грушевського. Співав хор Перемисько-Горлицької православної єпархії «Ірмос».

Черговим пунктом програми холмських відзначень було покладення вінків до дошки, що присвячена пам'яті визначного історика, на недалекому від церкви будинку по вулиці Сенкевича, 8. Узяли в тому участь представництва української держави в Республіці Польща, міста Холма, товариств «Холмщина» в Україні, міста Ковель, Львівської обласної державної адміністрації та Українського товариства і Союзу українців Підляшшя. На завершення урочистості проспівано гімн України.

Того дня в рамках відзначень у Холмській публічній бібліотеці відбулась презентація виставки про Грушевського «Де сонце вперше повило своїм промінням», ство-

реної з ініціативи українського посольства в Республіці Польща за участі Історико-меморіального музею Михайла Грушевського. Відбувся також урочистий концерт, під час якого виступили: хор Перемисько-Горлицької православної єпархії «Ірмос», скрипалька Мирослава Которович з Києва, соліст Микола Сікора разом з Оленою Слюсаренко (фортепіано) та Василем Панченком (акордеон), дует бандуристів «Елегія душі» та хор Львівського суспільно-культурного товариства «Холмщина».

22 і 23 вересня в рамках відзначень у Холмській публічній бібліотеці проходила Міжнародна наукова конференція «Михайло Грушев-

ський та його Мала Батьківщина – Холмщина у XIX та XX століттях» з участю дослідників з України, Польщі, Росії, Японії та Канади.

22 вересня у бібліотеці відбувся вернісаж двох виставок: «Михайло Грушевський у його творах» та «Михайло Грушевський 1866-1934. Життя та творчість», а також прем'єра нового документального фільму «Михайло Грушевський» з участю його творців.

Останнього дня відзначень у Музею Холмської землі ім. Віктора Амброзевича в Холмі відкрито виставку «Холм у другій половині XIX століття у світлинах та документах з фондів Музею Холмської землі».

Організатором святкування було Українське товариство, при співпраці з Посольством України в Республіці Польща, Генеральним консульством України в Люблині, Почесним консулом України в Холмі та Міським управлінням Холма.

Конгрес у Білостоці

22-23 вересня в Білостоці проходив III Східний економічний конгрес. Це великомасштабна ініціатива, присвячена економічним проблемам і викликам східної частини Польщі, вплив на які має у великій мірі ситуація в Україні. У третій едіції конгресу взяла участь рекордна кількість 1300 учасників – експертів, науковців, представників світу політики, бізнесу та економіки з Польщі, Білорусі, Литви, України та інших європейських країн. Розмовляли вони між іншими про роль Сходу, транскордонні проекти співпраці, питання пов'язані з розвитком інфраструктури, експортом, енергетикою, харчовою промисловістю, туризмом тощо.

Українське питання у Свінороях

24 вересня в осередку Товариства на користь діалогу «Тропінка» у Свінороях, що в білоруськомовній гміні Наровка, відбувся «Український день». У його рамках пройшла зустріч з одним із відоміших сучасних українських письменників Юрієм Андруховичем, який не лише розповів про свою творчість, але й виступив разом з музичним гуртом «Карбід». Під час заходу говорилося також про питання українців Підляшшя, між іншими голова Товариства спадщина Підляшшя д-р Мирослав Степанюк розказав про свою дорогу до українства.

Джерела української культури Підляшшя

1 жовтня у Гмінному осередку культури в Черемсі відбулися «Джерела – українські традиції і трансформації». У програмі щорічного заходу Союзу українців Підляшшя знайшлися виступи фольклорних ко-

лективів з Підляшшя і України. Виступили: місцева «Глочка», фольклорний жіночий ансамбль з Черемхи-Села, «Врвочки» з Вуорлі, вокально-танцювальний «Ранок» з Більська, «Добрина» з Білостока та гурт «Сільська музика» з Рівного, який виконував вокальну й інструментальну музику Полісся та презентував поліські танці. З реконструкцією христинних звичаїв показався на черемуській сцені фольклорний колектив «Родина» з Дуб'яжина.

Захід пройшов дякуючи дотації Міністерства внутрішніх справ і адміністрації за підтримкою Гмінного управління Черемхи та Маршалківського управління Підляського воєводства.

Надзвичайне засідання комісії

5 жовтня у Варшаві, за ініціативою «меншинної» сторони комісії, відбулося надзвичайне засідання Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин. Говорилося під час нього, як і попередньо, про протидіянню щораз частішим актам агресії щодо представників національних меншин, у тому числі українців, та припинення мови ненависті в Інтернеті.

Українсько-польська відеоконференція

6 жовтня у Білостоці та Рівному відбувалася відеоконференція в рамках проекту «Спільні дії – загальні переваги. Польща – Україна». Її метою була презентація доброї практики та досвіду з реалізації Транскордонної програми співпраці «Польща – Білорусь – Україна», а також обмін контактами з метою проведення спільних польсько-українських проектів.

Проект «Спільні дії – загальні переваги» був реалізований організаціями «Шукаємо Польщу» з Білостока та «Волинський ресурсний центр» з Рівного. Розпочався він влітку, а останні заходи завершилися **7 жовтня**. З українського боку участь у ньому взяли представники Рівненщини, Волині, Хмельниччини та Житомирщини. Його основною метою було навчи-

тися будувати партнерства між представниками місцевої влади та громадськими організаціями задля спільної роботи та реалізації проектів по розвитку регіону.

Студенти з України в Білостоці

8-19 жовтня в рамках загальнопольської навчальної програми «Study Tours to Poland» побувало в Білостоці 13 студентів з України, Білорусі та Росії. Найчисленнішу групу учасників склали представники України, між іншими зі Львова, Миколаєва, Харкова, Києва, Кропивницького, Житомира, Херсону. Метою їхнього візиту було пізнання Польщі та ознайомлення з питанням національних меншин, які проживають на Підляшші.

Під час свого перебування у Підляському воєводстві учасники програми відвідали Супрасль, Корицін, відбули також ряд зустрічей у Білостоці: брали участь у лекціях, семінарах, культурних заходах, придивлялися до праці польських органів місцевого самоврядування тощо.

Студійний візит у Підляському воєводстві провела Фондація «Вікно на схід».

40 років священства о. Анатолія Токаюка

9 жовтня у церкві св. Архангела Михаїла у Вуорлі врочисто відсвяткували день св. Іоана Богослова. При цій нагоді відбулися відзначення 40-ліття священства о. мітрата Анатолія Токаюка, а також 40-річчя його подружнього життя й 20-ліття душпастирської праці у Вуорлі.

О. мітрат Анатолій Токаюк народився 1955 р. у селі Боровики в гм. Милейчиці, закінчив Варшавську вищу православно духовну семінарію з осідком у Яблочині, згодом служив у церквах неподалік від Сянока. У 1996 р. став вікарним православної парафії у Вуорлі. Багато років опікувався молоддю, проводив паломництва до святих місць у Польщі та за кордоном. Зараз він є одним із авторів проповідей українською мовою в програмі «Духовні зустрічі» в Радіо Білосток.

Співали народні пісні в Кліщелях

13 жовтня в Комплексі шкіл у Кліщелях відбулися підсумки майстер-класів місцевих народних пісень, які на зламі вересня – жовтня проходили в Міському осередку культури, спорту і рекреації «Гладишка» в Кліщелях. Взяла в них участь молодь з останніх класів початкової школи та гімназії місцевої школи, загалом 24 особи. Народних пісень, між іншими колядки з Дашів та рогульки з Рогачів, учила їх Улита Харитонюк, підляський етномузиколог та культурознавець. Під час підсумування проекту прозвучали народні пісні, співані молодими учасниками проекту місцевими говірками.

Оскарі для виконавців підляських пісень

14 жовтня у «Сподках» у Білостоці відбулася четверта едіція конкурсу «Шанс на Оскара». Це ініціатива, яка має сприяти відродженню традиції співання народного, передусім давнішого обрядового фольклору молодими людьми. Попереджують її майстер-класи у народних співаків, під час яких молоді учасники вчать колишнього репертуару.

Цього року в конкурсі взяло участь дев'ятеро соліс-

тів та два дуети. Виконували вони пісні з трьох сіл: україномовних Дашів у гм. Кліщелі, Длуголенкі в гм. Крипно, де збереглася польська говірка з мазуренням, та Лосинки, у якій місцеве населення розмовляє українською говіркою з певними білоруськими мовними впливами. З-посеред виконавців пісень з Лосинки найкращим виявився Яцек Стаселук (*на фото*), найцікавіше пісню з Длуголенкі виконала Агата Турчин, нагороду за пісню з Дашів отримав білостоцький дует родом з Черемхи: Олександра Іванюк і Анна Качук (*на фото*). Черемуський дует отримав також нагороду публіки. Вирішено: Магдаліну Балевиц, Єву Карасінську-Гайо та дует Агата Бутвилівська і Маргарита Лінкевич.

Окрім учасників конкурсу, на сцені заспівали й народні співачки: Аліна Сенкевич з Длуголенки та Євдокія Маркевич з Дашів. Виступили вони самі та з лауреатками Оскарів.

На завершення конкурсу відбулися танцювальні майстер-класи з польською капелю «Хлопці з Новошишок».

Конкурс провело Товариство спадщина Підляшшя. Окрім Білостоку його цього-річні едіції пройшли також у Варшаві та Люблині.

Танцювальна забава

14 жовтня в клубі «Гвінт» у Білостоці з нагоди свята Покрови Пресвятої Богородиці відбулася танцювальна забава з циклу «На свійську нотку». Заграв між іншими ансамбль «Примаки», відомий хоча б з того, що поширив на Підляшші українську авторську пісню «Смерека», показався також український фольк-роковий гурт «Гойраки» з Більська.

70 років з «Орлянами»

15 жовтня у Комплексі шкіл ім. Вурлянської землі у Вуорлі місцевий ансамбль «Орляни» відсвяткував ювілей 70-ліття існування. Група є типовим колективом, заснованим в добу формування з місцевого українськомовного населення «білоруської національної меншини», отже виконує перш за все білоруський народний репертуар (крім нього також український, російський та польський). Під час врочистого концерту крім «Орлян» заспівали місцеві «Вервочки», «Чижовляни» з Чижів, «Малинки» з Малиник та інші колективи, які виконують передусім білоруський репертуар.

Виставка у Поличній

18 жовтня у Поличній в гм. Кліщелі відбулося відкриття виставки, на якій презентовано зібрані від жителів села вишивані рушники, плахти, скатертини, подушки тощо. Це підсумки проекту «Підляський дизайн – вчора та сьогодні», що його реалізувало культурне товариство «Листівка», яке діє від імені неформальної групи «Любителі Поличної».

Виставку можна було дивитися до **29 жовтня**.

Українські учасники «Триголося»

18-20 жовтня у Більському будинку культури проходила XVII едіція конкурсу «Поетичне триголося», під час якого діти і молодь з садків, початкових шкіл, гімназій

та ліцеїв декламували вірші польською та на вибір білоруською або українською мовами. У конкурсі взяло участь шестеро дітей з Садка № 9 «Лісова поляна» в Більську, 15 учнів початкової школи та троє гімназії Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича в Більську, а також семеро дітей з початкової школи і двоє з гімназії Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі. Загалом поезію українською мовою читало 33 учнів.

Конкурс провів Більський будинок культури.

25 років з «Українською думкою»

10 листопада 1991 р., тобто 25 років тому, в ефірі Радіо Білосток пролунала перша півгодинна передача українською мовою «Українська думка». Повів її Юрій Місіюк, який відбув раніше стажування в Радіо Волинь.

Перший рік «Українська думка» з'являлася раз на тиждень. Уже 1992 р. можна було її слухати тричі: у понеділок і середу по 15 хвилин та в неділю – півгодини. Так залишилося донині.

Зараз «Українську думку» ведуть Славомир Савчук (на фото) та Євген Рижик. Зміст передачі відображає специфіку підляського українства, хоча з'являються в ній теми, які присвячені житті українців у різних регіонах Польщі та українським мігрантам. Можна її слухати також в Інтернеті: www.radiobialystok.pl/dumka.

Нагороди маршалка

19 жовтня у Музею хліборобства ім. К. Клюка в Цехановці відбулася вручність вручення нагород маршалка Підляського воєводства для людей, які внесли вагомий внесок у розвиток артистичної творчості, розповсюдження та збереження культури за сезон 2015/2016. Нагороди отримали між іншими етнограф Антоніо Мисевич за внесок в охорону і промоцію культурної спадщини Підляшшя, перш за все старого дерев'яного будівництва, а також Збігнев Насядко за дії на користь нематеріального надбання – народного співу і музикування.

Збігнев Насядко це публіцист, народний співак, лауреат XXXII Загальнопольського фестивалю капелі та народних співаків у Казимежі над Віслою в 1998 р., голова Музичного товариства «Слопсвене», який активно популяризує не лише польську народну, але також українську культуру. Він учасник численних українських заходів, у тому числі неодноразовий лауреат Конкурсу української пісні «З підляської криниці» в Більську. Ініціатор і головний організатор фестивалю «Давні пісні – молоді голоси» у Ваневі над Нарвою, на якому кожного року серед лауреатів не бракує виконавців українського фольклору з Підляшшя.

Літературна зустріч

3 листопада в клубі «Фама» в Білостоці відбулася літературна зустріч з українськими письменниками Андрієм Любкою і Олександром Бойченком, які побували у Польщі в рамках програми «Європейська столиця культури Вроцлав 2016». Була вона присвячена промоції польських перекладів їхніх книжок.

Андрій Любка це український романіст, поет, перекладач та есеїст, громадський діяч. Він автор кількох поетичних збірок, оповідань, есе, фейлетонів та романів. Учасник багатьох українських і міжнародних культурних заходів, лауреат літературних нагород, двократний стипендіст програми Міністра культури Республіки Польща «Gaude Polonia». У Білостоці він промував свій пригодницький роман «Карбід», що розповідає про закарпатське містечко Ведмедів, якого житель – учитель історії – придумує спорудити підземний хід, що має об'єднати Україну та Європейський Союз. Він звертається до місцевих бізнесменів-контрабандистів із проханням допомогти у втіленні його ідеї в життя.

Олександр Бойченко це письменник, літературний критик, перекладач, есеїст та педагог. У його творчому доробку п'ять збірок есе, статті та численні переклади з польської і російської мов. Він учасник стипендіальної

програми міністра культури Польщі «Gaude Polonia». У 2014 р. удостоєний відзнакою «Заслужений для польської культури». У Білостоці Бойченко промував польський переклад своєї книги «50 відсотків рації», яка містить 50 вибраних текстів автора в жанрі сюжетної публіцистики. Це збірка фейлетонів про сучасну Україну, проте тексти більш універсальні.

Зустріч у Білостоці була першою під час турне письменників по Польщі. Згодом українські творці побували в Любліні, Варшаві, Ольштині, Кракові та Вроцлаві.

Партнером зустрічі були «Майстер-класи культури» в Любліні.

Конкурс пам'яток дерев'яного будівництва

6 листопада в Музею хліборобства ім. о. К. Клюка в Цехановці вручено нагороди переможцям 12-ї едиції Конкурсу на найкраще збережену пам'ятку сільського дерев'яного будівництва в Підляському воєводстві. На сьогоднішню едицію зголошено 37 будинків з 25 гмін воєводства. Одну з чотирьох інших нагород отримала Марія Цвіковська, власниця житлового будинку в Сацях у гм. Нарва. Другим місцем удостоєно також Мирослава Мацеюка, власника загороди в селі Борисувка в гм. Гайнівка. Третю нагороду отримали м.інш. Віра Михальчук, власниця хати в Сацях та Магдалена Стопа, власниця хати в Дзецінному в гм. Ботьки. Крім того вирішення отримали: Тамара Лещинська, власниця загороди в Сацях, Христина Вавринюк, власниця житлового будинку у Вільці-Ваганівській у гм. Вуорля та Люба Якоцюк, власниця хати в Павлах у гм. Заблудів.

Упродовж 12-літньої історії конкурсу вдалося інвентаризувати 824 дерев'яні будинки, багато з-посеред яких це традиційні об'єкти з україномовних місцевостей між Бугом та Нарвою. Конкурс організували Музей хліборобства в Цехановці та Маршалківське управління Підляського воєводства у Білостоці.

Сакральні пісні в Сім'ятичах

11-13 листопада у Воскресенській церкві в Сім'ятичах проходив XIII Міжнародний огляд релігійної та паралітургійної пісні. Узяли в ньому участь парафіяльні хори з Підляшшя: з Сім'ятич, Чорної Церковної, Орішкова, Нового Березова, Гайнівки, Більська, Дорогичина і Білостока. Показалися також самодіяльні фольклорні колективи, у тому числі «Незабудки» з Нурця-Станції та «Криниця» з Радивилівки. Не забракло на святі також ансамблів з Білорусі та України. Українським учасником заходу був Хор православної парафії св. Миколи Чудотворця в Ірпені.

Огляд zorganizували Декальний інститут православної культури в Сім'ятичах.

Про історію Старого Корнина

12 листопада в сільській світлиці в Старому Корнині відбулася зустріч, яка підсумувала проект «Старий Корнин – слідами пам'яті і історії». Стосувався він побудови двох пам'ятників. Один із них був присвячений 385-тим роковинам виникнення місцевої Михайлівської парафії та історії чудотворної ікони, другий – «біженству» православного населення регіону вглиб Росії в 1915 р., під час якого пропала

відома старокорнинська ікона. Обидва пам'ятники з'явилися коло церкви та були висвячені Митрополитом Варшавським і всієї Польщі Савою **7 серпня** під час парафіяльного свята Успіння Праведної Ганни. Ініціаторами їх спорудження були місцеві активісти.

Під час зустрічі в сільській світлиці не лише відбулися підсумки проекту, але й пройшов концерт колективів з Дубич-Церковних: дитячо-молодіжного «Струмка» та нового фольклорно-естрадного гурту, в якому співають місцеві активістки. Заспівав також місцевий церковний хор, який виконав між іншими твір про славетну чудотворну ікону.

Проект провело Товариство розвитку Дубицької землі «Бахмати» за кошти програми «Дій місцево IX» Польсько-американської фундації свободи.

Зустріч у Добриводі

13 листопада в сільській світлиці в Добриводі, давньому будинку школи, відбулася зустріч колишніх учнів та вчителів місцевої, неіснуючої від сорока років початкової школи. Це була нагода до спогадів та поширення знань про багату історію місцевого шкільництва. Супроводжувалася вона виставкою шкільних архівних фотографій з Добриводи, які знайшлися також у виданому цього року з ініці-

ативи Василя Крупича, професора Білостоцької політехніки, календарі.

Зустріч пройшла в рамках проекту «Лавка і лавочка», що його реалізує Неформальна група «Добривідці».

Підсумки проекту в Дашах

20 листопада в Дашах відбулися підсумки проекту «Етнографічний велосипедний шлях гміни Кліщелі», який був реалізований чотирма Сільськими радами – у Саках, Добриводі, Топорках і Дашах разом із Міським осередком культури, спорту і рекреації «Гладишка» в Кліщелях. Його метою була активізація жителів села для дій на користь збереження місцевої культурної спадщини, а також інтеграція в сільській спільноті. У рамках проекту жителі Саків відтворили призабутий обряд випікання т.зв. «буслової лапи», тобто невеличких булочок, якими в день Благівіщення Пресвятої Богородиці зустрічали лелек, добривідці реконструювали місцеву традицію випікання весільного короваю, у Топорках жителі села приготували колишній обряд ставлення після завершення жнив «перепелиці», з черги в Дашах відновлено старі хрести.

Під час зустрічі в сільській світлиці показано чотири фільми – результат проекту.

Проект реалізовано в рамках Програми мікродотацій Фундації на користь розвитку села «Польське село 2000». Профінансовав його за кошти Фундації «Європейський фонд розвитку польського села» Центр провадження проектів при Біловезькому національному парку.

Запусти «На свійську нотку»

25 листопада напередодні Пилипового посту в клубі «Гвінт» у Білостоці під гаслом «Великі запусти» відбулася забава з циклу «На свійську нотку». Окрім ансамблів, які виконують білоруський, російський і український репертуар у стилі т.зв. «диско-польо», виступив український фольклорний гурт «Добрина» з Білостока. Уже третій раз білостоцькі співаки при вході до клубу вітали учасників забави українськими народними піснями.

Відзначення пам'яті жертв Голодомору

26 листопада в Любліні відбулися відзначення пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932-1933 рр. Пройшли вони біля пам'ятника мільйонам жертв Великого Голоду – меморіалу спорудженого наприкінці 2014 р. поруч православної кафедральної церкви Преображення Господнього біля кільця митрополита Петра Могили. Узяли в них участь представники місцевої влади, Генерального консульства України в Любліні, Українського товариства та громади міста. Після промов, делегації поклали вінки та квіти до пам'ятника та запалили світла пам'яті. На завершення урочистості молитву за жертви Голодомору очолив архієпископ Люблинський і Холмський Авель.

27 листопада за жертви Голодомору помолилися в парафіяльній церкві православної парафії свт. Петра Могили в Любліні.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото Л. Лабович,
Ю. Гаврилюк

Informacja Zarządu Głównego Związku Ukraińców Podlasia

ZG Związku Ukraińców Podlasia w 2016 roku dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP
zrealizował następujące zadania:

1. Działalność Związku Ukraińców Podlasia
2. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”
3. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”
4. Obóz integracyjny dla dzieci i młodzieży
5. Wydanie płyty CD z okazji jubileuszu XX-lecia Zespołu „Hiloczka”
6. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”
7. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską: Spotkanie z kołędą i szchedriwką – Konkurs Piosenki Ukraińskiej „Z Podlaśkoji Krynyci” – Konkurs Recytatorski „Ukraińskie słowo”
8. Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu
9. Działalność amatorskich zespołów artystycznych
10. Zakup sprzętu biurowego na potrzeby działalności ZUP

